ÖNSÖZ

Tarihi süreç içinde Adriyatik'ten Çin seddine kadar geniş bir coğrafyada konuşulan Türkçe, bugün Avrupa'dan Avusturalya'ya kadar pek çok ülkede de varlığını sürdürmektedir. Osmanlı mirasçısı Balkan coğrafyasındaki Türkler'in yoğun olarak yaşadıkları ülkelerden birisi de Bulgaristan'dır. Bu ülkedeki Türkler yaşadıkları bölgeye göre, Rodop Balkanları adıyla da anılan Rodop bölgesi ile Deli Orman Bölgesi(Razgrad, Eski Cuma, Şumnu) ve diğer Türk yerleşim bölgelerinde yaşamakta ve günlük hayatlarında Türkçe'yi kullanmaktadırlar.

Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinde konuşulan Türkçe'nin ağızları üzerine yapılan lisansüstü düzeyde akademik çalışmalarının sayısı oldukça azdır. Bir dilin gramerini inceleyecek ve tarihi derinliğini araştıracak olan dil bilimci için, yapılan ağız çalışmalarında ortaya konan malzemelerin önemi yadsınamaz. Ağızlarla ilgili yapılan çalışmaların başlangıç tarihini, büyük Türk dilcisi Kaşgarlı Mahmud'a kadar (Divanü Lugat-it Türk. 1072-1074) götürmek mümkünse de Rumeli ağızları üzerine yapılan çalışmalar ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır .

Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesinden olmam ve bu bölge ağızları üzerine yapılan çalışmaların az olması nedeniyle, bu bölgede konuşulan Türkçe'nin ağız özelliklerini tamamen gözler önüne serecek bir çalışma yapmaya karar verdik.

Tez konumuz olan Kırcaali, Bulgaristan'ın Rodop bölgesinin merkezinde bulunan küçük ama güzel bir şehirdir. Sahip olduğu coğrafi konum dolayısıyla şehir merkezin etrafındaki yerleşim birimleri de dağınık ve küçüktür. Kırcaali çevresindeki köylerin sayısı yüz civarındayken bugün köy sayısı göçler sonucunda otuza düşmüştür. Bu şehir ve çevresi Türkiye'ye büyük sayıda göçmen vermesine rağmen bölge tamamen Türklerin yaşadığı yerleşim merkezi ve köylerden oluşur. Şunu hemen ifade edelim ki Kırcaali ve çevre köylerinde tek bir ağız konuşulmakta; o ağız da "Kırcaali Ağzı / Kırcaali Dağlı Ağzı" olarak adlandırılmaktadır. İlçelerinden Eğridere (Ardino)'nun çok az bir kesiminde "Pomakça" konuşulur ancak ele alınıp değerlendirilecek sayıya sahip değildir.

Konu belirlemesinden sonra yanımıza kayıt cihazlarımızı da alarak Kırcaali ve çevresindeki köyleri dolaşmaya ve ağız özelliklerini ihtiva eden malzemeleri toplamaya başladık. Oralardaki Türklerle değişik konular hakkında, değişik zamanlarda ve yerlerde oldukça güzel sohbetler, görüşmeler yaptık.

Çalışma malzemesinin temininin ardından bir plân çerçevesinde mevcut malzemeyi tespit, tasnif ve ağız çalışmalarında uygulanan tekniklere göre hazırlamaya çalıştık. Bunun sonucunda Tez; Giriş, İnceleme (Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi,) Metinler, Sonuç, Sözlük ve Kaynakça olmak üzere sekiz başlık altında toplandı.

Giriş'te Kırcaali'nin tarihi, coğrafyası ve etnik yapısı hakkında bilgiler verdik. **İnceleme** kısmında, elde edilen ağız özelliklerini ihtiva eden malzemeyi ses ve şekil özelliklerine göre inceledik. Çalışma öncesi tespit ettiğimiz metinleri ağız çalışmalarında kullanılan transkripsiyon ile **Metin** kısmında verdik. Sonuç bölümünde de çalışmanın başından itibaren elde edilen bütün veriler, mevcut malzemeye dayanılarak yapılan bütün tespit ve tahliller doğrultusunda bir sonuca varıldı. Üzerinde çalışılan ağız derlemeleri sonucunda ortaya çıkan ve bugün Türkiye Türkçesi'nde kullanılmayan veya unutulan, ağız özellikleri sonucunda değişime uğramış ve anlaşılmayan kelimeleri **Sözlük** bölümüne aldık. **Kaynakça'da** ise faydalanılan eserleri, yazar soyadına göre alfabetik olarak verdik.

Çalışmamın başından sonuna kadar sabırla yol gösteren, karşılaştığım güçlükleri yenmemde yardımcı olan Hocam Yrd.Doç.Dr. Rifat GÜRGENDERELİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yrd.Doç.Dr. Levent DOĞAN'a ve Arş. Gör. Bülent HÜNERLİ'ye teşekkür ederim.

Naylen SALİMEHMED

Eylül 2006, EDİRNE

ÖZET

Yapılan bu çalışma, Bulgaristan Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzı'nı esas almaktadır. Tez "Giriş", "İnceleme", "Metinler", "Sonuç", "Sözlük" ve "Kaynakça" kısımlarından ibarettir. "Giriş" bölümünde Kırcaali'nin tarihi hakkında bilgi verilmekte ve bölgedeki etnik yapıya değinilmiştir. "İnceleme" bölümünde Kırcaali ağzının ses bilgisi ve şekil bilgisi incelenip örneklerle pekiştirilmiştir. "Metinler" kısmında derlediğimiz 23 metin ağız çalışmalarında kullanılan transkripsiyon alfabesiyle yazılmıştır. "Sonuç" bölümünde Kırcaali ağzının en önemli ses ve şekil özellikleri belirtilmiştir. "Sözlük" bölümünde Kırcaali bölgesinden toplanan metinlerde geçen kelimelere yer verilmiştir. "Kaynakça" bölümünde ise tez için faydalanılan eserlerin künyeleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:
Ağız, Kırcaali, Bulgaristan, Dağlı, Balkanlar

ABSTRACT

This research which is based on the Turkish dialects of the Kırcaali province and its around. Thesis consists of parts: "Introduction", "Examination", "Texts", "Conclusion", "Dictionary" and "Reference". Information was given about the historical structure in Kırcaali in part of "Introduction". Furthermore, information was given about the ethnic factors living in the region as well. The phonetical and morpholological structure of Kırcaali dialect was exanimed and supplied with examples in the part of "Examination". In the part of "Text" 23 derived texts were written with transcription alphabet. In the part of "Conclusion" the phonetical and morphological features of Kırcaali dialect were stated. In "Dictionary" part the words which were in the texts collected from Kırcaali Turkish dialects. In "Reference" part the identification of preces used for thesis determinated

Key Words:
Dialect, Kircaali, Bulgaria, Dagli, Balkans

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Özet	iii
İçindekiler	iv
Transkripsiyon İşaretleri	vii
Kısaltmalar	viii
Giriş	
Tarih	1
Etnik Yapı	14
Bulgaristan'da Türk Ağızlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar	17
İnceleme	
Ses Bilgisi	22
Ünlüler	22
Ses Hadiseleriyle İlgili Uzun Ünlüler	22
Ünsüz Düşmesi ile Oluşan Uzun Ünlüler	22
Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler	25
Ünlü Karşılaşmasından Doğan Uzun Ünlüler	26
Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler	28
İkiz Ünlüler	28
Eşit İkiz Ünlü	28
Yükselen İkiz Ünlü	29
Alçalan İkiz Ünlü	29
Ünlü Uyumu	30
Kalınlık-İncelik Uyumu	30
Alınma Kelimelerde Kalınlık - İncelik Uyumu	31
Kalınlık - İncelik Uyumunun Bozulması	31
Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	32
Düzlük -Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması	32
Ünlü Değişmeleri	34
Kalın Ünlülerin İncelmesi	34
İnce Ünlülerin Kalınlaşması	35
Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	36
Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	37
Geniş Ünlülerin Daralması	38
Dar Ünlülerin Genişlemesi	39
Ünlü Düşmesi	40
Başta Ünlü Düşmesi	40
Ortada Ünlü Düşmesi	40
Sonda Ünlü Düşmesi	42
Ünlü Türemesi	43
Başta Ünlü Türemesi	43
Orta Ünlü Türemesi	44
Sonda Ünlü Türemesi	44
Ünlü Birleşmesi	44
Ünsüzler	45
Ünsüz Değişimleri	47

Sedalılaşma	47
Sedasızlaşma	49
Süreklileşme	50
Sızıcılaşma	52
Akıcılaşma	52
Süreksizleşme	53
Ünsüz Benzeştirmesi	54
İlerleyici Benzeştirme	54
Yarı Benzeştirme	54
Tam Benzeştirme	55
İlerleyici Benzeştirme	55
Gerileyici Benzeştirme	55
Ünsüz Türemesi	56
Ünsüz Düşmesi	57
Ünsüzlerde Yer Değiştirme	60
Ünsüzlerin İkizleşmesi	61
İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi	61
Hece Kaynaşması	62
Hece Yutulması	62
Şekil Bilgisi	
İsimler	63
İsim İşletme Ekleri	63
Çokluk Ekleri	63
İyelik Ekleri	64
Aitlik Eki	65
Hal ekleri	65
Zamirler	71
Şahıs Zamirleri	71
Dönüşlülük Zamirleri	71
İşaret Zamirleri	72
Soru Zamirleri	73
Belirsizlik Zamirleri	73
Sıfatlar	74
Belirtme Sıfatları	74
İşaret Sıfatları	74
Sayı Sıfatları	75
Soru Sıfatları	75
Belirsizlik Sıfatları	76
Niteleme Sıfatları	76
Sıfatlarda Küçültme	76
Zarflar	77
Yer-Yön Zarfları	77
Zaman Zarfları	77
Nasıllık-Nicelik (Hal)Zarfları	78
Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları	78
Soru Zarfları	79
Edatlar	80

Ünlem edatları	80
Bağlama Edatları	82
Son Çekim Edatları	83
Fiiller	85
Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	85
İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	86
Bildirme Kipleri	87
Şimdiki Zaman	87
Görülen Geçmiş Zaman	90
Öğrenilen Geçmiş Zaman	94
Geniş Zaman	96
Gelecek Zaman	98
Tasarlama Kipleri	102
Şart	102
Emir	102
İstek	103
Gereklilik	103
Birleşik Çekimler	104
Hikaye	104
Rivayet	105
Şart	105
Sıfat-Fiiller	107
Zarf-Fiiller	108
Ek-Fiil	110
Metinler	111
Sonuç	183
Sözlük	187
Kaynakça	200

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ÜNLÜLER	ÜNSÜZLER
á: “a” ile “e” arası bir ünlü	c̱: Yarı sızıcılaşmış “c” ile “j” arası ünsüz
ė: “e” ile “i” arası bir ünlü	Ç: “ç” ile “c” arası ünsüz
¯: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti	ġ: Arka damak g’si
̀: Ünlüler üzerinde vurgu işareti	ǵ: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak g’si
‿: Ulama işareti	ḳ: Arka damak k’si
‿ :Diftong işareti	ḱ: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak k’si
	ĺ: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak l’si
	r̄: Titrekliği uzatılan r
	S: “s” ile “z” arası ünsüz
	Ş: “ç” ile “ş” arası ünsüz

KISALTMALAR

M.D.D: Metin Dışı Derleme

T.D.K: Türk Dil Kurumu

D.T.C.F: Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi

T.T.K: Türk Tarih Kurumu

B: Bulgarca

Bk: Bakınız

GİRİŞ

TARİH

BULGARİSTAN'IN DOĞUŞU

Diğer Balkan milletleri gibi Bulgarlar da milliyetçilik duyguları ve Rusya'nın teşvik ve tahrikleri ile XIX. yy'da Osmanlı devletinden ayrılarak bağımsız bir devlet kurma çabası içine girmişlerdir. Bulgar milliyetçiliği; Fransız ihtilalinin etkisi, eğitim faaliyetlerinin yaygınlaşması, Bulgar kilisesinin Fener Rum kilisesinden ayrılarak bağımsız olması ve etki alanının da daha sonra kurulacak Bulgaristan coğrafyasını kapsaması gibi sebeplerle gelişmiştir. Rusya'nın teşvik ve tahrikleri ise, Balkanlarda kurulacak ve Ege denizinde sınırı olacak bir devlet vasıtası ile sıcak denizlere açılma hesabına dayanmaktadır.

Kırım'da yediği darbe sonrası Rusya, Osmanlı devletine karşı saldırgan tutumunu bir süre için ertelemekle birlikte, bir taraftan çeşitli yardım dernekleri vasıtası ile Panislavist bir siyaset güderken diğer taraftan da Paris Antlaşma hükümlerini değiştirmek için fırsat kollamıştır. Müteakip zaman diliminde Rus teşvik, tahrik ve desteği ile Balkanlarda çeşitli isyan hareketleri görülmüştür. Bu tür hadiseler, Osmanlı Devletinin zamanında aldığı çeşitli idari ve askeri tedbirlerle bastırılmıştır. Ancak Rusların hasretle beklediği fırsat, Eylül 1870'de Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi ile oluşuyordu. Birliğini sağlayan Almanya, Avrupa'daki tüm hesap ve kuvvet dengelerini değiştirmektedir. Rusya, Paris Antlaşmasını imzalayan devletlere 31 Ekim 1870'de gönderdiği nota ile, artık Kara Deniz'in tarafsızlık statüsü ile burada tersane ve donanma bulundurma yasağını kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine imzalanan Londra Protokolü ile de, Rus talepleri kabul edilir.[1] Akabinde Rusya, Osmanlı tebaası Balkan haklarını silahlandırma ve kışkırtmayı daha da artırır. Bu durumda çeşitli Bulgar isyanları olmuşsa da, her seferinde Osmanlı ordusu duruma hakim olmuş ve isyanları kısa sürede bastırmıştır. Daha sonra Ruslar, Almanya ve Avusturya ile hazırladıkları Berlin Muhtırasını, Osmanlı devletine vermiştir (11 Mayıs

---

[1] Komisyon. (1985): *Yeni Türk Ansiklopedisi* , Ötüken Yayınevi, Cilt 5, İstanbul: s. 8

1876). Ancak buna İngiltere'nin katılmaması ile de muhtıra geçersiz kalmıştır. Arkasından Ruslar, Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı devletine karşı savaşa sürmüş ve İngiliz kamuoyunu etkilemek içinde, "Türklerin Bulgarları katlettiği" şeklinde asılsız bir propaganda başlatmıştır. Akabinde Rusya, Osmanlı tebaası Balkan haklarını silahlandırma ve kışkırtmayı daha da artırır. Bu durumda çeşitli Bulgar isyanları olmuşsa da, her seferinde Osmanlı ordusu duruma hakim olmuş ve isyanları kısa sürede bastırmıştır. Daha sonra Ruslar, Almanya ve Avusturya ile hazırladıkları Berlin Muhtırasını, Osmanlı devletine vermiştir (11 Mayıs 1876). Ancak buna İngiltere'nin katılmaması ile de muhtıra geçersiz kalmıştır. Arkasından Ruslar, Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı devletine karşı savaşa sürmüş ve İngiliz kamuoyunu etkilemek içinde, "Türklerin Bulgarları katlettiği" şeklinde asılsız bir propaganda başlatmıştır. Avrupa'nın desteğini temin eden Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ın yenilmesi üzerine, Türkiye'ye bir ültimatom vererek askeri harekatı derhal durdurmasını istemiştir. Daha sonra İstanbul'da bir konferans (Tersane) toplanmış ve "Sırbistan ve Karadağ'a toprak, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'a otonomi vermesi" Osmanlı Devletine iletilmiştir. Bu talebin Türklerce reddedilmesi üzerine Rusya, bir taraftan diplomasi ile diğer Avrupa devletlerinin muhtemel savaşta tarafsız olmalarını temine çalışırken diğer taraftan da büyük askeri hazırlıklara başlamıştır. Bu arada 30 Mart 1877'de imzalanan Londra Protokolü (Tersane kararlarını içeren), Osmanlı devletine iletilmiş ve reddedilmiştir. Bunun üzerine Rusya, Avrupa hukukunu koruma bahanesi ile 24 Nisan 1877'de Osmanlı devletine bir savaş başlatmıştır. Böylece Türk tarihinde 93 Harbi olarak anılan Balkanlarda Tuna ve Kuzey Doğu Anadolu'da Kafkas cephelerinde cereyan eden büyük ve kanlı bir savaş yaşanmıştır. Savaşın başlaması ile Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Avusturya tarafsızlık ilan ederken; Romanya, Sırbistan ve Karadağ ile Bulgar çeteleri Rusların safında savaşmışlardır. Gazi Osman Paşa ile Plevne'de ve Ahmet Muhtar Paşa ile de Doğu Anadolu'da bazı başarılar elde edilmişse de, bu savaş, Türk tarihinin en büyük felaketlerinden biri olmuştur. Türklerin bu savaşı kaybetmesi; mali güçlükler, iaşe ve cephane eksikliği, tecrübeli subayların yetersizliği, kumandanlar arası ihtilaflar ve harbin saraydan idare edilmesi gibi sebeplere dayanmaktadır. Savaşın kaybedilmesinden sonra Türk ve Rus heyetleri arasında 3 Mart 1878'de Yeşilköy Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre; Doğu Anadolu ve Rumeli'de büyük Osmanlı toprak kaybının yanı sıra Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın

bağımsızlığı ve Tuna eyaletinde kurulacak geniş bir Bulgaristan Prensliği de kabul ediliyordu. Ancak büyük Avrupa devletleri, Yeşilköy Antlaşmasını kendi çıkarlarına uygun bulmayarak 18 Haziran 1878'de Berlin Kongresini tertiplemişlerdir. Buna göre; Doğu Anadolu'daki bazı yerler Osmanlı'ya iade ediliyor (Beyazit ve Eleşkirt), Romanya, Sırbistan ve Karadağ meselesi aynen kabul ediliyor, Büyük Bulgaristan küçültülerek Balkan Dağları kuzeyinde oluşuyor, Makedonya ve Balkan Dağları ile Ege Denizi arası topraklar Osmanlıya bırakılıyordu. Ayrıca Balkan Dağları güneyinde kısmi özerk statüde "Doğu Rumeli" adlı yeni bir eyalet kuruluyordu. Böylece 93 Osmanlı Rus savaşı ve sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile nüfusunun yarıdan fazlası Türk olan bir Bulgaristan devleti doğmuştur.[2]

OSMANLI DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

Prenslik Dönemi (1878 - 1908)

Türkler, yaklaşık bin yıldır Balkanlarda yaşamaktadır. XVI. yüzyılda Bulgaristan nüfusunun büyük bir kısmını Müslüman Türkler teşkil ediyordu[3] Bulgaristan Türkleri, genelde Osmanlı döneminde Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Rumeli'ye gitmiş Yörükler'den oluşmaktadır. Bu yörük grupları arasında; Vize (Hayrabolu olarak da anılır), Naldöken, Tanrıdağı ve Karagözler önemli bir yer teşkil etmektedir.[4] Osmanlı döneminde Anadolu'dan bölgeye göçen Türkler, buradaki yerli Türk halkla kaynaşıp çoğalmışlardır. Böylece bölgede bir Türk varlığı oluşmuştur. Hoşgörülü ve adil Osmanlı yönetimi altında Bulgarlar, milli varlık ve kültürlerini koruyabilmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu; Asya'da Anadolu, Avrupa'da Rumeli ve ortada başkent İstanbul jeopolitik dengesi üzerine kuruldu ve yaşadı.[5] 1876'da Tuna

---

[2] Muzaffer Turan. (1996): "Balkanlarda Bin Yıllık Türk Kültürü", *Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul s.13.

[3] Refik Korkud. (1986): *Bulgar Yönetimi ve Tarihi Yalan*, Türkiye Fikir Ajansı Yayınları, Ankara: s.4.

[4] Beğlan Toğrol. (1989): *112 Yıllık Göç (1878 - 1989)*, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul s.12-15.

[5] Bilal N. Şimşir. (1987): "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler Kitabı*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: s.47-49.

vilayetinin altı sancağında (Niş hariç), Türk ve Bulgar nüfus eşit ve 1.100.000 dolayındaydı. Berlin Antlaşması ile Doğu Rumeli adını alan bölgede ise 1876'da, 681 bin Türk'e karşılık 483 bin Bulgar yaşamaktaydı. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı esnasında 1 milyon bölge Türkü kanlı bir şekilde yurtlarından göçe zorlandı ve bunlardan yarısı soykırım ve ağır tabiat şartlarından ötürü katledildi. Böylece Osmanlı Tuna eyalet topraklarında azınlıkta olan Bulgarlara bir ülke oluşturuldu.[6] Diğer bir ifade ile Rus yetkili makamlarınca da belirtildiği gibi bu savaş, "bir ırklar ve yok etme" savaşı olarak planlandı ve uygulandı. Çoğunlukta olan Türkler, beş yüz yıldır yaşadıkları vatanlarında azınlık konumuna düştüler. Yine de Bulgaristan Türklüğü tamamen ortadan kaldırılamadı. Örneğin Ocak 1881'de ülkenin kuzeydoğu bölgelerinde hala Türkler, %65'lik bir çoğunluğu teşkil ediyordu. Bölge tarım arazilerinin %70'ine sahip olan Türklerin azınlığa düşürülmesi ile ekonomik durumları da kötüleştirildi.

Bölge Rus işgaline düşmüş ve Berlin antlaşması ile, Balkan dağları kuzeyinde bir Bulgaristan Prensliği ve güneyinde ise, Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştu. Bu iki bölge yönetimi de fiilen Bulgarların eline geçmiştir.[7] 93 Harbi sonrası Rus askeri birlikleri bölgeden çekildikten sonra Bulgarlar, Türklere karşı tam bir baskı ve zulüm politikası uygulayarak göçe zorladılar. Binlerce Türk kurşuna dizilmiş, hamile kadınlar katledilmiş, camilere doldurularak yakılmışlardır. 1883 yaz ortasından itibaren üç aylık dönemde 200 bin Türk, Türkiye'ye geldi. Bu göçler, 1886-90 arasında 75 bin, 1893-1902 arasında 70 bin olarak sürmüştür. Savaş sonrası kısmen yaralar sarılmış ve Türkler bazı kültürel haklar elde etmişlerdir. Bulgaristan, 1885'te Balkan Dağları güneyindeki Doğu Rumeli vilayetini ilhak ederek büyümüştür.[8] 1864'de kurulan Tuna Vilayeti "pilot bölge" seçilerek Mithat Paşa'nın yönetimi altında, eğitim alanında büyük atılımlar yapmış ve ülkenin en ileri bölgelerinden birisi olmuştu. 1875'te bu vilayette Türklere ait; 2700 ilkokul, 40 ortaokul ve 150 medrese bulunuyordu. Ancak Osmanlı-Rus savaşı esnasında Türk eğitim kurumları yakılıp yıkılmış ve büyük darbe yemişti. 1886 yılından itibaren Bulgaristan Türk eğitimi, yavaşta olsa bir toparlanma dönemine girmiştir. 1894/95 öğretim yılında, 1284 ilk ve 16 ortaokul olmak üzere

---

[6] Osman Kekioğlu. (1985): *Bulgaristantan'da Türkler,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara: s.13.
[7] Komisyon. (1976): *Tarihte Türk Bulgar İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara: s.112-113
[8] Toğrol, 1989: 69

Bulgaristan Türklerinin 1300 okulu faal durumdaydı. Ancak Türk okulları, devlet desteğinden yoksun olduklarından araç-gereç ve formasyonlu öğretmen açısından oldukça sıkıntı içindeydi.[9]

Berlin Antlaşması, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin dini, kültürel ve eğitim konusundaki hak ve özgürlüklerini garanti altına alıyor ve bunların Bulgar anayasasında yer alacağını hükme bağlıyordu. 1884'de çıkartılan Resmi ve Özel Okullar Yasası, Berlin Antlaşması kararları doğrultusunda Türk okullarını özel statüde sayıyor ve bunların yönetim ve denetimini Türk cemaatine bırakıyordu. 1891'de yürürlüğe giren Milli Eğitim Yasası, Türk okulları üzerindeki yerel yönetim yetkisini artırıyordu. 1908 başında çıkartılan İlk ve Orta Öğretim Yasası ile, görünürde Türklere kendi dillerinde eğitim hakkı verilmekle birlikte gerçekte eğitim özgürlüğünü kısıtlamak ve Türkleri cahil bırakmak amaçlanıyordu.[10]

Bulgaristan Prensliğinin kurulmasından itibaren Osmanlı-Bulgar ilişkilerinin odak noktasını Bulgaristan Türk azınlığı oluşturmuştur. Osmanlı yönetimi, soydaşların hak ve özgürlüklerini, eğitim durumlarını ve dini faaliyetlerinin korunması yönünde girişimlerde bulunmuştur.

Krallık Dönemi (1908 - 1919)

23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet sonrası kaos ortamında Bulgaristan Prensliği, 5 Ekim 1908'de krallık ilan ederek Osmanlı Devletinden ayrılmıştır. Bu yeni dönemde Bulgar yönetimi, içte Türkler üzerinde tekrar baskı ve dışta ise diğer devletleri gölgede bırakacak bir emperyalist politika uygulamaya başlamıştır. Osmanlı devleti, 19 Nisan 1909'de Türk ve Bulgar hükümetlerince İstanbul'da imzalanan bir protokol ile Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanıyordu. Bu protokol; Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla eşit haklara sahip olması ile birlikte özel azınlık haklarını, eğitim ve dini hürriyetlerini bir kez daha güvence ve teminat altına alıyordu.[11]

---

[9] Bilal N. Şimşir. (1986): "*Bulgaristan Türkleri* (1878 - 1985)", Bilgi Yayınevi, İstanbul: s.28-37.

[10] Şimşir, 1986: 41-43.

[11] Toğrol, 1989:18-70

1909'da çıkartılan Bulgar Milli Eğitim Yasası ile tüm eğitim ve öğretim kurumları bir araya toplanıyor ve denetimi hükümet yönetimine bırakılarak merkezileştiriliyordu. Bulgar emsallerinden en az on kat daha yoksul olan Türk okulları, yerel ve genel yönetimlerden hiç maddi destek alamıyorlardı. Ayrıca anılan yasa ile Bulgar okullarına çeşitli gelir getirici fonlar sağlanırken Türk okulları bundan mahrum edildi. Amaç; Türk çocuklarını eğitimsiz ve cahil bırakmaktı. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Bulgaristan Türk eğitimi, yavaşta olsa bir gelişme içindeydi. Bulgaristan'da en fazla Krallık döneminde Türk basını canlılık göstermiştir. Bu dönemde yaklaşık 80 dolaylarında dergi ve gazete yayın hayatındaydı.[12]

Tıpkı 93 Harbi gibi 1912-13 Balkan savaşları da Türkler için tam bir felaket olmuştur. Türkiye, hiç beklenmedik şekilde bu savaşı kaybetmesi üzerine 550 yıldır ikinci Anayurt olan Rumeli'yi bırakarak Meriç'in gerisine çekilmek zorunda kalmıştır. Bu savaş esnasında da bölge Türkleri büyük zulüm gördüğü gibi eğitim öğretim kurumları da önemli tahribatlara uğramıştır. Bu savaşta yarısı Bulgarlar tarafından olmak üzere 200 bin Türk katledilmiştir. Ayrıca yine bu savaşta 200 bini Bulgarlar tarafından olmak üzere 440 bin Türk yaşadıkları topraklardan Türkiye'ye göç ettirilmişlerdir. Bu savaşta Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya bırakırken Batı Trakya'yı işgal ediyordu.[13]

Balkan Savaşı sonrası Bulgarların bölgede yaşayan Türklere yönelik katliam ve soykırım hareketleri büyük ivme kazanmıştır. Ayrıca Türk isimlerini değiştirme, Hıristiyan olmaya zorlama ve milli kıyafetlerini yasaklama ve camileri yakma gibi bazı uygulamalar olmuştur.[14] Bu amaçla Bulgar Genel Kurmayı tarafından 1912'de hazırlanan plan şunları içermektedir: kültürel imha, soykırım, göç ettirme, tehcir ve sınırdışı. Balkan Savaşı sonrası iki ülke arasında 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Barış Antlaşması da, Bulgaristan Türklerinin önceki haklarını teyit etmektedir.[15]

I. Dünya Savaşında müttefik olan Türkiye ve Bulgaristan arası ilişkiler yakınlaşmış ve müşterek askeri birlikler Romanya cephesinde Ruslara karşı savaşmıştır.

---

[12] Şimşir, 1986:49-51
[13] Şimşir, 1986:51-54
[14] Ömer Turan. (1995): "Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 1, Sayı 3, Ankara: s.295.
[15] Toğrol, 1989: 71

Bu yakınlaşma atmosferinde Bulgar yönetimi, Türklere isim kullanma hakkını iade etmiştir.[16] Savaş sonrası Bulgaristan'ın 27 Kasım 1991'da imzaladığı Neuilly Barış Antlaşması ile, ülkede yaşayan tüm azınlıkların kültürel ve dini özgürlükleri teminat altına alınmıştır.[17] Böylece Müslüman halka geniş dini haklar sağlayan 1919 tarihli Bulgaristan Müslümanları Teşkilat Nizamnamesi düzenlenmiştir.[18]

NEUİLLY ANTLAŞMASI SONRASI BULGARİSTAN TÜRKLERİ

Birinci Sosyalist Dönem (1946 - 1970)

II. Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'da rejim değişikliği olmuş ve ülkede bir komünist dönem başlamıştır. Bu yıllarda büyük işgücü ihtiyacı duyan Bulgaristan, bir taraftan Türk göçünü engelleme çabasındayken; diğer taraftan da, Türk sosyal kurum ve topraklarına el koyarak huzursuzluk ve göç isteğini artırma gibi çelişkili bir tutum içindedir.[19] Bu karmaşık ortamda Türk azınlığa ait tarlalar ellerinden alınmaya, okullar devletleştirilmeye ve Bulgarlaştırılmaya, önemli Türk aydınlar tutuklanmaya başlandı. Özellikle 1947 sonrası artan bu tür baskı politikaları, Türk azınlık üzerinde infial yarattı ve milli benlik ve yeni nesilleri koruma endişesine sevketti. Böylece büyük bir soydaş kitlesi, Türkiye yetkili ve diplomatik temsilciliklerine müracaat ederek göç taleplerini iletmişlerdir. Bu talepleri değerlendiren Türk hükümeti, 31 Mayıs 1947'de aldığı bir kararla II. Dünya Savaşında Sovyetler Birliği'nden Avrupa'ya sığınan soydaşlarımızdan mülteci kabulü ile Bulgaristan'dan serbest göçmen (hükümetten yardım almayacak) kabulünü karara bağlıyordu. Bu kapsamda 1947-50 arası her yıl 1-2 bin arası bir göçmen kitlesi gelmiştir. Ama 10 Ağustos 1950'de Bulgar hükümeti, Türkiye'ye bir nota vererek Bulgaristan Türklerinden 250.000 kişinin üç ay içinde Türkiye'ye göçmen olarak alınmasını talep etmiştir. Bunun üzerine gergin olan Türk-Bulgar ilişkileri daha da kötüleşti ve karşılıklı bir nota düellosuna girildi.[20] 1960'larda 27 Mayıs ihtilali ve sonrası gelişmeler, koalisyon hükümetleri ve Kıbrıs sorunu v.b.

---

[16] Ömer Turan. (1995): "Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 1, Sayı 3, Ankara: s.295

[17] Toğrol, 1989: 71

[18] Osman Kekioğlu. (1985): *Bulgaristantan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları ,1. Baskı, Ankara: s.32.

[19] Komisyon, 1976: 107

[20] Şimşir, 1986: 212-223

gibi meselelerle uğraşan Türkiye, komşu Bulgaristan'daki soydaşların eğitimine gerekli ilgi ve alakayı gösteremedi. Todor Jivkof yönetimi, köklü Bulgaristan Türk eğitimini boğazladı.Uzun müzakereler neticesinde bir göç anlaşması imzalandı ve 24 Şubat 1968'de Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından kamuoyuna duyuruldu. Buna göre; 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş Bulgaristan Türklerinin birinci dereceli yakınları serbest statülü göç kapsamına alınıyor ve belirli bir plan ve program dahilinde Türkiye'ye gelmelerine izin veriliyordu. Ayrıca soydaşlar, Bulgaristan'daki gayri menkullerini satıp alacakları bazı malları da Türkiye'ye getirebileceklerdi (bu durum pek işlemedi). Göç anlaşması, iki ülke dışişleri bakanları tarafından 22 Mart 1968'de Türkiye'de imzalandı. Bu anlaşma, 17 Mart 1969'da TBMM onaylandı. Daha sonra 8 Ekim 1969'da ise ilk göçmen kafilesi Edirne Karaağaç istasyonuna geldi. Bunu izleyen on yıl boyunca da her hafta (Aralık-Mart ayları hariç) göç kafilelerinin gelmesi sürmüş ve bu kapsamda gelen göçmen sayısı tüm tahminlerin aksine 130 bin gibi büyük bir sayıya ulaşmıştır.[21] Böylece cumhuriyet tarihinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 600 bini aştı.[22]

İkinci Sosyalist Dönem (1970 - 1989)

1980'li yıllarda Bulgaristan nüfusunun %40 dolayında bir kısmını teşkil eden Türkler, diğer azınlıklarla birlikte ülkede çoğunluktaydı. Yani Bulgarlar, azınlık durumundan kurtulmak için Türkleri asimile etme ve/veya Türkiye'ye göçe zorlamaktaydı. Ayrıca Türklerin milli ve dini benliklerini korumaları, komünist ideoloji ve diğer benzeri propagandalardan etkilenmemeleri de Bulgar yönetimini telaşa ve kendi açılarından acil çözümler aramaya sevk etti. Türklerin bu özelliği güçlü aile yapısına sahip olmalarına dayanmaktadır. Ad değiştirme işlemi, Türkler arasında büyük bir tepki ile karşılanmış ve Jivkof yönetimini şaşırtmıştır. Aslında bu durum, Sovyetlerin izni ve oluru olmaksızın mümkün değildi ve hatta Bulgaristan, Sovyetler tarafından bir deney laboratuarı olarak kullanılmıştır. O dönemde 4 milyon dolayında olduğu tahmin edilen Bulgaristan Türkleri, kendilerine uygulanan her türlü baskı ve yok etme planlarına rağmen milli kültür ve benliklerini korumaya çalışmışlardır Türk basını ve kamuoyu soydaşlarımıza sahip çıktı. Büyük kentler ve üniversitelerde

[21] Şimşir, 1986: 319-338
[22] Şimşir, 1987: 65

düzenlenen çeşitli toplantılarla Bulgarlar protesto edildi ve kınandı. Ankara Üniversitesi Senatosu'nun yayınladığı 8 Şubat 1985 tarihli bildiri ile Bulgaristan Türklerine karşı yapılan zulüm, baskı ve soykırım sert bir dille kınanmıştır.[23] 1989 yılında dünya hafif sıklet halter şampiyonu Naim Süleymanoğlu, isminin Bulgarcaya çevrilmesi üzerine Türkiye'ye iltica etti. Aynı yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen parçalanmış aile dramları Türk televizyon programlarına dahi konu olmuştu (Aysel adlı kız çocuğunun dramını anlatan Yeniden Doğmak filmi ile). Bulgaristan Türklerinin çile ve ızdıraplar, aynı yılın mayıs ayında Türkiye'ye büyük bir göç dalgası yaratıyor ve kısa sürede göçmen sayısı 313 bini ulaşıyordu.[24] Bu insanlık dramı dünya gündeminde sahipsiz kalırken sadece Türk kamuoyu ve basını konuya özel bir önemle eğilmiştir.[25] Türklerin maruz kaldığı bu insanlık dışı tutum karşısında ünlü Bulgar yazar ve şairi Blaga Dimitrova dahi isyan ederek Bulgar yönetimini kınamıştır.[26] Bu soydaşların bir kısmı, bir süre sonra yeni bir anlaşma ile hak ve birikimlerini alma ümidi belirince Bulgaristan'a geri döndüler.[27]

1989 SONRASI DEMOKRATİK DÖNEMDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

10 Kasım 1989'da Jivkof rejiminin yıkılması akabinde Bulgaristan Devlet Konseyi, 1984-89 arası dönemde Türk ve diğer azınlıklara karşı yapılan hataları kabul etmiş ve bunların düzeltileceğini vadetmiştir. Böylece zorla değiştirilen Türk adları iade edilecek, Türkçe konuşma yasağı kalkacak ve Türk çocukları kendi okul ve anadillerinde eğitim yapabileceklerdi.[28] Ancak bu konuda Türk toplum temsilcileri ve Bulgar yöneticileri arasındaki görüş ayrılığı uzun süre giderilemedi. Temmuz 1991'de resmileşen yeni Bulgar anayasası da, azınlıklara kendi anadillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanıyordu. Buna rağmen Türk öğrencilerin Türkçe dersler alması sürekli erteleniyordu. Bunun üzerine Türk aileler, çocuklarını okullara göndermeme ve açlık grevi yapma gibi yöntemlerle Bulgar yönetimini protesto ettiler. Bu tepkiler

---

[23]Beğlan Toğrol (1991): *Direniş- Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırılmalı Psikolojik İncelenmesi*, Boğaziçi Ü. Matbaası, İstanbul: s.70-119.
[24] Toğrol, 1989:1-2.
[25] Bilal N. Şimşir (1985): *Türk Basınında Bulgaristan Türkleri*, Başbakanlık Basın - Yayın ve Enfermasyon Genel Müdürlüğü Başbakanlık Basımevi, Ankara s.1-75
[26] Hayriye Yenisoy (1997): "Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültür Tarihinden Sayfalar*", Yeni Türkiye Dergisi*, Ankara s.17-18
[27] Toğrol, 1989: 37
[28] Ömer Turan (1997). "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ankara: s.1747

karşısında Eğitim Bakanlığı, Türkçe derslerin başlatılması kararı aldı. Ancak bu haktan ilk ve ortaokullara devam eden Türk çocuklarından sadece %40'ı faydalanabiliyordu (toplam 100 bin öğrenciden 40 bini). 89 büyük göçü ile Türk aydın ve öğretmenlerinin çoğunun Türkiye'ye gitmesi ile, Türkçe ders verecek eleman bulunamaması diğer bir olumsuzluktu. Böylece bir kez daha Türk öğretmen yetiştirilmesi gündeme geldi. Bu kapsamda; 1992'de Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve 1993'de Kırcaali İlk ve Ortaokul Öğretmen Enstitüleri'ne Türkçe öğretmeni yetiştirecek sınıflar açıldı. Benzer şekilde 1990'da Sofya'da ön lisans düzeyinde İslam Enstitüsü ve Şumnu'da İmam-Hatip Lisesi açıldı. Bunları 1991'de Rusçuk ve Mestanlı İmam-Hatip liseleri izledi.[29]

Bulgaristan Türklerine ait 8 gazete çıkmaktadır. Bunlardan Zaman, Türkiye'de yayınlanan aynı gazetenin Bulgaristan Türkleri için haftalık baskısı iken; diğer gazeteler; Hak ve Özgürlük, Filiz, Müslümanlar, İslam Kültürü, Güven, Cır Cır ve Balon Türkler gayretleri ile çıkartmaktadır.

Günümüzde Bulgaristan Türklerinin siyasi ve dini açıdan birlik sağlayamamaları, soydaşlarımızın güvensizlik ve karamsarlık içinde olmalarına dayanmaktadır. Bulgaristan Türkleri, 1990 sonrası çeşitli Hıristiyan misyonerlerin ilgi alanındadır. Bu konuda Pomak Türkleri ve Müslüman Çingenelere, Bulgar hükümeti desteği ile de özel bir önem ve öncelik verilmektedir. Ayrıca soydaşlarımız, daha önce gasp edilen vakıf mallarını geri alma çabası içindedirler. Bulgar yönetimi, Pomak Türklerini ayrı bir dini kurum altında teşkilatlanmasını sağlamak sureti ile Türk birliğini bozmaya çalışmaktadır.[30]

---

[29] Turan, 1997: 299-300.

[30] Turan, 1997: 1748.

BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NİN BULGAR TOPRAKLARINA YERLEŞMESİ

Bulgaristan'daki Türk varlığı Hunlar'ın 5. yüzyılda Doğu Avrupa'da kurduğu hakimiyetle başlar. Atilla'nın ölümünden sonra yerine geçen oğlu İrnekiin kurduğu Bulgar Konfederasyonu batıda Tuna'ya kadar uzanıyordu. Bulgaristan Türkleri, dedeleri Osmanlıların 1357'de Orhan Bey'in Çanakkale boğazını aşarak Rumeli'ye geçmeleri sonucu bu topraklarda yaşamaya başladılar. O zaman Osmanlı Devleti'nin iskan politikası sebebiyle öncelikle Anadolu'nun fakir ve toprağı olmayan halkını, Rumeli'ye geçirerek verimli topraklara yerleştirilmiştir.[31] Bugün bu iskan politikalarının bariz örneklerini Anadolu ve Rumeli'de karşılaşılan yer adlarının aynı olmasından anlaşılmaktadır. Elmalı, Salihli, Sorgun, Saruhanlı, Yahyalı, Menteşeli gibi yerleşim bölgeleri hem Anadolu'da hem de Rumeli'de mevcuttur. Bulgar Türkleri, Baskakov'un "Batı Hunca" adını verdiği ve bu gün Çuvaşlarla temsil edilen bir lehçe konuşuyorlardı. Proto-Bulgarlar Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın ilk Türk sakinleridir. İdil Bulgar Türkleri'nin kurduğu bu hakimiyet Avar, Hazar ve Tuna Bulgar Türkleri ile devam etmiştir. Özellikle İtil boylarına gidip yerleşen Bulgar Türkleri "Kazan Türkleri" adıyla günümüze kadar Türklüklerini muhafaza ederken, Tuna boylarına giden Bulgar Türkleri ise Hıristiyan alemine girmiş ve Slavlara karışarak Türklüklerini unutmuşlardır. Müslüman Türklerin Bulgaristan'da görünmeleri 14.yüzyıla rastlamaktadır. 1385'te Sofya'nın Osmanlı hakimiyetine girmesiyle Bulgaristan, Türklerin eline geçmiş ve böylece 500 yıl süren bir Türk idaresi dönemi başlamıştır. Osmanlı Devleti zamanında Konyar, Türkmen, Yörük ve Tatar Türk toplulukları bu bölgeye iskan edilmiş; ayrıca 16. yüzyıl başlarında Celali isyanları sırasında bazı Türk grupları Bulgaristan'a göç etmişlerdir. Bulgarların geçmişine baktığımızda aslında Türk oldukları göze çarpar. 6. yüzyılda Asparukh öncülüğünde Tuna boylarına gelip yerleşen Bulgar Türklerinin burada Slavlarla yoğun bir şekilde temasta bulunmaları hem Slavlaşmalarına hem de Hıristiyanlaşmalarına neden olmuştur. Böylece Türklük özelliklerini kaybetmişler ve Ortodoks dünyanın sıradan bir piyonu olma görevini üstlenmişlerdir. Böylece Tuna Bulgarları, Türk menşeli olmalarına rağmen Türklüğe en büyük zarar veren, düşman bir unsur haline gelmişlerdir.[32] Hiçbir suçu olmayan Bulgaristan Türklerinin hukuki varlığı

---

[31] - Ömer Lütfi Barkan, (1953): "Bir İskan ve Metodu Olarak Sürgünler İstanbul Üniversitesi", *İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 13, Ekim 1951-Temmuz 1952, No 1-4,* s. 68-69.

[32] - İlker Alp, (1987) : "Bulgaristan Türk Devleti" *, Tarihte Türk Devletleri I,* Ankara , s. 251-253.

yok edilmek istenmiştir. Bütün bunlara rağmen Türklük Rumeli'de direnmiş ve kendisini korumasını bilmiştir.[33] Rumeli ilk fetih günlerinden itibaren yoğun bir biçimde Türk göçüne sahne olmuştur. Bu göç aynı zamanda bir devlet politikası haline getirilmiştir.[34]

KIRCAALİ'NİN TARİHİ

Kırcaali Bulgaristan'ın Rodop bölgesinde bulunan, ismini kuruluş zamanlarında çok sevilen bir kişiden almış olan güzel bir şehirdir. Bu şahsın ismi Ali, fakat dışarıda çalıştığından dolayı kendisine Kırcı Ali denmiş. Burası Rodoplar'ın merkezi, ufak şirin bir şehir. Sınırlarını Batı Trakya (Yunanistan), Hasköy, Filibe ve Smolen bölgeleri oluşturur. Bölgede Aladağ, Kara tepe, Bozdöven, Dambalı, Dalca, Ustra, Vardar tepeleri ile Küçük Arda, Köşdere, Söğütlü, Değirmendere, Elbasan, Deliçay, Aksu ve Yağışlar dereleri bulunuyor. İlin idarî merkezi olan Kırcaali şehri, Arda nehrinin de geçtiği bir vadide bulunuyor. Şehrin iki tarafında Kırcaali ve Soğuk Kuyu (Studen Kladenets) barajları yer alıyor. Kırcaali ilinin arazisi, yüksek tepeli ve dar vadili dağlardan ve yarı dağlardan oluşur. Deniz seviyesinden ortalama 329m. yükseklikte bulunan şehrin iklimi, Akdeniz'den etkilendiği için yumuşak ve rutubetlidir. Tarihi süreç içinde buralara Türk kavimlerinden Hunlar, Peçenekler ve Kumanlar gelmiştir. Farklı devirlerin ve kültürlerin izlerini korumuş olan Kırcaali; Traklar'ın, Roma ve Bizans medeniyetlerinin, Osmanlı hakimiyetinin izlerini taşımaktadır.

Kırcaali'ye bağlı 94 köy bulunmaktadır, bunların yüzde 96'sı Türk köyleridir. Ancak geçit yeri olmadığından dolayı fazla gelişmemiştir. Burada bulunan tarihî tekke, türbe ve camlerin olması, Müslüman Türk unsurunun yüzlerce yıl önceden beri var olduğunu kanıtlar. En eski camilerden birisi ise 15. yüzyılda Nalbantlar'da kurulan 'Yedi Kızlar Camii'dir. Kırcaali Camii ise 1812 yılında yapılmış. Kırcaali ile ilgili ilk yazılı kaynak Osmanlı dönemine ait 1607 tarihli sicil defteridir. İkinci defa şehir, Fransız araştırmacı August Vinekel'in 1847 yılında tuttuğu notlarda zikredilmekte. Kırcaali, 20. yüzlılın başında şehir olarak ilan edilir. 1934 yılından itibaren ilçe, 1949'dan sonra ise sancak olur.

---

[33] - İbrahim Kamil ,(1989): Bulgaristan'daki Türklerin Haklar, (Basımyeri belirsiz), Ankara, s. 2-6
[34] Şimşir, 1986: 9-10

Günümüzde Kırcaali, yedi Doğu Rodop belediyesinin kültürel, idarî ve iktisadî merkezidir. Kırcaali ilinden Baltık Denizi ile Akdeniz arasındaki ulaşımı sağlayan 9 numaralı Avrupa ulaşım koridoru geçmekte. Ulaşım konusunda 9 numaralı koridorun Makaza yolundan geçerek Kırcaali ile Ksanti şehri (Yunanistan) arasındaki ve Dedeağaç ile Kuzey Yunanistan'ın diğer şehirleri arasında ulaşımı sağlayarak, Güney Balkanlar'da bölgesel önem taşıması bekleniyor. Kırcaali ilinin arazisi 3 milyon 208 bin metrekaredir. Bu rakam Bulgaristan yüzölçümünün yüzde 2,89'ini oluşturur. 1990 yılından itibaren başlayan Kırcaali ilindeki nüfus azalması, bugün de devam etmektedir. Bunun en büyük sebebi nüfusun artmaması ve ülke içi ve ülke dışına yaşanan göçler. Mart 2001 tarihi itibarıyla Kırcaali ilinin nüfusu 173 bin 200'dür. Bu rakam ülke nüfusunun yüzde 2,46'sını oluşturmaktadır. İldeki halkın yüzde 33'ü şehirlerde, yüzde 67'si ise köylerde yaşımaktadır. Kırcaali ilindeki kilometrekareye düşen ortalama nüfus sıklılığı 62,6'dır. İlin nüfusu 7 belediyeye ve 473 yerleşim birimine paylaştırılmıştır. Söz konusu belediyeler şunlar: Kırcaali, Rodoplar'ın doğusunda bulunan Kırcaali, Arda nehrinin iki kıyısına yerleşmiş. İki büyük barajın aralarında bulunur. Bölgenin tütünleri ABD, Japonya ve Avusturya ülkelerinde pazar sahibidir. Kırcaali'nin nüfusu 50 bin civarındadır. Kırcaali'de 160 cami, 80 mescit bulunmakta. Bugün pek çok köy harabe durumdadır.[35]

[35] Mara Mihaylova (1990) : *Kırcali,* Naroda Prosveta, Sofya: s.5-10 .

KIRCAALİ İLİNİN ETNİK YAPISI

Kırcaali bölgesinde yaşayan topluluk kendini dağlı olarak ifade etmektedir. Fakat kendilerine sorduğumuzda kendilerinin sürekli burada iskân olduğunu söylemekle birlikte tarihi verileri göz önüne alırsak Türkler'in Rumeli'ye geçişiyle birlikte birçok Yörük (Türkmen) gurubu bu topraklara geldiğini bilmekteyiz.

1230-1231 yılında II. Asen'in Raguza tüccarlarına verdiği ferman birçok Türk boyunun toplu olarak yaşadığı bölgeye "Karvuna Memleketi" deniliyordu. Uz veya Oğuz boyları Bizans'a ne tamamiyle tâbi, ne de tamam hür idiler. İmparator VIII. Mihail Paleolog bunları yayına sığınmış olan İncoinum sultanı İzzeddin Keykavus vasıtası ile kontrol altına almayı düşündü.

Osmanlılar Rumeli'ye geçtikten sonra ve fetihler yoluyla Rumeli Türk vatanı olmaya başlayınca buna uygun olarak bu bölgeye Türkmen tâifeleri yerleştirilmiştir. Fetihten sonra ilk göçmen kafilesi, Süleyman Paşa zamanında Karasi (Balıkesir) ilinden getirilmiş ve Gelibolu Yarımadası ile kuzey bölgelerine yerleştirilmiştir.

Fetihler kuzeye, yani Balkanlara doğru kaydıkça peş peşe sevk edilen Türk boyları bütün Balkan yarımadasına yerleştirilip iskân edilmişlerdir. Süleyman Paşa'dan sonra Sultan I. Murat zamanında Saruhan göçer Yörükleri Serez yöresine yerleştirilmişlerdir. Çelebi Mehmet zamanında İskilip (Çorum) deki Tatarlar Filibe yöresine, Fatih Sultan Mehmet zamanında Kastamonu ve Sinop'un fethinden sonra İsfendiyar oğlu İsmail Bey ve bütün cemaati yine Filibe yöresine yerleştirilmişlerdir.

Rumeli'de tamamen yayıldıktan sonra, tarihlerini ve yükümlülük altında alınmalarını kolaylaştırmak amacıyla, Türkmenler ya yoğun olarak bulundukları mevki ve merkezin adına, ya herhangi bir niteliklerine, ya da o cemaatin reisliğini yapan kişinin adına göre adlandırılmışlar ve resmi işlemlerde böylece tanınmışlardır.[36]

---

[36] Yaşar Yücel , (1987): *Balkanlarda Türk Yerleşimleri ve Sonuçları , "Bulgaristan'da Türk Varlığı"* , TTK Yayınları, Ankara: s.73-74.

Rumeli'deki Yörük guruplarının isimleri ve yaşadıkları bölgeler ise şöyledir:

1 - NALDÖKEN TÜRKMENLERİ : Eskihisar, Zağra, Filibe, Tatarpazarı, İhtiman, İzlâdi, Çirmen, Yanbolu, Şumnu, Varna, Pravadi, Hırsova, Tekfur Gölü, Silistre, Aydos, Çernova, Tırnova, Niğbolu, Hasköy, Çırpan ve Kızanlık'ta bulunmaktadırlar.

2 - TANRIDAĞI TÜRKMENLERİ : Edirne, Kıkkilise, Bender, Akkerman gibi birkaç yerde ve Naldökenler'in bulunduğu her yerde mevcut olduktan başka Rusçuk, Razgrad gibi kuzey Bulgaristan'da, Gümülcine, Drama, Kavala, Karasu Yenicesi, Demirhisar gibi Batı Trakya'da ve kısmen Makedonya'da yerleşmişlerdir.

3 - VİZE TÜRKMENLERİ : Vize, Lüleburgaz, Çorlu, Hayrabolu, Dimatoka, Hasköy dışında Rumeli'nin çeşitli yerlerinde ve Bulgaristan'da bulunmaktadır.

4 - KOCACIK TÜRKMENLERİ : Edirne, Kırklareli, Babaeski kısmen Naldöken ve Tanrıdağı Türkmenleri'nin bulunduğu Doğu Trakya, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'nin doğu tarafları, bütün Dobruca ve Bender, Akkerman mıntıkalarında yerleşmişlerdir.

5 - OFCABOLU TÜRKMENLERİ : Ofcabolu, Üsküp ile İştip arası bölgeye verilen addır. Kosova ve Manastır vilâyetleri ile Bulgaristan ve Dobruca'da bulunmaktadırlar.

6 – SELÂNİK TÜRKMENLERİ : Makedonya ve Teselya civarında yaşamaktadırlar.[37]

Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde bulunan Yürükçü Kolibi "Yörük yurtları", Yuruki ve Yürükler köy adlarından da anlaşıldığı gibi, daha önceleri Balkanlar'ın kuzeyinde göçebe olarak yaşamışlardır. Moşkov, Yörüklerin artık sadece Makedonya'da kaldıklarını belirtmekte ve haklarında şu bilgileri vermektedir: Balkanlar'da Konyarlar adıyla da tanınan Yörükler, göcebe koyun çobanlarıdır. Yörük

---

[37] Emin Kalay, (1998): *Edirne İli Ağızları,* TDK Yayınları, Ankara: s. 9-10.

adı yürümek fiilinden gelmektedir. Konyar adı ise bazılarına göre Bulgarca kon sözünden veya Yunanca İkonya > Konya adından gelmektedir. Bazılarına göre ise Türkçe koyun sözüyle ilgilidir. Yörük ağzı, diğer Türk ağızlarından bazı bakımlardan ayrılmaktadır. Özellikle Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve Farsça kelimelerin yerine eski Türkçe kelimeleri kullanırlar. Vambery'ye göre Yörük ağzı Azerbaycan Türkçesine yaklaşmaktadır.[38]

[38] Nevzat Özkan, (2003): "1. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri", *Edirne Valiliği Yayınları*, Edirne: s. 259.

BULGARİSTAN TÜRK AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR HAKKINDA GENEL BİR BİLGİ

Birçok ülkelerde Türkoloji genel bir bilim dalı olarak gelişmişse de, Bulgaristan'da onun gelişmesi Bulgar tarihinin gereksinmelerinden doğmuştur. Eski Türk uyruklarının güney Slavlarla temasa geçişi, Protobulgarlar'ın Balkan İslavlarıyla birlikte VII. yüzyılda ilk devletimizi meydana getirmeleri, daha sonraki yüzyıllarda Bulgarlarla karışıp kaynaşan Kuman, Tatar unsurları, nihayet Osmanlı Türklerinin Bulgarlarla yüzyıllarca süren ilişkisi Bulgaristan'da Türkoloji'nin gelişmesi için sağlam bir temel oluşturmakta, bu alandaki çalışmalardan verimli sonuçlar sağlanmaktadır. Türkler üzerinde daha ayrıntılı bilgiler edinmek ihtiyacı ülkemizde gün geçtikçe artmaktadır.[39] Türkoloji alanındaki ilk çalışmalarımız Türk diliyle ilgili olup Bulgar toplumun sözlük ve dilbilgisi gereksinmelerini gidermiştir. Yüzyılımızın başlangıcından ortasına kadar Türkoloji çalışmalarının alanı gittikçe genişlemiş, bölgesel gereksinmelerimize göre birtakım araştırmalar yapılmıştır.

Bulgaristan'da Türk diyalektolojisi Bulgar Türkolog'u Dimitır Gacanov'un araştırmalarıyla başlar. Viyana Bilimler Akademisi'nin isteği üzerine Dimitır Gacanov, Gerlovo ve Tuzluk köylerini gezerek orada konuşulan Türk ağızlarına değin değerli örnekler toplamıştır. Bu diyalektoloji gezisinin sonuçları 1911 yılında Viyana'da yayınlanmıştır.[40]

Rus bilgini V. G. Guzev Bulgaristan Tırgovişte ilinin Krepça köyü Türk ağzıyla ilgilenmiştir. V. G. Guzev'in bu konudaki çalışmaları 1961 yılında Sofya'da yayınlanmıştır. [41]

---

[39] Hüseyin Dallı, (1991): *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar* ,TDK Yayınları, Ankara: s.9

[40] Dimitri Gadjanov (1912): Vorlaufiger Bericht über eine im Auftrag der Balkan – Komission der kais. Akademie der Wissenschaft in Wien durch Nord – Ost Bulgarien unternommene Reise zum Zwecke von türkischen Dialekt-Studien. Anzciger der phil.- hist. Klasse d.k. Akademie d. Wis. in Wien, Jahrrgang, 1911, Nr. V; Zweiter vorlaufiger Bericht…… Anzeiger , der phil.- hist. Klasse d. Wiss. in Wien, Jahrgang.1912, s.1-8

[41] V.G.Guzev (1962):*Opisanie turetskogo govora sela Krepça, Tırgovişteskogo okruga v Bolgarii* sp. Balkansko Ezikoznanie , V , 2 , Sofia , s. 57 – 85.

V.G. Guzev (1962): *Bulgaristan Tırgovişte İli Krepça köyü Türk Ağzı, Balkan Dilbilimi,* Sofya s.57-58.

Diyalektoloji alanında önemli yapıtları bulunan bir başka Türkolog da Tadeusz Kowalski'dir. Rumeli Türk ağızlarının özgün bir biçimde incelenmesi Tadeusz Kowalski'nin araştırmalarıyla başlar. T. Kowalski Kuzeydoğu Bulgaristan Tuzluk bölgesinde konuşulan Türk ağızlarının özelliklerini incelemiştir. [42]

Mefkure Mollova, Balkan Yarımadası'nda konuşulan Türk ağızlarını iki bölüme ayırmıştır: [43]

1. Ön seste süreksiz sert k ünsüzünün kullanıldığı ağızlar - " Ka Ağızları "
2. Önseste süreksiz yumuşak g ünsüzünün kullanıldığı ağızlar – " Ga Ağızları "

Janos Eckmann " Razgrad Türk Ağzı " adıyla kaleme aldığı makalede bölgeden derlenen metinlerden istifade ederek Razgrad ağzının özelliklerini incelemiştir.[44] Aynı yazar, "Dinler (Makedonya) Türk Ağzı" [45] ve "Kumanova (Makedonya) Türk Ağzı"[46] isimli makaleleri ile Makedonya ağzının özellikleri üzerinde durmuştur. Razgrad Ağzı'yla yapılmış diğer bir çalışma da Fatma Ayyıldız tarafından yapılmıştır. [47]

Türker Acaroğlu'nun "Rumeli Türk ağızları üzerine Türkçe ve yabancı dillerdeki başlıca araştırmaları açıklamalı kaynakçası"[48] adlı makalesi bulunmaktadır. Bu makale iki bölümden meydana gelmektedir :

---

[42] Tadeusz Kowalski. (1933*): Les Turkcs et la langue turque de la Bulgari edu Nort – Est , Krakow.* Kowalski
Tadesuz Kowalski. (1933*):Kuzeydoğu Bulgaristan Tuzluk bölgesinde konuşulan Türk ağızlarının özellikleri.*

[43] Mefkure Mollova. (1962):*Les ga-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les langues turc,* Balkansko Ezikoznanie, IV , Sofia .
Mefkure Mollova. (1962):*Balkanlarda Merkez Bölgede Gakçı Ağızları,* Balkan Dilbilimi GDAAD 6-7 s. 239-306.

[44] Janos Eckmann. (1950): *Razgrad Türk Ağzı,* Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar Ankara TDK Yay. s.1-25

[45] Janos Eckmsann. (1988): *Dinler (Makedonya) Türk Ağzı ,* TDAY Belleten 1960, s. 189 - 204

[46] Janos Eckmann. (1962): *Kumanova Türk Ağzı, Németh Armağanı*, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları , s. 111- 114

[47] Fatma Ayyıldız .(1976) : Razgrad Ağzı İstanbul Üniversitesi Basılmamış Türk Dili Mezuniyet Tezi, İstanbul

[48] Türker Acaroğlu. (1984):*Rumeli Türk Ağızları Üzerine Türkçe ve Yabancı Dillerdeki Başlıca Araştırmaların Açıklamalı Kaynakçası (*1904-1981) Halk Kültürü, 4: 13 - 40.

I. Türk dili ve ağızları üzerine Bulgar araştırmaları. (1907-1971), s. 13-19.

II. Rumeli ağızları üzerine Türkçe ve yabancı dillerdeki başlıca araştırmaların açıklamalı kaynakçası (1904-1981), s. 19-40.

Roger Bernard'ın Bulgaristan Razlog ilçesi diyalekti ile ilgili bir çalışması vardır. Bu çalışmasında Roger Bernard Razlog diyalektinin ağız özelliklerini incelemiştir.[49]

Bulgar dil bilimcisi Emil Boev'in " Bulgaristan'da Türk dialektolojisi ile ilgili çalışmaları " adlı makalesi oldukça önemlidir.[50] Emil Boev'in başka bir çalışması da "Güney- Batı Bulgaristan Türk Ağızlarında Gelecek Zaman "adlı makalesidir. Bu makalesinde Emil Boev Güney- Batı Bulgaristan Türk Ağızlarında Gelecek Zaman ekini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. [51]

Tuncer Gülensoy'un, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası (Anadolu- Kıbrıs - Suriye - Irak - Bulgaristan - Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları)" adlı makalesi vardır. [52]

Mosko Moskov, "Doğu Rodop Türk Ağızlarının Sözlüğü". M.Moskov Bulgaristan Doğu Rodop bölgesinin Türk Ağızlarının Sözlüğünü yazmıştır. [53]

Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Nevrokop Türk Ağzı adlı makalesinde Nevrokop Ağzı'nın özelliklerini ele almıştır. [54]

---

[49] Roger Bernard. (1962): *Razlog dialektinin ağız özelliği, Balkan Dilbilimi*, 4: 205 – 229.

[50] Emil Boev. (1968b) *Bulgaristan'da Türk diyalektolojisi ile ilgili çalışmalar*, XI. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler , pp. 171-177. (Ankara).

[51] Emil Boev. (1978): *Güney - Batı Bulgaristan Türk Ağızlarında Gelecek Zaman* I. MTK (6-9 Şubat , İstanbul)'ye sunulan bildiri.

[52] Tuncer Gülensoy. (1981): *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası (Anadolu - Kıbrıs -Suriye - İrak - Bulgaristan - Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları)* Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi.

[53] Mosko Moskov. (2003): *Doğu Rodop Türk Ağızlarının Sözlüğü*/ Dictionnaire Dialectologique Turc du Rhodope de l'Ets - Turc Français. Ankara

[54] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy. (2005) *Nevrokop Türk* Ağzı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınevi .

Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusunun ağızları üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Bunlar: İhsan Sabri Çebi, "Güneydoğu Bulgaristan Ağızları"[55], Hüseyin Dallı, "Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar".[56] adlı çalışmalardır.

J. Eckman ve Mecdut Mansuroğlu'nun birlikte kaleme aldıkları "1959 Yılı Trakya Dialektolojisi Gezi Raporu", Doğu Trakya ağızları ile Balkan ülkelerindeki çeşitli Türk ağızları ile Doğu Trakya ağızlarının ayrıntılı bir karşılaştırmasını yapmaktadır. [57]

J. Eckman'nın Bulgaristan Türk Ağızları ile ilgili bir diğer çalışması da "Varna Türk Ağzı'dır.[58] J. Eckman'ın ayrnca "Edirne Türk Ağzı" makalesi de vardır. [59]

Cengiz Atilla'nın "Bulgaristan'da Türk dili" adlı makalesi vardır. [60] Suzanne Kaku "Küstendil ve Michajlovgrad Türk Ağızları" ile ilgili bir çalışması vardır. [61] Türk ağızlarının sınıflandırılması üzerine yapılan diğer bir çalışma da G. Nemeth tarafından yapılmıştır.[62]

Suzanne Kakuk'nun "Bulgaristan Kazanlık Türk Ağzı" ile ilgili de bir makalesi vardır. [63] Emennas Karahüseyinova'nın yaptığı bir ağız çalışması vardır.[64]

---

[55] İhsan Sabri Çebi. (1986):*Güneydoğu Bulgaristan Türk Ağızları*, G.U. Yüksek Lisans Tezi, Ankara

[56] Dallı, 1991: 9

[57] Janos Eckmann, Mecdut Mansuroğlu. (1959) 1959 Yılı Trakya Diyalektolojisi Gezi Raporu , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ,Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IX s. 113 - 118

[58] Janos Eckmann. (1941): *Die turkische mundart von Warna* KCsA, 3:144-214.
Janos Eckmann. (1941): V*arna Türk Ağzı* KCsA, 3:144-214.

[59] Janos Eckmann . 1962*):The Turkish dialects of Edirne,*American Studies in Altaic Linguistics.Indiana University publication, Uralic and Atlaic Series, 13:45-69.
Janos Eckmann. (1962):Edi*rne Türk Ağızları* Altayistik Dilbilimi üzerine Amerikan Çalışmaları, İndiana Üniversitesi Yayınları, Ural ve Altay Dergisi, 13: 45-69.

[60] Cengiz Atilla. (1967):*Bulgaristan'da Türk Dili,* Türk Kültürü, 59:847-852.

[61] Suzanne Kakuk. (1961):*Die turcische mundart aur Kustendil und Michajlovgrad,* ALH, 11(3-4):301-386.
Suzanne Kakuk.(961):*Küstendil ve Mihajlovgrad Türk Ağzı,* AHL, 11(3-4):301-386.

[62] G.Nemeth. (1983): Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine, TDAY-Belleten 1980-1981, Ankara: 113-167

[63] Suzanne Kakuk. (1958) :*Le dialecte turc de Kazanlyk, Acta Orientalia,* 8(2):167-187,(3):241-311.
Suzanne Kakuk. (1958) :*Kazanlık Türk Ağzı* Asya Doğu Bilimleri, 8(2):167-187, (3):241-311.

[64] Emennas Karahüseyinova. (1970): Sevar Ağzı, Basılmamış mezuniyet tezi, Sofya

Hasan Eren "Bulgarlar ve Türk Dili" adlı makalesi vardır. [65] G. Hazai'nin yaptığı bir ağız çalışması da bulunmaktadır.[66]

Abdurrahman Güzel'in "Vidin Ağzı" üzerine yapmış olduğu bir çalışma mevcuttur.[67]

Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası'nda Yer Alan Bulgaristan Türk Ağızları'yla İlgili Mezuniyet Tezleri[68]

1) Lilana Borislava "Most köyünde Türk konuşması" adlı mezuniyet tezini hazırlamıştır.

2) Hılmiye Faikova, "Kumaniga Ağzı" adlı mezuniyet tezini hazırlamıştır.

3) İsa Cebeci'nin "Grandnitsa Ağzı" üzerine yapılmış bir çalışması vardır.

4) Lütfi Cinaliyev "Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Hlebarcvo Köyünde Konuşulan Türk Ağzı" adlı mezuniyet tezini hazırlamıştır.

5) Mustafa Mustanov "Braniçevo Ağzı" adlı bir tez hazırlamıştır.

6) Hüseyin Rüstemov ise "Milino Ağzı" adlı çalışması bulunmaktadır.

7)Ahmet Saliyev'in de "Duran Köyü Türk Ağzı" üzerine yapılmış bir çalışması vardır.

8) Recep Şabanov "Mıdrevo Ağzı" adlı mezuniyet tezini hazırlamıştır.

9) Fehim Şakirov'un "Nova Mahala Ağzı" üzerine bir çalışması bulunmaktadır.

10) Gülbiye Zekeriyeva "Gorsko Slivovo'da Konuşulan Türk Ağzı" adlı ağız çalışması vardır.

11) Remziye Yakubova "Harmanli Şehri Türk Ağzı'nı" mezuniyet tezi olarak hazırlamıştır.

---

[65] Hasan Eren. (1986*): Bulgarians and the Turkish language,* In Turkish Presence in Bulgaria. Ankara: Publications of the Turkish Historial Society, 7(87):1-14

Hasan Eren ,1986):*Bulgarlar ve Türk Dili,* Bulgaristan'da Türkçenin Varlığı. Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7(87):1-14

[66] G. Hazai .1960): Rodop Türk Ağızları, VIII. TDKOBB-1957,Ankara: s.127-130

[67] Abdurrahman Güzel. (1996): Vidin Türk Ağızları Üzerine Çalışmalar Hakkında, 1. UTDK 1988 Bildiriler,Ankara: 399-406

[68] Tuncer Gülensoy/Ercan Alkaya. (2003): *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara: s. 155-188

İNCELEME

ÜNLÜLER

Kırcaali İli ve Çevresinde konuşulan Türk ağzında, Türkçe'deki 8 temel ünlünün yanında bu ünlülerin çeşitli nedenlerle oluşmuş uzun şekilleri de mevcuttur. Bunlar **"a,ā / e,é, / ı,ī / i,ī̇ /o,ō / ö,ȫ / u,ū / ü, ṻ**". Bunların dışında a ile e arası bir ses olan "á", "e" ile "i" arası bir ses olan kapalı "ė" ünlüsü mevcuttur.

á : Metinlerimizde sadece "táne" kelimesinde karşımıza çıkan "a" ile "e" arası bir ünlüdür.

ė : e ile i arası bu ünlüyü sadece "léva" kelimesinde görmekteyiz.

A. SES HADİSELERİYLE İLGİLİ UZUN ÜNLÜLER

Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında çeşitli ses hadiselerine bağlı olarak ünlü uzamaları meydana gelmektedir:

1. Ünsüz Düşmesi ile Oluşan Uzun Ünlüler:

Kırcaali ili ağzında d, ğ, h, k, n, r, v, y ünsüzlerinin kelime içinde veya sonunda düştükleri ve düşerken kendilerinden önceki ünlüyü uzattıklarını görüyoruz.

- **"-r" Düşmesiyle Uzun Ünlü** : Bölgemizdeki "r" ünsüzünün şu durumlarda düşerek kendisinden önceki ünlüyü uzattığı tespit ettik.

a) "-ar/ -er" geniş zaman çekimlerinde :

yapālādı < yaparlardı (11-16), gerēlēdi < gererlerdi (11-17), gidēmiş < gidermiş (10-3), ḳoyādıḳ < koyardık (12-57), çalādıḳ< çalardık (12-46), baḳādıḳ< bakardık (12-49), oynādıḳ< oynardık (12-52).

b) "-lar/ -ler" çokluk eklerinde :

tanḳlālān < tanklarlan (9-22), zāmetlē< zahmetler(9-26), bulurlādı< bulurlardı(9-22), ūraşırlādı< uraşırlardı (12-8), nişannadılā< nişanladılar (12-18), yaptılā<yaptılar(12-23), everdilē< everdiler(12-24).

c) Fiil kök ve gövdelerindeki "r" ünsüzünün düşmesiyle :

vādıḳ< vardık (12-33), gȫdüm < gördüm (11-6), gȫsün< görsün (11-19), dēlēdi < derlerdi (11-130), vēsin < versin (11-65).

ç) Basit veya türemiş isimlerde "r" ünsüzünün düşmesiyle :

tāleden < tarladan (9-20), yēden < yerden (14-2).

Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında sōna < sonra (14-6) ve ġıdā < kadar (11-84) kelimelerinde de "r" ünsüzün devamlı olarak düşer ve ünlü uzamasına sebep olur.

- **"h" Düşmesiyle Uzun Ünlü** : Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında "h" ünsüzünün hemen hemen hiç kullanılmaması dikkat çekicidir:

tāta < tahta (12-45), ī̆tiyarlādan < ihtiyarlardan (19-28), sabālan < sabahleyin (10-13), rāmetli < rahmetli (11-36), siĺālā < silahlar (11-53), ḳāferengi < kahverengi (11-96),

mēmed < mehmet (11-161), ḳāve < kahve (11-198), māpus < mahpus (15-52), yāni < yahni (11-148), pādişā < padişah (3-9), şāi̯t < şahit (15-26), allā < allah (9-32).

- **“ğ” Düşmesiyle Uzun Ünlü** :
  “h” ünsüzüyle beraber en fazla düşen diğer ünsüz ses “ğ” dir. Kelime ortası ve sonunda düşerek ünlü uzamasına sebep olmaktadır:

dā < dağ (11- 115), dūdu < doğdu (11-4),ōlan < oğlan (11-5), yālı < yağlı (9-5), ū̄len < öğlen (14-10), dōru < doğru (11-2), bālı < bağlı (11-23).

- **“l” Düşmesiyle Uzun Ünlü :**
  Örneği sadece bir örnekte görülmüştür.

gē < gel (10-61).

- **“ḳ/k” Düşmesiyle Uzun Ünlü** : “- acak / - ecek” gelecek zaman ekindeki ḳ/k ünsüzünün düşerek ünlü uzatması :

yazcāsın < yazacaksın (22-9), yicēmiş < yiyecekmiş (22-17), vēmicēsin < vermeyeceksin (22-89), soḳcāsın < sokacaksın (22-111).

- **Bazı kelimelerde kelimenin asli seslerinden olan ḳ / k ünsüzünün düşerken kendisinden önceki ünlü uzar :**

ū̄süz < öksüz (19-46), ū̄sek < yüksek (10-45), yū̄seklikte < yükseklikte (11-32).

- **“n” Düşmesiyle Uzun Ünlü** : Kırcaali ili ve çevresi Türk ağzında şu iki kelimenin aynı şekilde, “n” ünsüzünün düşürülerek kullanıldığı görülmektedir.

ī̄san < insan (11-2), sōra < sonra (9-12).

- **“v” Düşmesiyle Uzun Ünlü** : Kırcaali ağzında ü < ö ünlü değişmesi sonucunda ilk hecede ortaya çıkan “ü” ünlüsünün, “v” ünsüzünün düşmesiyle bir örnekte uzadığını tespit ettik:

dū̄mek < dövmek (14-31).

- **“y” Düşmesiyle Uzun Ünlü** : Kırcaali İli Türk Ağzı’nda “y” ünsüzünün düşmesiyle uzun ünlüler meydana gelir.

bōle < böyle (11-121)[69], sū̄ledilē < söylediler (12-27), ū̄le < öyle (12-28), ū̄ledi < öyledi (12-7), nī̄se < neyse, (11-61), sū̄lēdik < söylerdik (11-179), ū̄lecene < öylecene (11-141), şēdim < şeydim (12-35).

2. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler :

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında f, g/ğ, h, k, v, y gibi aşınmaya ve düşmeye elverişli ünsüzlerin başında bulunduğu hecelerden pek çoğunda yanlarındaki ünlülerle birlikte düşerek kelime içindeki hece sayısını azalttıkları ve kendilerinden önceki ünlüyü uzattıkları görülür. Bu durumlarda bazen hecenin tamamen düştüğü, bazen de heceden bir sesin varlığını devam ettirdiğini görüyoruz.

- **“y”li hecelerin kaynaşmasından doğan uzun ünlü :**

nāpsın < ne yapsın (12-94), nappārsın < napıyorsun (3-3), urā < oraya (9-21), burā < buraya (9-21), nābalım < ne yapalım (12-9), ī < iyi (11-131).

---

[69]Aynı örnek Kayseri Merkez İlçe Ağzı’nda da görülmektedir: Örnek: bōle (138-1)) (bk.Fatma Sibel Bayraktar, (1994): Kayseri Merkez İlçe Ağzı, Trakya Ün.Sos. Bil. En. Basılmamış Doktora Tezi, Edirne: s.166)

- **Şimdiki zaman çekimlerinde "-yor" eki düşerken "y"nin tesiriyle önceki hecenin ünlüsü uzar :**

yī < yiyor (11-48)

- **"g/ğ"li hecelerin kaynaşmasından doğan uzun ünlü :**

āç < ağaç (12-49), bōz < boğaz (13-31), dīl < değil (12-24), dīmen < değirmen (13-109), sūt < söğüt (6-39), sırtmaşçılık < sığırtmaşçılık (12-5), dīşik < değişik (12-29), āzından < ağzından (11-1).

- **"-dık/-dik, -duk/-dük" sıfat fiil ekinin kaynaşmasından doğan uzun ünlü :**

ġavurdīn < kavurduğun (7-4), yaşadī < yaşadığı (10-43), bildīn < bildiğin (11-10), dedīm < dediğim (11-20).

- **"-cağız/-ceğiz" isim küçültme eklerinde ğ'li hecelerin kaynaşması ile uzun ünlü :**

ḳadıncāz< kadıncağız(19-1)

- **İlgi hal ekinde hece kaynaşması ile uzun ünlü :**

datlīn < tatlının (9-12).

3. Ünlü Karşılaşmasından Doğan Uzun Ünlüler :

Alınma veya birleşik kelimelerde yan yana bulunan aynı veya ayrı cinsten ünlülerden birinin düşmesi ile diğerinin uzamasıdır. Bu durumda tespit edebildiğimiz örnekleri şunlardır :

ġarāçta < karaaçta (11-192), sātını < saatini (4-8).

4. Vurgusuz Orta Hece Ünlüsünün Düşmesiyle Uzun Ünlü :

- **“iken” zarf fiil eki kelimeye ulanırken “i” ünlüsünü kaybeder. Bu düşme esnasında önceki hecenin ünlüsü uzar :**

gidērken < gider iken (22-61), çıḳāḳan < çıkar iken (22-114), vārḳan < var iken (12-57), ġaynārḳana < kaynar iken (9-3), ekēkene < eker iken (9-19), ġaçārkana < kaçar iken (21-5), geçērken < geçer iken (15-39), inērken < iner iken (11-37).

- **“i- cevheri fiili” kelimelere ulanırken düşer ve bir önceki hecenin ünlüsü uzar.**

istērse < ister ise (16-55), çıḳārsa < çıkar ise (12-63),vārdı < var idi (11-8), çıḳārdıḳ < çıkar idik (11-44), ḳapārdıḳ <kapar idik (11-50), gidērdik < gider idik (11-67), toplārdıḳ < toplar idik (11-153).

- **“-acak/ -ecek” gelecek zaman eki, ünlü ile biten fiillere ulanırken, ilk ünlüsü düşer ve önceki hecenin ünlüsünü uzatır :**

gōrcek < görecek (11-85), ālcaḳ < alacak (11-104), yapmīcam < yapmayacağım (11-129), anlīcaḳ < anlayacak (11-194).

- **Yön (cihet) ekindeki ünlüler düşerken önceki hecenin ünlüsü uzar :**

bōre < buraya (11-3), ūre < oraya (10-15), ōrdan < oradan (11-44), bōrda < burada (11-208), urda < orada (9-25).

VURGU ve TONLAMAYA BAĞLI UZUN ÜNLÜLER

Vurgu, bir hecenin ötekilere karşı aldığı durum; bir hecenin öteki veya ötekilerden daha fazla belirtilmesi demektir.[70] Vurgulu söylenen hecenin veya kelimenin üzerine özel bir şekilde basılır. Bu baskı, diğer hecelerden veya kelimelerden vurgulanan unsurun ayırt edilmesini sağlar. Yazı dilinde birden fazla heceli kelimelerde vurgu genellikle son hece üstündedir. Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında ise, kelime gövdelerinde vurgunun yerini genellikle "r" ünsüzünün belirlediğini görüyoruz. "r" ünsüzü bulunan kelimelerde genellikle ilk, bazen da orta hecede bulunduğuna ve "r" ünsüzünden önceki ünlünün normalden daha uzun telaffuz edildiğini tespit ettik :

èrcebollā (11-41), àrpa (11-44), pòrasa (11-47), yèrim (11-60), sèrili (11-92), dèrecek (11-46), ḳìrcalı (11-7).

İKİZ ÜNLÜLER

İkiz ünlü ifadesini, bünyesinde iki ünlü ses bulunduğu halde iki ayrı hece oluşturmayan sesler için kullanıyoruz. İkiz ünlünün oluşması için iki ünlünün de aynı hece içinde bulunması gerekir. İkiz ünlüler, ses uzuvlarının tek hareketiyle, tek nefes baskısı altında telaffuz edilirler.[71] Veya bünyesinde iki ünlü bulunduğu halde ayrı hece meydana getirmeyen fonemlere "ikiz ünlü" diyoruz.[72] Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında ikiz ünlü hadisesine ender rastlanır. Çünkü, düşmeye elverişli olan "ğ, h, v, y" ünsüzleri düşerken kendilerinden önceki ünlüyü genellikle uzatırlar.

A. Eşit İkiz Ünlüler :

Bünyesinde aynı türden iki ünlü barındıran ikiz ünlülerdir. Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında eşit ikiz ünlüler "ğ" ve "h" ünsüzlerin düşmesi sonucunda bu ünsüzlerin iki yanında bulunan ve ayrı hecelere ait olan aynı cinsten ünlülerin yan yana gelmeleriyle ortaya çıkarlar. Örnekleri azdır :

---

[70] Tuncer Gülensoy, (1988): *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara: s. 29
[71] Gülensoy, 1988: 70
[72] Zeynep Korkmaz ,(1977): *Nevşehir ve Yöresi Ağızları* , A . Ü . D.T.C.F Yayınları , Ankara: s. 42

düün < düğün (15-37), daa < daha (21-11), büük < büyük (11-16) örneklerinde görüldüğü gibi bölgemiz ağızlarında eşit ikiz ünlüler üü ve aa olarak karşımıza çıkmaktadır.

B.Yükselen İkiz Ünlüler :

İkinci unsuru birinciye göre daha geniş olan ikiz ünlülere "yükselen ikiz ünlüler" diyoruz.[73] Bunların örnekleri de şunlardır :

ie : die< diye (3-10).

ua: duak < duvak (11-96).

oa: soan < soğan (9-1).

C. Alçalan İkiz Ünlüler :

İkinci unsuru birinciye göre daha dar ve kısa olan ünlülerdir.

ai : baişlar < bağışlar (2-4), padişai< padişahı (13-51), pıçaina < bıçağına (22-20).

ai : şait < şahit (15-26).

au : beyau< beyahu (22-77).

ei : perdein < perdeyin (13-55), çiçeim < çiçeğim (20-7), meşein < meşenin (22-18).

ou : oullarım < oğullarım (11-18).

[73] Korkmaz, 1977 : 28

ÜNLÜ UYUMU

Ünlü uyumu, bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymalarıdır. Türkçe kelimelerin ses özelliklerinden en belirgin olanı ünlü uyumudur. Türkçe kelimelerdeki ünlüler kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine benzerler.[74]

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında ünlü uyumu oldukça kuvvetlidir. Ünlü uyumunun kuvvetli olmasında dudak ünsüzleri ile "r" ünsüzü mühim rol oynamaktadır.

KALINLIK - İNCELİK UYUMU

Türkçe kelimelerin ilk hecesinde kalın ünlü varsa diğer hecelerinde de kalın, yine ilk hecesinde ince ünlü varsa diğer hecesinde de ince ünlü bulunur izah ettiğimiz kalınlık - incelik uyumunun bölgemiz ağızlarındaki bazı eklerdeki durumu şöyledir :

- **"i-cevheri fiili" ile kurulan ve yazı dilimizde ünlü uyumunun dışında kalan "iken" zarf-fiili ile bunun kelimelere eklenmiş şekli olan "-ken" bölgemiz ağızlarında "-ḳa", "-ḳan" ve genişletilmiş olarak "-ḳana", "-ḳasına"; şekilleriyle kullanılmaktadır :**

ġaçārḳana < kaçar iken (21-5), annatırmazḳan < anlattırmaz iken (15-42), ġazāḳan < kazar iken (13-22), oynāḳana < oynar iken (12-25)[75], ġızanḳan < kızan iken (11-205)

- **Yabancı menşeli olup, yazı dilimizde devamlı ince şekliyle kullanılan "-ki" âitlik ekinin bölgemiz ağılarında kalınlık – incelik uyumuna tabi olduğunu görüyoruz :**

yandaḳı < yandaki(12-32), aşāḳı < aşağıkı(12-32).

---

[74] Emin Kalay (1998*), " Edirne İli Ağızları "* TDK Yayınları Ankara s.22

[75] Aynı ünlü uyumu Kütahya ve Yöresi ağzında da görülmektedir : Örnek: oynāḳana (35 – 9) (bk. Gülensoy, 1988: 31)

- **Yazı dilimizde genellikle ince şekliyle kullanılan "-leyin" zaman eki de kalınlık - incelik uyumuna uymaktadır :**

sabālan < sabahleyin (11-177), aḳşamlān < akşamleyin (22-63).

- **Son çekim edatı "ile" kalınlık - incelik uyumuna uyarak "-la/-le" ve "-lan /-len" şekillerinde kullanılmaktadır :**

otlan < ot ile (12-2), ġızlālan < kızlar ile (12-45), bastunnan < bastun ile (12-83), yazılan < yazı ile, (13-31), aylālan < aylar ile (15-3), tuzlan < tuz ile (22-118), suvanlan < soğan ile (7-4).

- **Şimdiki zaman eki "–yor" bölgemizdeki ağızda da ses hadiselerinin yardımıyla kalınlık - incelik uyumuna uyar :**

bilmēyim < bilmiyorum (11-10), bilmiyüm < bilmiyorum (11-119), serpērsin < serpiyorsun (9-6), benzī< benziyor (11-7).

Alınma Kelimelerde Kalınlık - İncelik Uyumu

Bölgemiz ağızlarında Arapça ve Farsçadan girmiş bulunan kelimeler de çoğu kez Türkçedeki kalınlık - incelik uyumuna uymaktadır. Bölgemiz ağızlarında alınma kelimeler için sadece kalınlık - incelik bakımından ünlü uyumu söz konusudur.

vaḳıtta < vakitte (11-22), zatın < zaten (12-41).

Kalınlık - İncelik Uyumunun Bozulması

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzındaki kelimelerde kalınlık – incelik uyumunun sağlam olduğunu görüyoruz, bunun yanında da az sayıda da olsa uyumunun bozulduğunu görüyoruz .

feĺan < falan (3-13).

- **Şimdiki zaman ekleri bazen kalınlık-incelik uyumunu bozar.**

başaramēri < başaramıyor (10-50)

DÜZLÜK – YUVARLAKLIK UYUMU

Türkçe bir kelimede düz (a, e, ı, i) ünlülerden sonra düz; yuvarlak (o, ö, u, ü) ünlülerden sonra ya dar - yuvarlak (u, ü) veya düz - geniş (a, e) ünlülerinin bulunabilmesi şeklinde izah ettiğimiz düzlük - yuvarlaklık uyumunun bölgemiz ağızlarındaki durumu düzleşme eğiliminde karşımıza çıkmaktadır:

- **Şimdiki zamanın çekimlerinde "-yor" eki düzlük - yuvarlaklık uyumu bakımından düzleşme tarafındadır :**

sayılıyo < sayılıyor (11-122), biliyam < biliyorum (11-131), biliyasın < biliyorsun (11-131), piniyam < biniyorum (11-189), istiyēriz < istiyoruz (9-28).

- **Dudak ünsüzlerinin tesiriyle bu ünsüzlerin yanındaki yuvarlak ünlüler düzleşmektedir:**

bıdaḳlarını < budaklarını (6-38), davılları < davulları (6-57), fasile < fasulye (12-3), yımırtalan < yumurta ile (9-2), hamırı < hamuru (7-1), ġavırdīn <kavurduğun (7-4), pamıḳ< pamık (12-35), armıdı < armudu (10-1).

Düzlük - Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağızları düzlük - yuvarlaklık bakımından sağlam bir yapıya sahip olmalarına rağmen bazı eklerde yuvarlaklık aleyhine bozulduğu da görülmektedir:

- **Şimdiki zaman "-yor" eki düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalmaktadır:** [76]

gityōru (11-16), gidiyos (11-30), çalışıyo (11-42), diyolā (11-53), yaşıyom< yaşıyorum(11-77).

- **Görülen Geçmiş zaman eki zaman eki kimi zaman düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı görülür.**

öldi < öldü (11-128).

[76] Aynı kalınlık-incelik uyumun bozulması Kars İli Ağızları'nda da görülmektedir. Örnek : atėr (41-6), yatmirim (16-94), oyniyir (12-21) (bk. Ahmet B.Ercilasun, (1983): Kars İli Ağızları, Gazi Üniversitesi Ankara : s.68)

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Ünlüler ya komşu hecedeki ünlülerin ya da yanlarındaki ünsüzlerin tesirleri altında değişirler. Bazı ünsüzlerdeki özelliklerin ünlülere aktarılmasında o ünlünün aldığı etki şekline göre ünlü değişimleri de türlü bölümlere ayrılır. Ünlü değişmeleri, ünsüzlerin ünlülere olan etkilerinin sonucudur.[77] Tesir oranları ne olursa olsun bölgemizdeki ünlü değişikliklerini başlıca şu şekilde tasnif edebiliriz :

1.Kalın Ünlülerin İncelmesi:
2.İnce Ünlülerin Kalınlaşması :
3.Geniş Ünlülerin Daralması :
4.Dar Ünlülerin Genişlemesi :
5.Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması :
6.Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi :

1. Kalın Ünlülerin İncelmesi :

- **e < a değişmesi :**

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzı'nda örneklerine az rastladığımız bir ünlü değişmesidir. Ayrıca bölgemiz ağızlarında "r ,h, m" ünsüzlerin inceltici tesiriyle bu ünlü değişmesinin örneklerine az da olsa rastlamaktayız.

emme < ama (11-184), dāle < dala (4-2), ehāli < ahali (22-21), sē < sana (4-21), burē < buraya (11-98), sefte < siftah (11-189), dellē < diyorlar (12-17), tālemiz < tarlamız (12-97), eme < ama (22-38).

- **i < ı değişmesi :**

Kelime başında, ortasında ve sonunda görülen bu ünlü değişmesinde de "c, ç, l, s, ş, y" ünsüzlerinin tesiri olduğu açıkça görülüyor:

---

[77] Ahmet Caferoğlu ,(1964*): "Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri ",* Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Ankara, s.1-33.

misirlē < mısırlar (11-172), bubacīmi < babacığımı (11-13), tālemiz < tarlamız(12-97), dayi < dayı (17-15), balī < balığı (22-40), başliyor < başlıyor (20-5), balıḳçiin < balıkçının (22-131), yaşiyollā < yaşıyorlar (22-24), hocayi < hocayı (13-88), tavayin < tavanın (9-3).

- **ü < u değişmesi :**

Örneği az olan ve örneklerine yabancı asıllı kelimelerde rastlanan bir ünlü değişmesidir:

yiyōrsün < yiyorsun (9-6).

- **ö < o değişmesi :**

Bu değişmeyi özellikle Şimdiki zaman çekimlerinde görüyoruz.

gitvōri < gidiyor (10-11), invōri < iniyor (10-22), ġaçyörüz < kaçıyoruz (11-37).

- **ö < u değişmesi :**

öḳarı < yukarı (M.D.D)

2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması :

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında çok az örneği bulunan ünlü değişmesidir.

- **a < e değişmesi :**

Kırcaali İli Ağzında çok az örneği bulunan ünlü değişmesidir.

ġardaşım < kardeşim (6-5), zekiya < zekiye (12-34), barāber < beraber (15-29).

- **ı < i değişmesi :**

Orta ve son seslerde görülebilen ünlü değişmesidir.

yārım < yarim (4-10), sātını < saatini (4-8), ḳırcalı < karcaali (11-7).

- **o< ö değişmesi :**

bole < böyle (M.D.D.).

- **u < ü değişmesi :**

mūlet < mühlet (M.D.D.)

3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması :

- **u < a değişmesi :**

Örneği azdır.

olucaḳ < olacak (13-6), bubası < babası (10-4).[78]

- **ö < e değişmesi :**

böbek < bebek (M.D.D.).

- **ü < e değişmesi :**

sülüman < süleyman (6-56).

- **ö < i değişmesi :**

---

[78] Aynı ünlü değişmesi Kütahya ve Yöresi ağzında da görülmektedir : Örnek: (buba 24-99) (bk. Gülensoy, 1988: 38)

kesȫrsin < kesiyorsun (15-26).

- **u < ı değişmesi :**

munar < pınar (22-87), ḳapunuza < kapınıza (2-9), bōzunda < boğazında (13-31).

4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi :

- **a < o değişmesi :**

Bu değişme genellikle şimdiki zaman çekimlerinde “y” ünsüzünün de tesiri ile yuvarlak ünlünün düzleştiğine şahit oluyoruz.

horaz < horoz (1-19), pindirveriyalā < bindiriyorlar (11-103), bilīyam < biliyorum (11-131).

- **e < o değişmesi :**

öldürvēr < öldürüyor (10-52).

- **ı < u değişmesi :**

yımırta < yumurta (9-2), yapādıḳ < yapıyorduk (14-12), pamıḳ < pamuk (12-35), açōrsın < açiyorsun (7-3). armıdı < armudu (10-1), ġavırdın < kavurduğun (7-4), tavıḳlarım < tavuklarım (11-181), fıḳāraya < fukaraya (5-8), bıdaḳlarını < budaklarını (6-38), davılları < davulları (6-56).

- **e < ü değişmesi :**

ḳolebe < kulübe (22-50).

- **i < ü değişmesi :**

sülliyellē < söylüyorlar (13-119), ördī < ördüğü (16-38), ḳulibe < kulübe (22-45).

- **i < u değişmesi :**

pişiröris < pişiriyoruz (9-2), yiyörsin < yiyorsun (9-12), hatırlamērim <hatırlamıyorum (12-28).

5. Geniş Ünlülerin Daralması :

- **ı < a değişmesi [79]:**

mıltın < maltın (11-167), ġıdā < kadar (13-23).

- **ü < o değişmesi :**

şüför < şoför (11-125), geçiyü < geçiyor (11-20).

- **i < e değişmesi :**

Örneklerine sıkça rastlanan bir ünlü değişmesidir. Genelde "y" ünsüzünün inceltici tesiriyle "e" ünlüsü sıkça "i" ünlüsüne dönüşmektedir:

sevirmişle < severmişler (20-1), di͡erli < değerli (22-94), teneki < teneke (19-21), dif < dev (10-6), biyenise < beğenirse (11-199), di͡iş < değiş (12-17), yimiyollā < yemiyorlar (11- 50), çiyiz < çeyiz (11- 92), ittikten < ettikten (20-3), patatis < patates (11- 129), yimez < yemez (3-5), ni < ne (7-3).

---

[79] İncelediğimiz ağzın tam tersine Kars İli Ağzında çok yaygın bir ünlü değişmesidir. Örnek : parıya (1-59), satmıya (5-1), leriye (77-31) (bk. Ercilasun 1983 : 92).

- **u < o değişmesi :**

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında en belirgin ses özelliklerinden birisi ilk hecedeki "o" ünlüsünün "u" ünlüsüne dönüşmesidir.

unu < onu (20-2), buynuzları < boynuzları (2-14)[80], doḳtur < doktor (13-2), ūlaḳ <oğlak (13-61), su̯an < soğan (7-1), urdan < oradan (10-14), dūdu < doğdu (11-5), bastun < baston (12-83), faytun [81]< fayton (11-193).

- **ü < ö değişmesi :**

sūt < söğüt (6-39), küvün < köyün (10-1), düvermisin < dövermisin (2-24), sūlesem < söylesem (5-3), ūle < öyle (7-5), būle < böyle (9-6), ūrensinnē < öğrensinler (19-30).

6. Dar Ünlülerin Genişlemesi :

- **a < ı değişmesi :**

Örnekleri az olan bir ünlü değişmesidir.

tanımayesin < tanımıyorsun (11-87), hatırlayōrun < hatırlıyorum (12-27), atlayōrsun < atlıyorsun (12-67).

- **o < u değişmesi :**

ḳoraşlı < kuraşlı (19-3), oḳarı < yukarı (10-32), borda < burada (11-4), ḳolebe < kulübe (22-50).

---

[80] Aynı ünlü değişmesi Kütahya ve Yöresi ağzında da görülmektedir : Örnek: buynuz (23-159) (bk.Gülensoy, 1988: Ankara s. 37)

[81] Aynı ünlü değişmesi Kars İli Ağızlar'ında da görülmektedir : Örnek : faytun (61-145) (bk.Ercilasun, 1983: Ankara s.93)

- **e < i değişmesi :**

beber < biber (22-114), elişmeīn < ilişmeyin (1-2), éçeri < içeri (9-22), yetirmiş < yitirmiş (22-2), deye < diye (22-7), şeīr < şiir(4-20), deyyōr < diyor (4-29), felan < filan (22-66).

- **ö < ü değişmesi :**

yörüvēmiş < yürüyüvermiş (22-118), yörüyelek < yürüyerek (15-16), gözelce < güzelce (7-3).

ÜNLÜ DÜŞMESİ

Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında örneklerinin en bol olduğu ses hadiselerinden biri de ünlü düşmesidir. Tespit edebildiğimiz ünlü düşmeleri sebepleri ile birlikte şöyledir:

A. Başta Ünlü Düşmesi :

Genel bir kaide olmamakla beraber ünlü ile biten kelimelerden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiği zaman baştaki ünlü düşmektedir. Bunu yanında bazı tekrar edilen kelimelerde telaffuzdan dolayı düşme olduğu görülmektedir.

şte < işte (11-31).

B. Ortada Ünlü Düşmesi :

- **Orta hecenin vurgusuzluğundan dolayı orta hece ünlüsünün düşmesi bölgemizde çok görülür. Bu düşme esnasında bir önceki hecenin ünlüsünün uzadığını görüyoruz :**

uzman < o zaman (11-146), nezman < ne zaman (13-11), asçıḳ < azıcık (9-5), bulġarstan'da < bulgaristan 'da (9-31), daḳḳada < dakikada (13-76), onunçin < onun için (10-27), nerlere < nerelere (21-10).

- **Yön hali eki - ra, - re'nin ünlüsünün düşmesi :**

burda < burada (8-8), urda < orada (9-25), orē < oraya (11-8), ordan < oradan (11-44), orların < oraların (11-76), boda < burada (8-8),orlara < oralara(11-142).

- **Yazı dilimize de yansıyan "-iken", zarf-fiil ekinindeki "i" ünlüsünün düşmesi** :

götürürken < götürür iken (3-3), ġaynāḳana < kaynar iken (9-3), inērken < iner iken (11-37), hamileyken < hamile iken (11-64), gezēken < gezer iken (13-3), kesēken < keser iken (13-54), düşerken < düşer iken (22-121), beklēken < bekler iken (10-7).

- **"i- cevheri" fiilinin kullanımında ünlü düşmesi :**

vāmış < var imiş (10-2), küflenmezmiş < küflenmez imiş (13-18), bilinmezmiş < bilinmez imiş (13-28), yoḳmuş < yok imiş (15-2).

- **"ile" edatının kelimelere ulanması esnasında ünlü düşmesi :**

gelinnen < gelin ile (1-3), trenlen < tren ile (11-187), annemlen < annem ile (12-1), ābimlen < abim ile (12-18), davullan < davul ile (12-21), bastunnan <baston ile (12-83), sebeplen < sebep ile (13-121), sıralan < sıra ile (14-19), altınnan < altın ile (19-11).

- **Ünlü birleşmesinden dolayı ünlü düşmesi :**

nōlcaḳ < ne olacak (11-139).

- **Şimdiki zaman eki "-yor"un yerine kullanılan "var-", "ver-" fiillerinin herhangi bir fiile ulanması esnasında aradaki zarf-fiil eki "–ı", "-i"nin düşmesi :**

gelvēri < gelivēri < geliyor (4-7), ḳoyvellē < ḳoyuverle < koyuyorlar (12-60), bişirvēris < bişirivēris < pişiriyoruz (7-2).

- **"acak, -ecek" gelecek zaman eklerinin ilk ünlülerin çekim esnasında düşmesi :**

etçēm < edeceğim (3-4), gitmicēn < gitmeyeceğim (6-9), duycaḳ < duyacak (11-28), görcek < görecek (11-85), ālcaḳ < alacak (11-104), anlīcaḳ < anlayacak (11-194), olcaḳ < olacak (11-196), attırcaḳ < attıracak (13-8), tutçaḳ < tutacak (13-40).

C. Sonda Ünlü Düşmesi :

anadol < anadolu (M.D.D.).

ÜNLÜ TÜREMESİ

Bilinen veya bilinmeyen fonetik sebeplerle, bazı kelimelerin ön, içte veya son seslerinde ünlü türemesi adını verdiğimiz birtakım olaylar ortaya çıkar.[82] Bölgemizde özellikle yabancı kelimelerde daha çok ortaya çıkmaktadır. Ünlü türemelerini şu başlıklar altında tasnif edebiliriz :

1. Başta Ünlü Türemesi :

Türkçe kelimeler bazı ünsüz seslerle başlamazlar. Bölgemizde bilhassa "r, l, ş" ünsüzleriyle başlayan kelimelerin başında "i, e" ünlülerin türediği görülüyor:

a) "l"den önce ünlü türemesi :

ilā́zım < lazım (10-55), ilezir < ilezir(20-2).

b) "r"den önce ünlü türemesi :

erecep < recep (6-8),[83] érceboll̄a < recepoğulları (11-41).

c) "ş"den önce ünlü türemesi :

işennik < şenlik (12-48).

ç) "ç"den önce ünlü türemesi :

içoḳ < çok (19-3).

d) "b"den önce ünlü türemesi :

ibalıḳ < balık (22-41).

---

[82] Gülensoy 1988 : s. 42

[83] Aynı ünlü türemesi Kütahya ve Yöresi ağzında da görülmektedir : Örnek: erecep (15-40) (bk. Gülensoy, 1988: 43)

2. Orta Ünlü Türemesi :

amıca < amca (11-19),[84] tiren < tren (11-189),[85]

3. Sonda Ünlü Türemesi :

Sonu ünsüzle biten kelimelerin sonunda "a, e, ı, i" ünlülerinin türediği görülüyor. Özellikle bölgemiz ağızlarda zarf-fiil ekinde türediğini görüyoruz :

oldunēni < olduğen<olduğunda (10-2), sōnac□ma < sonracığım(16-81), düzeldinēni < düzeldiğinde (19-55), öldünēne < öldüğen<öldüğünde (19-7), sülemedinēni < söylemediğinde(22-30), ġıdāna < kadar (14-31).

- **"-ken" zarf-fiil ekinin kelimelerdeki ünlü uyumuna uyarak "-ken, -kan" şekillerinde kelimeye ulanmasından sonra "a" ve "e" ünlülerinden birinin türetilmesiyle genişletilip "-kene, -kana" şekilleriyle kullanılmasının örnekleri çoktur :**

ġaynāḳana < kaynar iken (9-3), ġārıḳana < karır iken (9-10), ekēkene < eker iken (9-19).

ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

Birincisi ünlü ile biten, ikincisi ünlü ile başlayan iki kelimenin söz konusu ünlülerinin kaynaşarak tek ünlü haline gelmesine "ünlü birleşmesi" diyoruz.[86] Ünlü birleşmesinde iki ünlünün kaynaşıp kalıplaşması gerekir. Bölgemizde bu hadisenin örnekleri şunlardır :

nōlcaḳ < ne olacak (11-139), ḳırcalı < kırca ali (19-1).

---

[84] Aynı ünlü türemesi Kayseri ve Merkez İlçesi Ağzında da görülmektedir :Örnek : amıca (39-2) (bk. Bayraktar, 2000: 184).
[85] Aynı ünlü türemesi Kütahya ve Yöresi ağzında da görülmektedir : Örnek: tiren (24-171) (bk. Gülensoy, 1988: 44).
[86] Ercilasun 1983 : 98

ÜNSÜZLER

Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında yazı dilimizde bulunan ünsüzlerden başka, diğer ünsüzlerde mevcuttur. Bu ünsüzler bölgemiz ağızlarında yaygın bir şekilde telaffuz edilip kullanılmaktadır.

ç̲ ünsüzü:

Yarı sızıcılaşmış “c” ile “j” arası ünsüzdür.

manç̲a(7-3)

Ç ünsüzü:

“ç” ile “c” arası ünsüzdür.

penÇereē(8-1)

ǵ ünsüzü **:**

Ön damak g’sidir. Sadece kalın ünlülerle hece kuran bir ünsüzdür:

ǵavur (11-54) , tezǵahın (17-7).

ġ ünsüzü **:**

Arka damak g’sıdır. Kalın ünlülerle hece kurar :

ġıda (11-51), zanġır (11-90), aġa (2-17).

□ünsüzü **:**

Ön damak k’sıdır. Kalın ünlülere hece kurar:

dük□anın (11-62).

ḳ ünsüzü **:**

Arka damak k’sıdır . Kalın ünlülerle hece kurar:

ḳoyun (2-5), ḳalḳar(2-24).

□ünsüzü **:**

Ön damak l’sidir. Yalnız kalın ünlülerle hece kurar :

se□am (2-10), pi□af (2-6), p□oştada (9-23).

r̄ ünsüzü **:**

Titrekliği uzatılan r ünsüzüdür :

berket (11-18), porasa (11-47), orē (11-63).

S ünsüzü:

“s” ile “z” arası ünsüzdür.

aSçıḳ(19-24)

Ş[87] ünsüzü**:**

“ç” ile “ş” arası ünsüzdür. Süreklileşme eğiliminde “ş” ünsüzüdür.

geniŞ(11-17)

[87] Bu ünsüzü, TDK’ın transkripsiyon alfabesinde bulamadığımızdan kendimizce koyduğumuz bold “**Ş**” harfini kullandık.

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

Sedalılaşma

Sedalılaşma, sedasız ünsüzlerin kendi karşılıkları olan sedalı ünsüzler hâline gelmesi demektir.[88] Kırcaali İli ağızlarında görülen başlıca sedalılaşma örneklerini şöyle sıralamak mümkündür :

- **ġ < ḳ değişmesi [89]:**

En yaygın olan ünsüz değişmesidir. Kelime başında bulunan "ḳ" ünsüzü hemen hemen bütün kelimelerde "ġ" ünsüzü olarak karşımıza çıkar:

ġızı < kızı (1-3), ġulaç < kulaç (1-15), ġardaşım < kardeşim (6-5), ġaplı < kaplı (6-7), ġarımca < karınca (6-11), ġatır < katır (6-40), ġınalı < kınalı (6-42), ġatil < katil (6-53), ġuran < kuran (8-12), ġabaḳ < kabak (11-130), ġılınır < kılınır (11-139), ġaldı < kaldı (11-141), ġara < kara (11-189).

- **v < f değişmesi :**

Kelime ortasında görülür ve örnekleri azdır :

ḳava < kafa (22-124)

- **c < ç değişmesi :**

Bölgemiz ağızlarında kelime sonundaki "ç" ünsüzü düz ünlülerin arasında kaldığında veya müstakil kaldıklarında "c" ünsüzüne dönüşmektedir :

göc < göç (19-1), üc < üç (10-4), āc < ağaç (6-13).

---

[88] Münir Erten, (1944):*Diyarbakır Ağzı*, TDK Yayınları, Ankara: s.11

[89] Aynı ünsüz değişmesi Kars İli Ağızları'nda da görülmektedir: Örnek: ġartal (11-48), ġumaş (1-34), ġoyunu (62-26) (bk. Ercilasun, 1983 : 106)

- **g < k < ḳ değişmesi :**

güççüksün < küçüksün (22-115), yekmeg < ekmek (12-2), yüreg < yürek (1-13), söylemeg < söylemek (4-21), çöreg < çörek (11-45).

- **d < t değişmesi[90] :**

Pek çok örnekleri tesadüf ettiğimiz bir ünlü değişmesidir. Kelime başında, ortasında ve sonunda görülebilmektedir:

dopla < topla (16-5), dırım < tırım (12-8), daşlarında < taşlarında (6-27), daḳınırmış takınırmış (8-16), datlīn < tatlıyın (9-12), dırnaḳlarınna < tırnaklarınla (13-21), yaşıd < yaşıt (11-30), cedvellerim < cetvellerim (17-9), davşan < tavşan (17-19).

- **z < s değişmesi : [91]**

zerbes < serbest (4-7),

- **b < p değişmesi : [92]**

Kelime ortasında, sonunda ve çok nadir olarak da kelime başında görülen bir ünsüz değişmesidir. Örnekleri azdır :

bidesi < pidesi (7-2), barmānda < parmağında (22-80), babuççuluḳ < pabuççuluk (13-106).

- **m < p değişmesi :**

Kırcaali ağzında örnekleri azdır.

---

[90]Aynı ünsüz değişimi Diyarbakır ağzında da görülmektedir: Örnek: dadıni(I-91), daşlarnan(X-29), datli(XXVI-16), datlısi(XXII-17) (bk. Münir Erten, (1994): Diyarbakır Ağzı, TDK Yaynları, Ankara: s.12)

[91] Aynı ünsüz değişimi Diyarbakır Ağzında da görülmektedir : Örnek: has (XI-1)(bk.Erten,1994:16)

[92] Aynı ünsüz değişmesi Uşak İli Ağızların'da da görülmektedir : Örnek : hesāb (I-9,48) (bk. Gürer Gülsevin,(2002): Uşak İli Ağızları , TDK Yayınları Ankara : s.46)

aḳmunar < akpınar (1-11), munarlā < pınarlar (22-87).

- **j < ş değişmesi :**

bej < beş (22-63).

Sedasızlaşma :

Sedalı ünsüzlerin kendi karşılıkları durumundaki sedasız ünsüzlere dönüşmesi olayına denir.

- **k < g değişmesi :**

hanki < hangi (13-83).

- **p < b değişmesi [93]:**

pitmiş < bitmiş (10-59), piçmē < biçmeye (12-2), pıçaḳçı < bıçakçı, (22-11), pindikleri < bindikleri (21-6).

- **s < z değişmesi :**

ġırcalıīs < kırcaaliliyiz (7-1), yapparıs < yapıyoruz (7-5), bişirvēris <pişiriyoruz (7-2), ascıḳ < azıcık (9-5), gittis < gittiniz (15-30), biras < biraz (22-44).

- **ç < c değişmesi :**

toplaşçās < toplaşacağız (15-5).

---

[93] Aynı ünsüz değişmesi Kars İli Ağızları'nda da görülmektedir : Örnek : pasdon (84-151) (bk. Ercilasun,1983: 111)

- **t < d değişmesi :**

teftere < deftere (11-115), tiktilē < diktiler (11-118), tiken < diken (15-23).

- **f < v değişmesi :**

dif < dev (10-7), ḳofaları < kovaları (14-1), pilaf < pilav (1-9), ayfa < ayva (3-2).

- **f < b değişmesi :**

safın < sabun (M.D.D.).

Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin sürekli hale gelmesine süreklileşme denir. Sürekli ünsüzler kendi içinde akıcı ve sızıcı olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bu nedenle, bu grup ünsüzlerdeki değişmeleri;

a) Süreklileşme
b) Sızıcılaşma
c) Akıcılaşma
d) Süreklilerarası

diye dört bölümde incelemek gerekmektedir.

a) Süreklileşme :

- **y < ğ :**

dey[94] mi < değil mi (11-81),

[94] Aynı ünsüz değişmesi Kars İli Ağızları'nda da görülmektedir : Örnek : dey (49-15) (bk. Ercilasun 1983 : 118)

- **y < ğ < k :**

çocuyu < çocuğu (M.D.D.).

- **y < ğ < g :**

dāyına < dağına (13-65)

- **v < ğ < ḳ :**

avşam < ağşam < akşam (1-1).

- **v < ğ < g :**

suvan < soğan (9-1).

- **y < g :**

biyenirse < beğenirse < begenirse (11-199), büyüdüyüm < büyüdüğüm < büyüdügüm (11-207), düyünner < düğünler < dügünler (12-13)

- **m < b :**

menim < benim (M.D.D.).

- **ş < ç [95]:**

üşte < üçte (20-18).

[95] Aynı ünsüz değişmesi Kars İli Ağızları'nda da görülmektedir : Örnek : üş (9-15), genşler (46-31), sanşdı (45-85) (bk. Ercilasun 1983: 113)

b) Sızıcılaşma :

- **v < m :**

vesāyeye < mesaiye (M.D.D.).

- **f < y :**

hasküf < hasköy (11-7).

- **v < y :**

küve < köye (19-16).

c) Akıcılaşma :

- **y < h :**

yemşeri < hemşeri (M.D.D.).

- **y < v :**

yöymiyeye < yevmiyeye (M.D.D.).

d) Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler :

- **n < m :**

taman < tamam (22-16). şindi < şimdi (1-19), araman < aramam (5-6), banbaṣḳa < bambaşka (11-25).

- **m < n** :

ġarımca < karınca (6-11).

- **l < r :**[96]

yörüyelek < yürüyerek (15-16).

- **s < ş :**

paşaportla < pasaport ile (11-69).

- **m < v :** [97]

mefāt < vefat (11-13).

- **h < v değişmesi :**

hurdukça < vurdukça (6-26)

Süreksizleşme

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlerle değişmeleridir. Bölgemizde bunun tek örneğine rastlıyoruz :

- **c < j :** [98]

candarma < jandarma (12-88).

---

[96] Aynı ünsüz değişimi Diyarbakır ağzında da görülmektedir : Örnek: kelāmet "keramet"(III-83) (bk. Erten, 1994:15).

[97] Aynı ünsüz değişmesi Uşak İli Ağızları'nda da görülmektedir : Örnek : mefāt (I-71,68) (bk. Gülsevin 2002 : 76)

[98] Aynı ünsüz değişmesi Uşak İli Ağızları'nda da görülmektedir : Örnek : candarma (I-33,124) (bk. Gülsevin 2002 : 75)

Süreksizler Arası Ünsüz Değişmeleri :

- **k<p**

Bölgemizde sadece "-ḳ/- k<p" değişmesi olarak ve bu değişmenin de çok yaygın şekilde kullanıldığını görüyoruz. Zarf - fiil eki "-p" yerine "-k,- ḳ" tercih edilmektedir :

kesik < kesip (13-46), banıḳ < banıp (22-106), bālayik < bağlayıp (22-126), yazıḳ <yazıp (9-10), arayıḳ < arayıp (9-22), silkik < silkip (10-3), toplayik < toplayıp (10-7).

- **g<d**

gülger<dülger(19-11)

ÜNSÜZ BENZEŞTİRMESİ (Assimillation)

Ünsüz benzeştirmesi, yaygın manada bir ünsüzün değişmesi hadisesidir.[99]

I. İlerleyici Benzeştirme

Bir kelimedeki iki ünsüzden birinci ünsüzün ikincisini kendisine benzeştirmesi olayıdır.

A.Yarı Benzeştirme

Bir kelime içinde bir ünsüzün kendisinden sonra gelen ünsüze kendi özelliğinden birini verir. Derlemiş olduğumuz metinlerde bu benzeşmeye bir örnekte rastlanılmıştır.

1) - mn - ml - :

aḳşamnarı < akşamları (M.D.D.).

[99] Ercilasun 1983 : 125

2) - mb - < - nb - :

ombej < on beş (9-4).[100]

B. Tam Benzeştirme

Bu benzeşmede ünsüzler birbirleri ile tamamen benzeşirler. Boğumlanma yeri, tınlama rengi, ağız kanalının açıklığı gibi bazı özellikleri olan ve yalnız bir noktada ayrılık gösteren veya hiçbir benzer noktaları bulunmayan ünsüzlerin her yönden birbirine benzemesi demektir :[101]

I. İlerleyici Benzeştirme

1) -nn- < -nl- :

annattılā < anlattım (11-7), ḳadınnā < kadınlar (14-10), tütünneri < tütünleri (12-33), onnarın < onların (11-1), atsınnā < atsınlar (11-19), gelinnik < gelinlik (11-84), görenneri < görenleri (11-204), günner < günler (12-49), dumannar < dumanlar (1-17).

2) - nn - < - yl - :

ipinnen < ipiyle (14-21).

II. Gerileyici Benzeştirme

İlerleyici benzeşmenin aksine, ikinci ünsüzün ilk ünsüzü kendisine benzeştirmesi olayıdır.

1) - ll - < - rl - :

deyollā < diyorlar (11- 18), tüllü < türlü (11-66), alollā < alıyorlar (12-81), götürollā < götürüyorlar (13-44).

---

[100] Aynı benzeşme Kayseri Merkez İlçe Ağzında da görülmektedir: Örnek : ombeş (139-5) (bk. Bayraktar, 2000 : 203).
[101] Gülensoy 1988 : 61

2) - ss - < - zs - :

almassanız < almazsanız (2-11).

3) - çç - < - t -ø - c - :

aççan < atacan<atacaksın (14-8).

4) - cc - < - zc - :

accıcıḳ < azcık < azıcık (15-21).

ÜNSÜZ TÜREMESİ (Anaptyetic Consonant)

Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında görülen ünsüz türemeleri şunlardır:

a) Kelime Başında Ünsüz Türemesi :

Ünlü ile başlayan kelime başlarında "y" ve "h" ünsüzlerinin türediği görülüyor.

"y" Ünsüz Türemesi

yekmeg < ekmek (12-2), yerkek < erkek (12-96).

- **"h" Ünsüz Türemesi**

hateşe < ateşe (11-39). [102]

b) Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi :

Bölgemiz ağızlarında kelime ortasında türeyen sesler "y" ve "s"dir:

ayle < aile (13-105), kimsi < kimi (11-146).

---

[102] Aynı ünsüz türemesi Uşak İli Ağızları'nda da görülmektedir. Örnek : hateşe (I-6,25) (bk. Gülsevin ,2002 : 71)

c) Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi :

Bölgemizde kelime sonunda "m" ve "n" ünsüzünün türediğini görüyoruz :

ilkim < ilki (11-5), geldi min < geldi mi (9-29).

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağzında kelime başında, ortasında ve sonunda en çok düşmeye meyilli olan sessiz harf "h"dir. h sesinin dışında "v" ve "y" sesinin de düştüğü görülür:

- **"h" Ünsüz Düşmesi**

āstalandı < hastalandı (11-128), i□ayesi < hikayesi (21-1), epsi < hepsi (17-8), üseīn < hüseyin (19-29), ep < hep (22-3), aber < haber (22-43), ekim < hekim (13-1).

- **"y" Ünsüz Düşmesi**

ürek < yürek (12-43), ıldızı < yıldızı (1-1), ingeleri < yengeleri (11-100), ūzlük < yüzlük (12-59).

- **"v" Ünsüz Düşmesi**

ūrmuş < vurmuş (22-22).

Kelime Ortasında Ünsüz Düşmesi

Kırcaali yöresinden derlediğimiz metinlerde kelime ortasında, "r, y, t, h, ğ, n, v ve s" ünsüzlerinin düştüğü görülmektedir:

- **"r" Ünsüz Düşmesi**

sonā < sonra (20-2), innēmisin < inlermisin (2-22), vāmış < varmış (3-6), bide < birde (6-17), gōmesin < görmesin (6-53), tāleden < tarladan (9-20), yuḳāda < yukarıda (11-36).

- **“y” Ünsüz Düşmesi**

süle < söyle (15-41), büle < böyle (19-2), sülümana < süleymana (6-9), kefinize < keyfinize (2-12), yolladiı̯n < yolladığın (4-11), nise < neyse (10-2), mīdana < meydana (10-72).

- **“ğ” Ünsüz Düşmesi**

āzımdan < ağzından (21-12), düı̯ün < düğün (15-37), yālıḳ < yağlık (2-3), āc < ağac (6-13), sūt < söğüt (6-38), suūḳ < soğuk (6-44), suān < soğan (7-1), dīl < değil (8-29), ālar < ağlar (1-6).

- **“h” Ünsüz Düşmesi**

pālı < pahalı (15-7), şaı̯t < şahit (15-27), māpus < mahpus (15-49), çepe < cephe (4-27), māle < mahalle (23-7), rāmetli < rahmetli (11-36), ītyar < ihtiyar (13-35).

- **“d” Ünsüz Düşmesi**

şini < şindi (15-21),

- **“t” Ünsüz Düşmesi**

çifleri < çiftleri (12-97).

- **“f” Ünsüz Düşmesi** [103]

yūḳadan < yufkadan (7-5).

- **“n” Ünsüz Düşmesi**

sōra < sonra (9-5), ī̇sana < insana (12-83).

- **“l” Ünsüz Düşmesi**

hıdrıleze < hıdrelleze (12-57).

Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

Kırcaali ağızlarında da sonda ünsüz düşmesi hadisesi gözükür. Kelime sonlarında “h, l, n, r, t, y ve z” ünsüzlerinin düştüğü görülür. En sık düşen ünsüz ise “r”dir.

- **“r” Ünsüz Düşmesi**

Kırcaali ağızlarında “-r” ünsüzü kelime ortasında ve sonunda zayıflama eğiliminde olduğu için sık sık düşer. İsim çokluk ekleri ile fiil çekimlerinde kullanılan üçüncü şahıs ekleri “-lar, -ler”deki “r” ünsüzü genellikle düşmektedir. Şimdiki zaman eki “- yor”un sonunda bulunan r ünsüzü düşer :

varmışlā < varmışlar (15-3), bi < bir (15-1), unnā < onlar (15-13), ġadā < kadar (15-17), baḳā < bakar (11-63), evleniyo < evleniyor (11-114), oluyo < oluyor (11-70), görünmüyo < görünmüyor (11-79), saçlā < saçlar (13-43).

- **“y” Ünsüz Düşmesi**

güvē < güvey (15-45), bişē < bir şey (16-75).

---

[103] Aynı ünsüz düşmesi Kars İli Ağızları’nda da görülmektedir: Örnek : yuḳa (96-29), çit (48-23) (bk. Ercilasun, 1983 : 139)

- **“t” Ünsüz Düşmesi**

zerbes < serbest (4-7), çif < çift (11-95), üs < üst (12-31).

- **“h” Ünsüz Düşmesi**

Bu ses olayı, Arapça kelimelerde meydana gelmektedir. “Allah” kelimesinde “-h” konsonantının düşmesi neredeyse kurallaşmak üzeredir.

alla < allah (9-33), sabā < sabah (21-10), pādişā < padişah (3-9).

- **“l” Ünsüz Düşmesi**

nası < nasıl (11-52).

ÜNSÜZLERİN YER DEĞİŞTİRMESİ(Métathése)

Türkçe kelimelerde, sonra gelmesi gereken bir ünsüz sesin diğer ünsüzlerden veya ünsüzden önceye alınarak telaffuz edilmesi olarak izah ettiğimiz “yer değiştirme” hadisesi, seslerin kolaydan zora doğru sıralanmasıdır.[104] Metinlerimizde ancak bir örnekte bu hadiseyi görmek mümkündür:

irbiklēlen < ibrikler ile (19-40).

Yer değiştirme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde ortaya çıkıyorsa buna “yakın yer değiştirme” veya “ komşu ünsüzler arasında yer değiştirme” adı verilir. Bazen, birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi, birkaç boğumlanmayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip, onu kendi yerine atar. Bu yer değiştirme olayına da “uzak yer değiştirme” denir.[105] Bölgemizde tespit edebildiğimiz ve metinlerimizde tek örneği şudur :

ilezir < rezil (20-2).

---

[104] Ercilasun 1983 : 141
[105] Gülensoy 1988 : 69-70

Kırcaali ağzında bir ünlü, bir ünsüz arasında da yer değiştirmelerin olduğunu söyleyebiliriz :

erecep < recep (6-8).

Kırcaali ilinin hemen hemen her yerinde aynı şekilde telaffuz edilen şu kelimede de yer değiştirme mevcuttur :

alfat < aflat < ahlat (11-171).

ÜNSÜZLERİN İKİZLEŞMESİ

Kırcaali ağzında en az görülen ve örnekleri en az olan bir ses hadisesidir. Bölgemiz ağızlarında kelime içinde tek olan bir ünsüz sesin ikizleştiği pek görülmez :

güççük < küçük (10-11), nāppārsın < napiyorsun (3-3), emme < ama (11-184), allay < alay (11-151), büttün < bütün (14-10).

İKİZ ÜNSÜZLERİN TEKLEŞMESİ

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi olayı kendisini Arapça kelimelerde gösterir. Arapçadan geçme bazı ikiz ünlülü kelimelerdeki ünsüzlerden birisinin gevşeyerek erimesi sonucunda oluşmuştur. [106]

evel < evvel (10-33)[107], oḳa < okka (10-54), dü□anı < dükkanı (11-62), mālemizde < mahallemizde (11-100), valā < vallahi (11-105), hıdrılez < hıdrellez (11-177).

---

[106] Gülensoy 1988: 67

[107] Aynı ikiz değişimi Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir: Örnek : evel (36-25) (bk. Gülensoy, 1988: 67).

HECE KAYNAŞMASI (Contraction)

Hece kaynaşması, çoğu zaman iki komşu hecenin kaynaşması ile meydana gelir. Bu ses olayının Kırcaali ağzında örneği çoktur. Hece kaynaşmaları bu yörede uzun ünlülerin doğmasına neden olur.

Pek çok örneklerini gördüğümüz hece kaynaşması örneklerinden birkaçı şunlardır :

mālemizde<mahallemizde (11-100), lāna < lahana (22-11), pālı < pahalı (15-7), sīrtmaşçılık < sığırtmaççılık (12-5), nā < neden (11-81), sāpları < sahipleri (11-185), gidōrin < gidiyorum (12-25), hatırlamērim < hatırlamıyorum (12-31), toplēsin < topluyorsun (12-6o), ḳoşōrsun < koşuyorsun (12-72), oynayōrsun < oynuyorsun (12-76).

HECE YUTULMASI (Haplologie)

Bir kelime içinde yan yana bulunan iki heceden birisinin kaybolması ve tek hece oluşması olayıdır.

aşā < aşağıya (11-46), biçmē < biçmeye (12-1), çocī < çocuğu (13-22), açā < açığa (15-53).

İSİMLER

İsimler, canlı ya da cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek ya da cins cins karşılayan ve onlara ad olan kelimelerdir.[108]

İsim İşletme Ekleri

Çokluk Ekleri: Birden fazla varlığı karşılayan isimlere eklenirler.[109] Türk dilinin en yaygın çokluk şekli olan +lAr ekinin, iki temel görevi bulunmaktadır. Ek'e adını veren "çokluk" fonksiyonu, Eski Türkçe döneminde daha az görülmekte, diğer görevi olan "grup, kategori, sınıf" yapma fonksiyonu ise daha baskın görülmekteydi. Günümüz Türkçesinde ve ağızlarında da aynı durum söz konusudur. Hem isim kök ve tabanlarda, hem de iyelik ve/veya hal eki almış kelimelere eklenebilmektedirler. [110]

- lar : kızlar (2-3), ḳuşlar (2-1), analar (4-29).

- ler : niler < neler (11-31), bilezikler (4-13).

- **Çokluk eki "+lar/+ler" ekindeki "+r" ünsüzü zayıflayıp düştüğü için ekin bünyesindeki "a" ünlüsü uzar ve "+lā/+lē" çokluk eki oluşur.**

- lā : ḳızlā < kızlar (20-14), dalġalā < dalgalar (6-29), davullā < davullar (11-101).

- lē : ābimlē < ağabimler (12-38), ingelē < yengeler (6-44), meselelē < meseleler (9-31).

- **İlerleyici benzeşme nedeniyle "+lar/+ler" eki "+nar/+ner", "+nā/nē" şeklini alır.**

-nā : ḳızannā < kızanlar (22-67), unnā onlar (10-14).

-nar : insannarı < insanları (12-39), dumannar < dumanlar (1-17).

---

[108] Himmet Biray, (1999): *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, TDK Yayınları ,Ankara: s..3
[109] Muharrem Ergin, (1998), *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Yayınları, İstanbul, s.209.
[110] Gülsevin 2002 : 81

-ner [111]: günner < günler (12-77).

İyelik Ekleri : İyelik ekleri, kendisine bağlı olan öğelerle ve kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini bildiren eklerdir. İyelik ekleri, sahiplik, ait olma ve bağlılık bildirir.(112)

1. Tekil Şahıs

-m

arḳadaşım (1-15), yārim (4-7).

2. Tekil Şahıs

-n

anan (12-103), buban (16-69).

3. Tekil Şahıs

-ı/-i,/-u/-ü/ -sı/-si/-su/-sü :

bubası < babası (10-4), aḳrabası (11-89), ḳaynanası (11-87), dilencisi (1-11), penceresi (1-8), ramazanı (1-7), eti (7-1), boyu (8-44), küyü (11-9), küvüsüne (11-41), günü (20-18)

1. Çoğul Şahıs

+mız/+miz/+muz:

ayāmız < ayağımız (11-55), ineklerimiz(9-24), ucumuzda (12-47).

2. Çoğul Şahıs

+nız/+niz:

ḳapunuza < kapınıza (2-9), pasportlarınızı < pasaportlarınızı (9-29), cevizleriniz (12-86).

---

[111] Gülensoy 1988: 85
[112] Ergin, 1998: 210

3. Çoğul Şahıs

+ları/+leri/+narı/+neri

buynuzları < boynuzları (2-14), incirleri (3-7), onnarı (11-10), görenneri (11-204).

Aitlik Eki

+ki/+ḳı

onaltı-ki (11-194), yanda-ḳı (12-32), aşā-ḳı (12-32), bugün-ki (16-29).

Hal Ekleri

Hâl (casus) adların fiillere veya adların adlarla olan çeşitli ilgillerini bildiren bir gramer kategorisidir.[113]

1) Yalın Hal

Yalın hal, adların başka unsurlara bağlı olmayan şekilleridir. Yalın haldeki bir isim, karşıladığı nesne ve kendisine tabi isim dışında hiçbir ilişki ifade etmez. [(114)]

sepet (3-2), yılan (4-5), şeir < şiir (4-20), dünya (4-27), çepe < cephe (4-27), davul(1-16)

2) İlgi Hal

Hal eklerinin temel görevi, adı içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak ilgi hali ekinin böyle bir görevi yoktur. İlgi hali eki adı ada bağlayarak bir tamlama kurar.

+nın/+nin/+nun:

ḳuyunun (13-14), unun < onun (10-64), ḳoltūnun < koltuğunun (16-6), ḳutunun (16-53).

dilinin (10- 63), gelinin (11-190), ayfanın (3-5).

+ın/+in/+un/+ün

---

[113] Ergin 1998 :s.226

[114] Ahmet Buran, (1996): *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara: s.37

pādişahın (13-44), adamın (10-1), ġartalın < kartalın (10-48), bubamın < babamın (6-6), annecīmin àrḳasına (11-34),

+<u>yın</u>/+yin

dünyayın (13-64), ardayın (6-55), baḳlavayın (9-12), ablayın (12-86), tavayin (9-3), tālayin (12-33), ablayin (12-34)

3) Belirtme Hali

Cümle içinde eylemin doğrudan etki ettiği ad, belirtme halinde bulunur. karşıladığı hareket, doğrudan doğruya bir ada etki eden eylemler, geçişli eylemlerdir. Belirtme durumu, adı kendisine etki eden geçişli eyleme bağlayan haldir. Bu hal bazen eksiz bazen ekli olur. Kırcaali ve yöresinde konuşulan ağızlarda, belirtme hali her zaman ekli olarak kullanılır. (115)

<u>+ı/+i, +u/+ü:</u>

ıldızı<yıldızı(1-1), küvü < köyü (10-63), unu (3-11), gelini (11-92).

<u>+nı/+ni/+nu/+nü :</u>

portasını < portası-nı (19-17), dāları-nı < dağlarını (19-50), tablası-nı (12-30), birini (23-3), gülgerleri-ni (19-11), gözleri-ni (19-26). ucunu (12-6), unu < onu (3-11), yüz-ü-nü (11-86), gōz-ü-n-ü (11-87), üst-ü-nü (9-5).

<u>+yı/+yi/+yu/+yü:</u>

bazlamayı (1-21), ḳomşu-y-u (11-78), aḳraba-yı (11-78), ġırcalı-yı (11-123)

4)Yönelme Hali

Yönelme durumu, iş, durum, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı son noktayı belirtir. Eylemin hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşılan nesne, cümlede yönelme durumunda bulunur.(9)

---

115 Buran, 1996: 98

+a/+e :

sana (2-23), dāle < dala (4-2), sē < sana (4-21), bulġarstan-a < bulgaristan'a (11-74), ev-e (11-58), ābim-e (12-20), küy-e < köy-e (10-42), beygir-e (11-87).

+(n)a/+(n)e:

masası-na (3-7), yanı-na (3-7), ḳafası-na (3-9), boyları-na (6-1), küvüsüne < köyüne (11-41).

+(y)a/+(y)e :

tarla-ya (12-31), fabriḳaya (20-11), ḳasabaya (19-52), ḳuyu-ya (10-13), çeşme-ye (19-43), meşe-ye (4-5),

5) Bulunma Hali

Bulunma hali, iş hareket, kişi ve eşyanın yerini bildirir. Bu bulunma durumunun temel görevidir.[116]

+da/+de:

yaylasın-da (2-2), ḳolların-da (4-13), bayır-da (13-3), zaman-da (13-1), cebin-de (2-18), pencere-de (4-1), ismin-de (13-1), üstün-de (6-36).

+ta/+te

vaḳıt-ta (11-22), ışıḳ-ta (11-66), alçaḳ-ta (22-18), memleket-te (11-23), ekinnik-te (12-71), tetik-te (17-24).

6) Ayrılma Hali

Ayrılma durumu, iş, hal ve hareketin çıkma, başlama noktasını gösterir. Genellikle eylemin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığı veya çıktığı isim, cümlede ayrılma halinde bulunur. [117]

---

[116] Buran 1996: 177

[117] Buran, 1996: 235

+dan/+den:

bulġaristan-dan (11-1), āzın-dan (11-1), yan-dan (11-15), küv-den < köy-den (11-51), ev-den (11-58), cebel-den (11-123).

+tan/+ten:

samannıḳ-tan < samanlık-tan (11-117), allah-tan (12-90), taş-tan (14-30), ateş-ten (12-66), yüksek-ten (14-32), ḳısmet-ten (22-124).

7) Vasıta Hali

Kelime gruplarında ve cümlede eylemin kendisi vasıtası ile, kendisinin katılımı ile veya kendisinin ifade ettiği zamanda yapıldığını göstermek için isim vasıta halinde bulunur. (10)

+ın:

ḳış-ın (8-26).

+le/+la:

et-le < et ile (9-1), tren-le < tren ile (11-187).

+len/+lan:

ayfa-lan < ayva ile (3-13), nacaḳlan < nacak ile (1-22), suān-lan < soğan ile (7-4), yımırta-lan < yumurta ile (9-2), tava-lan < tava ile (9-6), incirlen < incir ile (3-11).

+ne/+na:

insannā < insanla (13-94), burun-na < burun ile (13-115).

+nne/+nna:

gözyaşınna < gözyaşı ile (13-52), altın-na < altın ile (11-95), belasınna < belası ile (13-52), ellerinne < elleri ile(13-21)

+(y)len/+(y)lan:

ġariylan< karıylan(16-75), taḳsiylen<taksi ile(11-103)

+(n)la/+(n)le:

teknesi-nle < teknesi ile (22-50), zorunla<zoru ile(9-22)

+(y)la/-(y)le:

ḳırcalı-yla < kırcaali ile (18-1), askerleriyle<askerleri ile (19-49)

8) Eşitlik Hali

Eşitlik ekinin temel görevi, eşitlik, gibilik, kadarlık ve benzerlik bildirmektir. [118] Hal ekleri arasında ”görev değiştirici ek” olarak kullanılmaya en elverişli olanı, +ça/+çe, +ca/+ce eşitlik ekidir. [119]

+ce/+ca:

gözel-ce < güzel-ce (7-3), ī̇ce < iyi-ce (16-9), son-ca (3-2), ortan-ca (10-19), ḳanlı-ca (18-6), fazla-ca (13-84), yo-ca (22-6).

+ça/+çe:

salladıḳ-ça (10-20), vurduḳ-ça (21-10), hoş-ça (9-2), geçtik-çe (16-4).

9) Yön Hali

Kelime gruplarında ve cümlede eylemin kendi yönünde yapıldığını göstermek için isim yön gösterme haline girer. Yön hali ekleri, daha çok yer ve yön ile ilgili, yer ve zaman isimlerine gelerek fiilin yönünü belirtirler. Ancak, günümüzde kalıplaşmış olarak sınırlı sayıdaki kelimede varlığını sürdüren bu ekler, çekim eki olma görevini yitirmiş ve kelime gövdesi ile kaynaşmıştır. (120)

+ra/+re:

---

[118] Buran, 1996: 266
[119] Gülsevin 2002 : 94
[120] Buran, 1996: 286

sōra < sonra (13-63), bore<buraya(11/84)

+r-:

burda < burada (8-7), urdan < oradan (10-13),

+arı/+eri:

eçeri < içeri (11-95), dışarı (14-25), yuḳarı (13-13).

+ar/+er:

içerde<içerde(16/41)

10) Soru Eki

Kırcaali bölgesindeki soru ekleri ölçünlü Türkçe'den farklılık göstermez.

+mı/+mi :

delik mi (6-38), belik mi (6-39), saldın mı (10-38), az mı (11-141).

+mu/+mü :

yüzlük mü (14-8), olur mu (15-47), öküz mü (11-119).

ZAMİRLER

Zamirler, adların yerlerini tutan isim soylu kelimelerdir. Zamirler, yerlerini tuttukları varlıkların, dildeki gerçek karşılıkları olmayan, ancak gerektiği zaman onları temsil etmek ve göstermek yolu ile ifade eden isim soylu kelimelerdir. [121]

a) Şahıs Zamirleri

Kişilerin adlarınının yerini tutan kelimelerdir. Tekil ve çoğul şekilde bulunurlar. Kırcaali ili çevresi ağzında konuşulan üç ağızda kişi zamirleri aşağıda gösterilmiştir.

1.tekil : ben

ben timur'a (3-2), ben zannettim (8-10), ben bir zengin ḳızıyım (5-7)

2.tekil : sen

sen şindi beni (10-35), sen alcān (10-72), sen getirdin (11-178)

3.tekil: o/u

o senelēde (9-26), u ḳuyuya (10-13), u dere boyuna (10-44), u beşikte(11-127)

1.çoğul: biz

biz ġırcalıis (7-1), biz tarlalāda (9-23), biz bej ḳardeştik (12-9)

2.çoğul: siz

siz onnarı (11-33), siz bilmesiz (11-96), siz yetişmediz (11-102)

3.çoğul :onlar/unlar

unlara (22-49)

Dönüşlülük Zamiri

Bu zamirler, asıl kişi zamirlerinden, anlam bakımından daha güçlü bir ifadeye sahip olan zamirlerdir. Günümüzde dönüşlülük zamiri "kendi" kelimesinden çekimlenir.

---

[121] Ergin, 1998: 249

1. Tekil Şahıs : kendim

ben kendim gittim (6-1)

2. Tekil Şahıs: kendin

kendin yapparsın (7-3)

3. Tekil Şahıs: kendi

kendi de pinōr (10-56), kendi etinde (10-61), kendi düyünümde (12-22)

1. Çoğul Şahıs: kendimiz

kendimiz çalıştık (11-157)

2. Çoğul Şahıs: kendiniz

kendiniz (M.D.D.)

3. Çoğul Şahıs: kendileri

onna kendileri (11-14), kendileri geldilē (11-14)

b) İşaret Zamirleri

İşaret etme ve gösterme yolu ile nesnelerin adlarının yerlerini tutan zamirlerdir. Kırcaali ili ve çevresi ağzında, üçüncü tekil ve çoğul şahıslarda kimi zaman, "o-" ünlüsü ses değişikliğine uğrayarak "u-" halini aldığını görüyoruz.

Tekil

bu : ilk gelişim bu (11-74)

şu : şu (6-9).

o : o uyumamış beklemiş (10-11).

u : u şaşmış şindi (3-11).

Çoğul

bunlar : bunlar severek (20-1).

bunnar : bunnarın bubaları (11-52).

şunlar : şunlar gibi (M.D.D.).

onlar : onları efendim (16-28).

unlar : nine unlara (22-49).

unnar : su götürüp gidor unnarı (21-11).

c) Soru Zamirleri

Bu zamirler nesneleri soru yoluyla temsil eden ve onları sormak amacı ile kullanılan zamirlerdir.

kim: kimi bulayım (6-32).

kimler: kimler gidecek (18-33).

kimin: kimin şeyi çıḳāsa (12-63).

nerden: nerden düştün (16-42).

ne: ne oḳicān (11-21).

neyle: neyle gelcē (11-133).

neden: neden öldürdün (13-121).

nelē < n**eler :** bak nelē gōdük (9-18).

nerē < nereye : nerē gidelim (9-24).

nī < ne : nī diyem (11-11).

nerde : nerde bizim oḳumamız (11-59).

niler < neler : nile oldu nile (11-29).

Belirsizlik Zamirleri

Bu zamirler, nesneleri belirsizlik yoluyla gösterirler.

başkası: başkası dedi (M.D.D.).

erkes: erkes burda (M.D.D.).

kimi: kimi iki kişi (19-25).

kimisi: kimisi gitti (M.D.D.).

epsi: epsi duru (17-8).

episi : epsi u etrafa (19-60).

çoğu: çoğu kaldı (M.D.D.).

öteki: öteki yürüvēmiş una (22-130).

biri: biri varmış (22-1).

SIFATLAR

Sıfatlar, isimlerin niteliklerini ve niceliklerini gösteren isim soylu sözcüklerdir. Varlıkların çeşitli özellikleri bulunmaktadır. İsimler tam olarak belirtemediği bu özellikleri, sıfatların yardımıyla gösterirler.[122]

1. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar, varlığın herhangi bir özelliğini belirtmeden, şu ya da bu şekilde belirtirler. Varlığın yerini, sayısını gösterir ya da soru yoluyla varlığı ifade ederler.

a) İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları varlığı işaret yolu ile gösterirler. Bu sıfatlar, isim olmaksızın kullanıldığında birer işaret zamiridir. İşaret zamirleri ismin önüne geldiklerinde işaret sıfatı haline dönüşürler.

bu: bu avşam (1-1).

şu: şu bubamın (6-6).

o: o divi (10-66).

u: u ḳuyuya(10-13)

---

[122] Ergin, 1998: 232

b) Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, isimlerin önlerine gelerek onları sayı yönünden gösterirler.

Asıl Sayı Sıfatları

Bu sıfatlar, varlıkların gerçek sayılarını gösteren sıfatlardır. Kırcaali ili ve çevresi Türk ağzında derlenen metinlerde asıl sayı sıfatları aşağıda örneklendirildiği gibidir.

ḳırḳ oḳḳa (10-55), biri ōlan (11-4), on altı yaşında (11-11), biz bej ḳardeştik (12-9), on bej yūḳadan (7-4), istēsen onaltıdan (7-5), altı yüz doḳuzyüz sene (13-2), üç bin çeşit ilaç(13-2), on beş ārşın (13-7), yüz elli yaşında (13-8), üç yüz ġocuḳ (8-26), beş ḳardeş (8-38), bir köklü (8-44), beş dallı (8-44), bej yımırta (9-8), üc oḳḳa şeker (9-10).

Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları, önlerine geldikleri adların derecelerini, kaçıncı olduklarını belirtirler.

ikinci büyük aġasına (10-31), üçüncü de en güççük (10-31), birinci bebek (11-126), üçüncü defa (13-111), birinci biz (14-4), birinci sefer (15-37).

Üleştirme Sıfatları

Üleştirme sıfatları, bir bölme, ayırma, paylaştırma, bir dağıtma anlamı ifade ederler.

birē badem < birer badem (13-26).

c) Soru Sıfatları

İsimleri soru yolu ile gösteren sıfatlardır. Bunlar da tek başlarına kullanıldıklarında soru zamiridirler. İsmin önüne geldiklerinde sıfata dönüşürler.

ḳaç dekar (12-96), ḳaç senede (11-6), hanki eşek < hangi eşek (13-82), ḳaç para (15-16).

d) Belirsizlik Sıfatları

İsimlerin belirsizliklerini bildiren sıfatlardır.

bi zaman (3-1), fe ān ḳomşu (3-13), her sene (10-2), biraz et biraz su (10-56), birḳaç sene (10-68), biraz berde (11-9), birḳaç gün (19-16).

2. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, isimlerin karşıladıkları varlıkların özelliklerini daha net bir şekilde bildirmelerini sağlar. Sıfatların büyük bir kısmını niteleme sıfatları teşkil eder.

eski cāmi (1-12), güçük hoṛaz (1-19), ġaplı meşe (6-7), sarı ġarımca (6-11), ġınalı ġızı (6-42), ḳara ḳoyun (2-13), ḳara gözlüm (4-3), ipekli mendil (8-2), ḳırmızı mināre (8-48), kör ḳuyuya (10-14), ulu ġavaḳ (10-45), aḳ pamıḳ (12-35), yaşlı bi ḳadın (16-39), ġırmızı beygir (16-57), ipekli entārimi (20-17), dev adam (22-16).

Sıfatlarda Küçültme

Kırcaali ağızlarında küçültme -cık/-cik/-cük ve -cāz/-cēz ekleri ile yapılır.

ufacıḳ (2-1), tefecik (2-1), ayacıḳlarım (2-8) alçacıḳ (8-32), mendilçik(12-45),çömlekçik (12-47), küçücük (11-148), ḳızcāz (16-1), nenecik (16-41), ḳadıncāz (19-1).

ZARFLAR

İş, oluş ve hareket bildiren kelimeleri, yani fiilleri çeşitli yönlerden etkileyen kelimelerdir. Tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Zarflar fiillerin önüne gelerek onları çeşitli açılardan etkiler. Bir bakıma fiillerin sıfatlarıdırlar.[(123)] Zarflar, manasını değiştirdikleri unsurlara, bu arada fiillere doğrudan doğruya, çekimsiz olarak bağlanan kelimelerdir. Zarflar pek çoğu isim olduğu halde her isim bir zarf olmamaktadır. İsim olmayan zarfların sayısı çok az olup, bunlar tek başına edat olan zarflar, yani zarf olarak kullanılan edatlardır.

1. Yer-Yön Zarfları

Eylemin yönünü gösteren kelimelerdir.

geri (3-7).

éçeri < içeri (9-20).

aşarı (10-13).

oḳarı < yukarı (10-17).

aşā < aşağı (13-13).

dışarı (14-25).

2.Zaman Zarfları

Eylemin ne zaman yapıldığını bildiren zarflardır.

avşam (1-1).

gene (3-8).

ep gülēmiş (3-11).

şindi (3-10).

yarın alayın (6-18).

hemen (4-16).

eskiden (4-20).

sōra < sonra (9-3).

---

[123] Ergin, 1998: 244

sabālan < sabahleyin (10-14).

vaḳıtta (11-22).

büün < bu gün (11-56).

peşin (11-7).

gece (11-104).

şimdi (13-89).

gice (12-74).

hep (15-6).

sōna < sonra (22-20).

ēmen (22-30).

3. Nasıllık – nicelik (Hal) Zarflar

Eylemin durumunu belirtirler.

üle < öyle (3-7).

büle < böyle (3-12).

şöyle (9-8).

güzel (11-7).

gözelcene (9-1).[124]

dōru < doğru (11-2).

böyle (11-87).

4. Azlık -Çokluk (Miktar) Zarfları

Azlık ve çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır.

ascıḳ < azcık (9-4).

biraz (10-57).

tā < daha (11-9).

---

[124] Aynı nasıllık-nicelik zarfı Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir: Örnek : gözelcene (39-98) (bk. Gülensoy, 1988: 98).

bayā < bayağı (11-20).

pek (11-42).

en (13-64).

5. Soru Zarfları

Eylemi soru yoluyla bildirirler.

neden gülōrsun (3-11).

nasıl sorōr (10-43).

neden öldürdün (13-122).

EDATLAR

Arapça bir kelime olan edat "alet" ve "vasıta" demektir. Bir gramer unsuru olarak da "edatlar tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime gurupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan alet sözler"dir, "vasıtalar"dır.[125]

Edatlar, "ünlem edatları", "bağlama edatları" ve "son çekim edatları" olmak üzere üç başlık altında toplanır.

1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları, duyguları, heyecanları; seslenmeleri, sorma, gösterme ve onaylamaları ifade eden edatlardır.

Ünlem edatları da,

a) Ünlemler,
b) Seslenme edatları,
c) Sorma edatları,
ç) Gösterme edatları,
d) Cevap edatları,

diye sınıflandırırız.

a) Ünlemler :

Bir duygu, bir düşünceyi anlatan veya bir tabiat sesini yansıtan kelimeler olup Kırcaali ve Çevresi Türk ağızlarında tesbit edebildiğimiz örnekleri şunlardır :

āh (3-5)

eh (9-32).

ohō (10-7).

aman (11-2).

---

[125] Necmettin Hacıeminoğlu , (1992): *Türk Dilinde Edatlar* .Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 5

hā (11-2).

yā (11-3).

ōh (11-120).

eyvāh (13-57).

hay (17-27).

b) Seslenme Edatları :

Yalnız hitap ve seslenme için kullanılan edatlardır. Bölgemiz ağızlarından derlediğimiz metinlerde geçen örnekler ise,

yāhū (3-11).

ba (3-12).

beyā (11-21).

be (11-23).

hade < haydi (11-104).

abu (11-191).

aydi < haydi (14-6).

brēh (22-21).

bayāhū (22-65).

ma (11-129).

c) Sorma Edatları :

Yazı dilimizdeki sorma ifade hani, acaba, niçin edatlarıdır.

aceb < acaba (11-35).

hana < hani (11-49).

hani (11-67).

ç) Gösterme Edatları :

Bir varlığı göstermek, işaret etmek için kullanılırlar. En sık kullanılan gösterme edatı “işte”dir.

işte (3-13).

te (10-2).

ahā (11-207).

d) Cevap Edatları :

Kabul veya red ifade eden edatlardır.

yoḳ (8-7).

dīl < değil (8-40).

oldu (9-30).

tamam (10-5).

tabi (10-26).

hayır (11-119).

efendim (16-28).

elbet(13-36).

2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlar.

a) Cümle başı edatları,

b) Denkleştirme – karşılaştırma edatları,

c) Sıralama edatları,

ç) Sona gelen edatlar,

diye sınıflandırdığımız edatlarının bölgemiz ağızlarında tesbit edebildiğimiz örnekleri şunlardır :

a) Cümle başı edatları :

Bu edatlar, cümleleri anlam bakımından birbirine bağlar.

ama (1-14).

ī amā (3-5).

eme < ama (9-24).

satı < zatı (11-87).

belki (11-102).

emma < ama (11-123).

zatın (15-14).

zāten (22-17)

b) Denkleştirme – karşılaştırma edatları :

Bu edatlar, birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan, birbirleri ile karşılaştırılan edatlardır.

hem…..hem (3-10).

de. ….de (10-38).

ne…..ne (13-15).

c) Sıralama edatları :

ve (4-26).

d) Sona gelen edatlar :

Bu edatlar, cümlelerin sonlarına gelerek, önceki veya sonraki unsurlara, kelimelere, kelime gruplarına veya cümlelere bağlarlar.

de (4-21).

ki (11-133).

3. Son Çekim Edatları

Bu edatlar işletme eki görevi görürler. İsimlerden sonra gelerek onları zarflaştırırlar.

gibi (5-2).

için (4-27).

ġıdā < kadar (10-16).

öte (11-2).

beri (11-2).

başḳa (11-26).

ḳadā (11-93).[126]

barābar (13-78).

ġıdāna (14-31).

ġadā (15-17).

[126]Aynı son çekim edatı Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir: Örnek : ḳadā (11-87) (bk. Gülensoy, 1988:118).

FİİLLER

Fiiller, bir kılış, bir durum veya oluşu, özetle olan biteni anlatan kelimelerdir. Türkçe'nin iskeletini bu fiiller oluşturur. Kırcaali ağzında fillere eklenen şahıs ekleri aşağıda belirtildiği gibidir.[127]

a) Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

1.tekil :

-m : gördüm (1-1).

2.tekil:

-**sın** : yapparsın (7-3).

-**sin** : gōmesin (6-52).

-**sun** : gülōrsun (3-12).

-**sün** : yiyōrsün (9-6).

3.tekil:

yandı (1-9).

1.çoğul:

-**ız** : alırız (16-3).

-**iz**: sūleriz (11-205).

-**uz**: dururuz(M.D.D)

-**üz**: istiyörüz (9-32).

2.çoğul:

-sınız: ġıyvārsınız (7-2).

-siniz: gidersiniz (11-140).

-sunuz: söylüyosunuz (11-119).

-sünüz: ḳorkiyosünüz (11-133).

---

[127] Ayşe İlker ,(1997): *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil,* TDK Yayınları, Ankara: s.23

3.çoğul:

-lar: yaptılar (12-21).

-ler: gitmişler(16-29)

-lā: bulurlādı (9-22).

-lē: geldilē (9-29).

b) İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

1.Tekil

-m : ḳovaladım (1-7).

2.Tekil

-n : getirdin(16-72)

3.Tekil

-( ) : dedi (6-18).

1.Çoğul

-k : geçirdik (9-19).

2.Çoğul

-niz: geldiniz (12-38)

-nız: sorarsınız(1-10)

-nuz: sordunuz(M.D.D)

-nüz: sürdünüz(M.D.D)

3. Çoğul

-lar: fıḳāramışlar(22-55)

-ler: işler (2-3).

-lā : yarāla (6-3).

-lē: pişirdilē (2-6).

BİLDİRME KİPLERİ

Ortaya çıkan veya çıkacak olan hareketleri bildiren fiil şekilleridir. Bildirme kipleri hem şekil hem de zaman ifade ederler. Hatta bu kiplerde zaman ifadesi şekil ifadesinden daha belirgin olduğu için, bu kipler zaman adlarıyla anılırlar.

ŞİMDİKİ ZAMAN

Şimdiki zaman, eylemin halihazırda devam ettiğini bildirir. Bunun yanı sıra şimdiki zaman, ileriye dönük tavır ve hareketleri de bildirmekte kullanılmaktadır. Şimdiki zaman eki Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında çok değişik ve diğer ağızlarda görülmeyen örnekler sergileyen bir ektir. Metinlerden tespit edilen şimdiki zaman ekleri ve çekimleri şunlardır:

1. <u>-iyo-</u>

1.tekil : biliyom (11-76).[128]
2.tekil: seviyon (M.D.D.).
3.tekil: ısıriyo (11-15).

1.çoğul: getiriyoz (M.D.D.).
2.çoğul: atıyosunuz(M.D.D)
3.çoğul: yoliyolā (11-38).

2. <u>-uyo-</u>

1.tekil : soruyom (M.D.D).
2.tekil: soruyon (M.D.D).
3.tekil: oturuyo (11-4).

1.çoğul: ḳorḳuyoz (M.D.D)

---

[128] Aynı şimdiki zaman eki Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir: Örnek : biliyom (11-71) (bk. Gülensoy, 1988: 103)

2.çoğul: buluyonuz (M.D.D)

3.çoğul: yoluyolā (11-38).

3. <u>-üyö-</u>

1.tekil : üzülüyom (M.D.D.).

2.tekil: söylüyon (11-119).

3.tekil: görünmüyo (11-85). [129]

1.çoğul: görüyoz (M.D.D.).

2.çoğul: söylüyonuz (M.D.D.).

3.çoğul: görüyolar (M.D.D.).

4. "-ya/ -ye"

Kırcaali Türk ağzında "-yor" şimdiki zaman ekinden bozulma "–ya/-ye" şimdiki zaman eki görülür.

1.tekil : piniyam (11-189).

2.tekil: biliyasın (11-131).

3.tekil: benziyer (11-124).

1.çoğul: istiyaz (M.D.D.).

2.çoğul: yapiyanız (M.D.D.).

3.çoğul: gülüyalar (M.D.D.)

5. "var - , ver-" yardımcı fiilleri ile yapılan şimdiki zaman :

Kırcaali İli ve Çevresi Türk ağızlarında "var-, ver- fiillerinin şimdiki zaman eki olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

1.tekil : götürvērim (3-4).

---

[129] Ayni şimdiki zaman eki Uşak İli Ağızlarında da görülmektedir : Örnek : yi-yo (I-41,146) (bk. Gülsevin, 2002 : 102)

2.tekil: ġoyversin (12-59).

3.tekil: gitvȫri (10-12).

1.çoğul: bişirvēris (7-2).

2.çoğul: gitversiniz (M.D.D.).

3.çoğul: ḳoyvellē (12-60).

6. Kırcaali ağızlarında görülen diğer bir şimdiki zaman eki de "- yor" ekinden bozulmadır. Böyle bir bozulma sonucu ortaya çıkan şimdiki zamanın çekim tablosu da şöyledir :

1.tekil : toplanōrum (15-32).

2.tekil: döşiyorsun (7-4).

3.tekil: çıḳōru (13-60).

1.çoğul: istiyörüz (9-31).

2.çoğul: gidōrsunuz (12-52).

3.çoğul: doldurollā (10-56).

7. "- a/ -e" ekleri ile yapılan şimdiki zaman :

1.tekil : bilmērim (21-12).

2.tekil: gitmērsin (15-51).

3.tekil: dēri (10-54).

1.çoğul: görēriz (M.D.D.).

2.çoğul: gidērsiniz (M.D.D.).

3.çoğul: çekilellē (22-115).

GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Görülen geçmiş zaman anlam olarak, eylemin söylendiği anda hareketin bitmiş olduğunu ve yapılan bu işe şahit olunduğunu ifade eder. Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzında görülen geçmiş zaman eklerinin kullanışı aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi yazı dilimizden farklı özellikler arz etmemektedir :

1. Şahıs tekil

- dım :

ḳovaladım (1-7).

- dim :

getirdim (3-8).

- dum :

doldurdum (3-4).

- düm :

gördüm (1-1).

- tım :

taḳıştım (1-22).

- tim :

ettim (6-2).

- tum :

tuttum(M.D.D.).

- tüm :

düstüm (M.D.D.).

2. Şahıs tekil

- dın :

sandın (6-37).

- din :

çekildin (19-54)

-dun :

durdun (22-3).

- dün :

gödün (11-10).

- tın :

yaḳtın (13-54).

-tin :

gittin (12-33).

- tun :

tuttun (M.D.D.)

- tün :

örttün (M.D.D.).

3. Şahıs tekil

- dı :

sızladı (2-8).

- di :

dedi (3-16).

- du :

doludu (3-13).

- dü :

bürüdü (6-50).

- tı :

aḳtı (6-53).

- ti :

gitti (12-19).

- tu :

tuttu (6-23).

- tü :

düştü (13-16).

1. Şahıs çokluk

-dıḳ :

ġaçādıḳ (9-21).

-dik :

geçirdik (9-19).

-duḳ :

oturuduḳ (12-26).

-dük :

gōdük (9-26).

-tıḳ :

yaptıḳ (12-2).

-tik :

çektik (12-1).

-tuḳ :

ḳorḳtuḳ (11-50).

-tük :

büyüttük (M.D.D.).

2. Şahıs çokluk

- dınız :

andınız (M.D.D.).

- diniz :

geldiniz (12-38).

- dunuz :

oḳudunuz (M.D.D.).

- dünüz :

gördünüz (M.D.D.).

- tınız :

yaḳtınız (M.D.D.).

- tiniz :

ektiniz (M.D.D.).

- tunuz :

tuttunuz (M.D.D.).

- tünüz :

öptünüz (M.D.D.).

3. Şahıs çokluk

-dılā :

çıḳāmadılā (9-30).

-dilē :

beğenmedilē (6-4).

-dulā :

oldulā (11-73).

-dülē :

gördülē (M.D.D.).

-tılā :

annattılā (11-7).

-tilē :

giyittilē (12-24).

-tulā :

tuttulā (12-21).

-tülē :

göttülē (M.D.D.).

ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Öğrenilen geçmiş zaman anlam olarak, belirsiz bir zamanda, hareketi bildiren kişinin önünde cereyan etmeyen eylemleri bildirir.

1. Şahıs tekil

-mışım :

ġalmışım (10-8).

-mişim :

gitmişim (12-25).

-muşum :

uyumuşum (10-8).

-müşüm :

görmüşüm (M.D.D.).

2. Şahıs tekil

-mışın :

saḳlamışın (M.D.D.).

-mişin :

vēmişin (12-64).

-muşun :

duymuşun (M.D.D.).

-müşün :

üzmüşün (M.D.D.).

3. Şahıs tekil

- mış :

şaşmış (3-11).

- miş :

istemiş (3-1).

- muş :

doldurmuş (3-2).

- müş :

öldürmüş (10-28).

1. Şahıs çokluk

Metinlerimizde örneğini tespit edemedik

2. Şahıs çokluk

Metinlerimizde örneğini tespit edemedik.

3. Şahıs çokluk

- mışlā :

toplaşmışlā (10-10).

- mişlē :

beklemişlē (10-15).

- muşlā :

buluşmuşlā (15-14).

- müşlē :

yürümüşlē (10-71).

- mışlar :

şaşırmışlar (16-62).

- mişler :

getirmişler (16-35).

- muşlar :

sormuşlar (M.D.D.).

- müşler :

büyütmüşler (16-35).

GENİŞ ZAMAN

Geniş zaman, kesin bir şekilde bilinemeyen ileriye dönük bir zamanı anlatır. Kırcaali ili ağzında geniş zaman eklerinin kullanımı şu şekillerde olmaktadır .

1. Şahıs tekil

-erim :

sülerim (11-127).

- arım :

ḳorḳarım (12-90).

- urum:

bulurum (M.D.D.).

- ürüm :

ölürüm (M.D.D.).

2. Şahıs tekil

-arsın :

yaparsın (7-3).

-ēsin :

sepēsin < serpersin (9-6).

-ısın :

baḳtırısın (M.D.D.).

-ērsin :

vēsin < vērsin (11-65).

-irsin :

getirirsin (16-18).

3. Şahıs tekil

-r :

aḳar (6-15).

- er :

ister (1-12).

- ür:

görür (17-2).

- ır :

ḳoparır (1-21).

Eksiz kullanım

bārı < bağırır (13-61).

1.Şahıs Çokluk

- rız :

ġırız (11-66).

- riz :

sūleriz (11-205).

- uruz :

oluruz (M.D.D.).

- ürüz :

görürüz (M.D.D.).

2.Şahıs Çokluk

- arsınız :

baḳarsınız (M.D.D.).

- ürsünüz :

görürsünüz (M.D.D.).

3.Şahıs Çokluk

- ā - ø - lar :

baḳālar < bakarlar (M.D.D.).

- ē - ø -ler :

örtēlē < örterler (11-145).

- ırlar :

alırlar (M.D.D.).

- irler :

gelirler (11-150).

GELECEK ZAMAN

Gelecek zaman, henüz gerçekleşmemiş bir eylemi ifade etmekte kullanılır ve konuşulan zamandan sonraki bir zamanı belirtir. Gelecek zaman eklerinde büyük ölçüde hece kaynaşması ve hece düşmesi hadiseleri görülmektedir. Ayrıca birinci ve ikinci teklik şahıslarda “-m” yerine “-n” kullanışına da rastlamaktayız.

1. Şahıs tekil

- cān :

alcān < alacağım (10-40).

- cēn :

bilmicēn < bilmeyeceğim (11-81).

- çān :

baḳçān < bakacağım (M.D.D.).

- çēn :

gitçēn < gideceğim (11-195).

-cam :

alcam < alacağım (10-72).

- cem :

göndercem < göndereceğim (16-17).

-çem :

gitçem < gideceğim (16-10).

-acam :

yaptıracam < yaptıracağım (8-8).

2.Şahıs tekil

-can :

alcan < alacaksın (10-72).

- cen : [130]

vercen < vereceksin (M.D.D.).

- çan :

aççan < atacaksın (14-8).

-acan :

yapacan < yapacaksın (M.D.D.).

-ecen :

götürecen < götüreceksin (M.D.D.)

- ıcān :

asılıcān < asılacaksın (10-21).

-cēsin :

döşicēsin < döşeyeceksin (9-10).

- cāsın :

ġoycāsın < koyacaksın (9-9).

- cēsin :

gitcēsin < gideceksin (10-6).

- çēsin :

yükletçēsin < yükleteceksin (13-82).

acaḳsın :

yapacaḳsın (22-8).

3.Şahıs tekil

- caḳ :

---

[130] Aynı gelecek zaman eki Urfa İli Ağızları'nda da görülmektedir : Örnek : gel-cen (I-17,72) (bk. Gülsevin 2002 : 108)

duycaḳ < duyacak (11-28).

-cek :

vercek < verecek (13-48).

-çaḳ :

atçaḳ < atacak (13-14).

-çek :

etçek < edecek (13-48).

- acaḳ :

atacaḳ (18-13).

-ecek :

gelecek (6-48).

- ucaḳ :

olucaḳ < olacak (13-6).

- icek :

gelicek < gelecek (M.D.D.).

1.Şahıs Çokluk

- cāz :

alıcāz < alacağız (16-34).

- çēz :

gitçēz < gideceğiz (M.D.D.).

- çez :

gitçez < gideceğiz (16-66).

- ecez :

gideces < gideceğiz (15-15).

- ıcāz :

çıḳarıcāz < çıkaracağız (10-28).

- icēz :

diīştirmicēs < değiştirmeyeceğiz (9-22).

2.Şahıs Çokluk

- cānız :

baḳçānız < bakacaksınız (M.D.D.).

- cēniz :

sevcēniz < sevrceksiniz (M.D.D.).

- cāsız :

salcāsız < salacaksınız (10-19).

-çēsiz :

çekçēsiz < çekeceksiniz (10-21).

3.Şahıs Çokluk

- cekler :

öldürcekler < öldürecekler (16-75).

- ceklē :

gōceklē < görecekler (10-35).

- caḳlā :

alcaḳlā < alacaklar (16-63).

- çeklē :

silkçeklē < silkçekler (10-3).

- eceklē :

bileceklē < bilecekler (10-68).

TASARLAMA KİPLERİ

Tasarlama kiplerinde zaman ifadesi yoktur. Bu kipleri yapan şekil ekleri yalnızca bir takım şekilleri ifade ederler. Bu şekiller tasarlamanın şart, istek, gereklilik veya emir şeklinde ortaya çıktığını gösterir. Tasarlama kipleri, tasarlanan ya da istenen eylemi anlatan kipleridir. Bu kiplerde açık bir şekilde bir zaman ifadesi yoktur.[131]

ŞART

Şart eki, hareketin şart halinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök veya gövdelerine eklenir. Fiil şarta bağlandığı için hiçbir hüküm ifade etmez, hiçbir dilek, temenni, zorlama bildirmez.

1.tekil: sülesem (5-3).
2.tekil: kessen (13-77)
3.tekil: istese (M.D.D).

1.çoğul: atsaḳ (14-35).
2.çoğul: sorsanız (M.D.D.).
3.çoğul: olsalar (13-122).

EMİR

Emir ekleri tasarlama kiplerindendir. Emir gösterirken aynı zamanda şahısları da gösterir. Emir kipi tasarlanan hareketin yapılmasını, emir şeklinde ifade eder.

1.tekil: - - -
2.tekil: getir(2-19)
3.tekil: olsun (15-26).

1.çoğul: -------
2.çoğul: gidin (12-98).
3.çoğul: içsinler (20-14).

---

[131] Fatma Türkyılmaz, (1999): *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri,* TDK Yay. Ankara: s.1

İSTEK

İstek kipi tasarlanan eylemin arzulandığını, istendiğini ifade eder. Bu kipteki fiiller, iş ve oluşla ilgili isteği ortaya koyarlar. Yaptığımız derlemelerden elde edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır. Bazı şahıslarda bu kipin örnekleri tespit edilememiştir.

1.tekil: bulayım (6-32).
2.tekil: toplasın (16-18).
3.tekil: gör (M.D.D)

1.çoğul: ḳoyalım (13-112).
2.çoğul: -
3.çoğul: -

GEREKLİLİK

Gereklilik kipi, tasarlanan eylemin gerçekleşmesi gerektiğini ifade eder. Gereklilik şeklinde çekimlenen fiiller, eylemin gerçekleşmesinin sorunlu olduğunu bildirirler. Gereklilik kipi, Kırcaali ağzında sık kullanılan bir kip değildir. Gereklilik anlamı emir kipiyle de sağlanır . Gereklilik kipi örneğine yalnızca bir örnekte rastladık.

Tek örneği 3. Tekil şahıs çekiminde görülür.

3.tekil: işlemeli (11-89).

BİRLEŞİK ÇEKİMLER

Birleşik çekim iki kipin bir araya gelmesi ile oluşur. Ayrı ayrı iki şekil ve zamanı karşılar. Anlatılan eylemin hangi zamanda yapıldığı daha net ve kesin olarak ortaya konur.

HİKAYE

a) Şimdiki Zamanın Hikayesi

Derlediğimiz metinlerde hiçbir örneğe rastlamadık.

bekliyodum (M.D.D.).

b) Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Derlediğimiz metinlerde hiçbir örneğe rastlamadık.

öldüydü (M.D.D.)

c) Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Derlediğimiz metinlerde hiçbir örneğe rastlamadık.

oturmuştu(11-121)

d) Gelecek Zamanın Hikayesi

2.tekil: öldürcēdin < öldürecektin (3-15).

e) Geniş Zamanın Hikayesi

Derlediğimiz metinlerde rastladığımız örnekler şunlardır :

1.tekil: getirdim (6-44).

3.tekil: dırmanırdı < tırmanırdı (12-8).

1.çoğul: gelirdik (9-19).

3.çoğul: yapālādı < yaparlardı (11-16).

f) Şartın Hikayesi

gitmeseydi (M.D.D.).

RİVAYET

a) Şimdiki Zamanın Rivayeti

Derlediğimiz metinlerde yalnızca bir örneğine rastlanmıştır.

1.tekil: basiyomuş (16-9).

b) Geniş Zamanın Rivayeti

3.tekil: ġaçırmış (16-38).

c) Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Derlediğimiz metinlerde hiçbir örneğine rastlanmamıştır.

d) Gelecek Zamanın Rivayeti

3.tekil: olcāmış (15-49).

ŞART

a) Şimdiki Zamanın Şartı

Derlediğimiz metinlerde hiçbir örneğine rastlanmamıştır.

b) Geniş Zamanın Şartı

1.tekil: yapabilirsem (13-47).

2.tekil: istēsen (7-5).

3.tekil: ölürse (13-85).

1.çoğul: **-----**

2.çoğul: sorarsanız (1-10).

3.çoğul: ḳaybolursa (5-6).

c) Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Metinlerde örneğine rastlanmamıştır.

d) Gelecek Zamanın Şartı

2.tekil: alcāsan < alacaksan (12-87).

2.çoğul: alcāsaz < alacaksanız (12-92).

SIFAT-FİİLLER

Sıfat-fiiller, isimleri zaman kavramı taşıyan hareket özellikleriyle niteler. Sıfat-fiil ekleri, eklendikleri kelimede zaman ve hareket anlamını taşırlar. İsimlerin fiil şeklinde çekilmeleri ile oluşurlar. [132] Sıfat-fiiller esas itibarıyla vasıf isimleri oldukları için sıfat olarak kullanılmaya daha çok elverişlidirler.[133]

-an/en:

çalışan (17-2), mastanlı'dan gelen (11-143), ölen (13-47), uyan (6-32).

-maz:

baḳılmaz (11-150).

-acaḳ/ - ecek :

yīcek < yiyecek (11-42).

-dıḳ/ -dik/ -duḳ/ -dük :

dedīm < dediğim (11-20), gittī (13/89), oldū < olduğu (11-41), geldī (13 -29)

---

[132] Ahad Üstüner, (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil ekleri*, TDK Yayınları, Ankara: s. 1.
[133] Erten 1994: 53

ZARF-FİİLLER

Zarf-fiiller, hareket hali ifade eden fiil şekillerdir. Kişiye ve zamana bağlanamayan soyut bir hareket halini karşılarlar. İsim gibi kullanılmazlar, isim çekim eklerini almazlar. Fiil çekimlerine fiillerin hareket kipleri, sıfat fiillere vasıf yani nesne kipleri, zarf fiilleri de hal kipleri diyebiliriz. Zarf fiiller hareketi şahsa ve zamana bağlamadan bir hal şeklinde olduğu için, hüküm taşıyan bitimli bir hareket değil, hüküm taşıyan çekimli fiil hareketine yardımcı bir hareket ifade eder.[134]

Zarf fiil eklerinin bölgemizdeki şekilleri şunlardır :

-p:

toplaşıp (20-13), çalıp (11-60).

"-ḳ" eki **"-p"** zarf-fiil eki yerine kullanılır :

dolaşıḳ < dolaşıp (11-159).

-e:

geçe geçe (11-161), gide gide (15-3).

-ınca/-ince/-unca/-ünce :

olunca (6-12)**,** gelince(14-31) olunca(16-65) görünce(10-24)

-dikçe/-dıḳça/-dukça:

salladıḳça (10-20), dedikçe (10-57). hurduḳça < vurdukça (6-26),

-ke/-ḳa:

gidērke (22-101), yaparḳa(M.D.D)

-ken/-ḳan :

kesēken < keserken (15-46), çıḳārḳan (13-84).

---

[134] Kalay 1998: 113

-kene/-ḳana:

ġaçārḳana (21-5), dēkene (13-78), ekēkene (9-21).

-erek/-arak :

severek (20-2), tekerlenerek (15-45), yaparak (M.D.D)

-elek/-alaḳ :

yuvarlanalaḳ (15-39), yörüyelek < yürüyerek (11-63), örelek (16-36).

-ınca/-ince/-unca/-ünce : :

varınca (15-44), gelince (14-31) olunca (6-12), görünce (10-24).

Kırcaali Ağzında zarf-fiil eki olarak –ınca/-ince ekinin görevini yüklemiş olan şu eklerin de zarf fiil eki olarak çok sık bir şekilde kullanılmakta olduğunu tespit ettik :

- nēn /- nān :

tanımadinēn (11-86), geldinēn < geldiğinde, gelince (4-31) gördünēn(13-89). attnān < attığında (13-28).

- nēni :

oldunēni < olduğunda (11-48).

- neyn :

gömdüneyn < gömdüğünde(19-59).

EK –FİİL

Türkçe'de kökü erimiş, yalnız çekim eki halinde kalmış bir fiildir. Kırcaali ağzında da bu yardımcı fiil sık olarak kullanılmaktadır.

- **Ek-Fii'in rivayet, hikaye ve şart çekimleri**

varıdı < var idi (4-20), varmış < var imiş (10-1), olursa < olur ise (10-67), oḳurdum < okur idim (11-22), çalışırdıḳ < çalışır idik (11-28), ölürse < ölür ise (13-85), ḳaybolursa < kaybolur ise (5-6)

- **Ek Fiil, ünlüyle biten kelimelere gelince kendinden önce "y" yardımcı ünsüzü türer.**

giyinikliymiş<giyinikli imiş(16-13), neyse<ne ise(11-185)

METİNLER

ANLATAN : Ahmet Şaban, 69 yaşında

DERLEME YERİ: Kırcaali İli, Tuzluk Köyü

DERLENEN : Mani

bu avşam gördüm ıldızı
elişmeİn ḳoca ġarıya
ḳaldırın gelinnen ġızı güm güm güm
davulumu alayladım
cildirkemi ġalayladım
verin ālar başımı
ramazanı ḳovaladım
eski cāmİin penceresi
yandı pi āf tenceresi
arḳadaşımı sorarsanız
aḳmunarın dilencisi
eski cāmi direk ister
bunu çalmaḳ yüreg ister
benim ḳarnım toḳtur ama
arḳadaşım ġulaç ister
davul güm güm ötēr

içinde dumannar tüter

verin ālar başımı

güçük hoṛaz şindi öter

20 sıçan gelir kenardan bucaḳtan

bazlamayı ḳoparır ocaḳtan

taḳıştım arḳasına kör nacaḳlan

arḳadaşım bacaḳtan

ANLATAN : Arif Tahir , 69 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Doğancalar Köyü

DERLENEN : Mani

ufacıḳ tefecik ḳuşlar
tuna yaylasında ḳışlar
ḳadın ḳızlar yālıḳ işler
birisini bize bāışlar
ḳara ḳoyun şişirdiler
suyunan pi□āf pişirdilē
verin ālar başımı
ayacıḳlarım sızladı
işte geldim ḳapunuza
seĺam verdim tapunuza
seĺamımı almassanız
gene sizin kefinize
ḳara ḳoyun ḳuzuladı
buynuzları beyazladı
verin ālar başımı
ayacıḳlarım sızladı
şükrü aġa yan yatır

cebinde altın şaḳır

birisini bize getir

20 almaz‿isek geri götür

hasan aġa evde misin

tilki gibi innēmisin

sana bi māni söylesem

ḳalḳar beni düvermisin

ANLATAN : Akif Rafet , 63 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili, Tuzluk Köyü

DERLENEN : Masal

nasretin hoca bi zaman timur'a hediye götürmē istemiş. ī͡eme demiş doldurmuş bi sepet ayfa. ben timur'a şindi demiş hediye͡iden. sonca çekilmiş, götürürken ḳomşusu demiş sen nāppārsın demiş. nasretin hoca'ya demiş hediye götürvērim demiş. bir sepet ayfa doldurdum demiş hediye etçēm ona demiş. timur'a demiş. āh demiş u demiş ayfa yimez demiş, i͡amā u napmış götmüş ayfanın yerine incir. sepete ayfaların yerine incir ḳoymuş. vāmış selāmı āleyküm āleyküm selam. i gitmiş ḳoymuş onun masasına incirleri i çekilmiş geri ḳapı͡ın yanına durmuş üle. hediye getirdim sē demiş. timur açmış sepedi üstünü bi baḳsā incir. u gene incir yimezmiş. almış incirleri fır fır pādişā hurūmuş ḳafasına neresine rasgelirse. pādişā urōr neden incir getirvēdi bē di͡e. ī͡amā nasretin ep gülēmiş, āḳır āḳır hem gülēmiş hem atāmış, o gülēmiş. ondan keri u şaşmış şindi demiş yāhū ben unu incirlen hurōrum o gülōr demiş duḳam. neden gülōrsun ba nasretin demiş neye gülmeēn demiş. bu demiş biraz önce demiş u sepet ayfalan doludu demiş, e işte felān ḳomşu bē demiş büle büle timur ayfa yimēri, incirden çoḳ hasetōr dedi demiş undan demiş sē demiş incir getirvēdim, ayfaları bē hurēdin ḳafama demiş beni öldürcēdin demiş ondan gülōrum demiş. ī olmuş da

demiş sē ayfa getirvēmemişim demiş. ondan keri kim dedi unu ba felān, u da timuru toplattırmış unu öldürtmüş.

ANLATAN : Arzu Bekir, Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali Merkez

DERLENEN : a) Mani b) Şiir

-a-

pencerede sardelle
yapıştım yeşil dāle
nasılcıḳ ḳara gözlüm
indīne benim hāle
yılan çıḳar meşeye
boynunu buṛa buṛa
zeṛbes yārim gelvēri
sātını ġuṛa ġuṛa
pençerei tıḳlatma
yārım beni aldatma
yolladiin mektubu
kimselere oḳutma
ḳollarında bilezikler
şıḳıṛ şıkıṛ dönvēri
yar ḳarşıma geldinēn

ḳalbim hemen uyanvēri

-b-

ḳızım sana şindi çoḳ bir eskiden bi hocamız varıdı, bize büle şe͡ir söylēdi. ben de bunu sē söylemek istiyōrum :

-barış-

yaşamaḳ istiyorum hür ve mesut yaşamaḳ
yepyeni bir dünyāda ḳardaşlī ḳuraraḳ
böyle bir dünya için çelikten çepe ḳurdum
harp ġondaḳçılarının önlerine dimdiki durdum
analar deyyōr “ barış barış barış ” derken
hür ve mesut yaşamaḳ senden büyük büle

ANLATAN : Ayşe Hasan, 66 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali İli, Çakırlar Köyü

DERLENEN : Mani

nāi̯le abla evdemisin
tilki gibi indemisin
sana bir māni sülesem
ḳalḳar beni düvermisin
mandalarım ḳaraman
ḳaybolursa araman
ben bir zengin ḳızıyım
fıḳāraya yaramam

ANLATAN : Embiye Hasan, 54 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali İli, Akçagayrak Köyü

DERLENEN : Türkü

àrda boylarına ben kendim gittim
dalġalar vurduḳça can teslim ettim
àrda boylarında ardıç yarālā
ercebi beyenmedilē zengin arālā
en küçük ġardaşım gitme dedi ya
şu bubamın dilleri beni yidi ya
sülman dedikleri bi ġaplı meşe
ereceb dedikleri bi top menevşe
gitmicēn ana ben şu sülümana
buban annamaz yalvar aġana
àrda boylarında sarı ġarımca
nerelere gitsemkin sabah olunca
àrda boylarında zerdeli ācı
şu bubamın dilleri zehirden acı
àrda'nın suları bal gibi aḳar
imansız bubam raḳı içer
saat bide gittim al beni diye
yarın alayın dedi ye

àrda boylarına ben kendim
kendimi atmaya çoḳ esab ettim
àrda boylarında ḳandillē yanā
ḳandillē şavıġında düşmanlā oynā
erceb dedikleri tuttu belimden
àrdalā aldı ya erceb elinden
àrda kenarında düşünüp gittim
dalġalā hurduḳça can teslim ettim
mezar daşlarında ġırmızı yazı
àrdalā aldı ya gelinnik ġızı
gidin dalġalā gidin dīymene gidin
dīmende erceb çoḳ seĺam edin
uyan uyan erceb’im senin olayım
àrda boylarında kimi bulayım
uyan uyan erceb’im ben gidorun
şu şavaḳlı dünyāyı terk edorun
uyan uyan erceb’im senin olayım
dalġalā üstünde gelin olayım
àrda boylarını delik mi sandın
sūt bıdaḳlarını belik mi sandın
àrda boylarında semerli ġatır
bubam bana verōru oniki ġatır
àrda boylarında bir sürü ġuzu
dalġalā aldı ya ġınalı ġızı
geçin ingelē geçin ġınama geçin
suuḳ şerbet getirdim buz gibi için

öten gelen ferecem dar geldi bana
anamdan ayrılmaḳ zor geldi bana

bayraḳ dikildi alay gelecek

beni imansız bubam kime verecek
àrda boylarını duman bürüdü
ġınalı ellerim çayda çürüdü

ārda boylarında potin izleri

gȫmesin ġatil bubam cennet yüzleri

àrda’nın suları aḳtı duruldu

erceb yavıḳlım boynu buruldu

àrda’yın suları aḳmaz oldu ya

sülüman’ın davılları ötmez oldu ya

ANLATAN : Fahriye Abdülazim, 60 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali İli, Tuzluk Köyü

DERLENEN : Yemek Tarifi

biz ġırcalıis bu su͡an hamırları ġarvārıs su͡anı ġavırōrus, eti de içine ġıyvārsınız, ondan keri bişirvēris. una su͡an bidesi dēle melēke, her bi melēke onun içine girimiş, her ni man͟ça istēsen kendin yapparsın. açōrsın ondan kere gözelce hateşte bişirōrsun i suda. ondan kere ġat ġat döşiyorsun ġavırdīn su͡anlan. istēsen on bej yūḳadan yap istēsen onaltıdan. su͡an bidesini ūle yapparıs.

ANLATAN : Fatma Hasan, 62 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Mestanlı

DERLENEN : a) Mani b) Atasözü c) Bilmece

-a-

penÇereēip gerdim
ipekli mendil serdim
ķara gözlü yārimi
candan yürekten sevdim
penÇeresi ķırıķ cam
ben onu yaptıracam
benim yārim yoķ burda
ben onu bulduracam
sıçan gelir tıķır mıķır
ben zannettim nallı taķır
sıçan hasta olmuş
kedi ġuran oķur

-b-

işliēn altın daķınırmış
işlemiēn iki yanına baķınırmış

elti eltiden eş olmas

arpa unundan aş olmas

-c-

alçacıḳ eşek ḳabacık döşek

(koyun)

üçyüz ġocuk giyer gene de ḳışın donar

(suvan)

uzanır ip dīl ısırır köpek dīl

(yılan)

alçacıḳ boyu var ḳadifeden donu var

(patlıcan)

yeşil bastım al çıḳtı

(kına)

beş ḳardeş cavıl cavıl avlu örer

(çorap şişleri)

ḳara ḳazan ḳaynar arap ḳızan oynar

(kahve)

bir köklü beş dallı

(el)

yer altında ḳırmızı mināre

(havuç)

ḳırmızı hendek içinde kürek

(dil)

beyaz taştan doar sesini tüm köy duyar

(horoz)

alçacıḳ boyu var ḳadifeden donu var

(çilek)

ANLATAN : Fatmegül Rüstem, 62 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali İli, Çakırlar Köyü

DERLENEN : a)Yemek Tarifi b)Başından Geçen Olaylar

-a-

biz ġırcallıyız biz şindi soan bidesi yapparıs, etle suvanı ġavurōrus gözelcene, yūḳamızı yazōrus yımırtalan, yımırtalan yazıḳ hoşça suyun içinde pişirōris su ġaynāḳana. undan sōra tavaya yazōrsun hoşçana yūḳaları, altını yālıyōrsun tavayin hoşçana içine etle suvanı hoşçana büle döşiyōrsun ombej yūḳayin içine. gözelcene pişirōrsun altını üstünü. ascıḳ yālı su yappārsın, şirlan yā ḳoyyōrsun ġaynatōrsın tavada. ondan sōra üstüne serpērsin būle, tavalan örtōsün. ondan sōra yiyōrsün.

biz baḳlavayı şöyle yapiyorus ḳırcalı sancānda. ḳırḳ yūḳa içine bej yımırta ġırcāsın, ondan sōra yarım oḳḳa ceviz ġıynā ġoycāsın, tere yāinnan ġoycasın ġarıḳana yufḳalarını. hoşçana yazıḳ tavayin içine döşicēsin. suyunu suyunu gene ḳırḳ yūḳaya üc oḳḳa şeker ḳoyōrsun hoşçana ġaynatōrsun. ġaynattımı suyu toçḳa olmā başladı mı döḳōrsun datlīn baḳlavayın üstüne. sōra örtōrsun üstünü, ertesi gün yiyōrsin.

başımızdan geçen olayları annattırmā istiyōrum sē gülüm. baḳ nelē gȫdük nelē geçirdik. seksen doḳuz senesinde biz tütün ekēkene at di͡iştirimi oldu. ī eme gelirdik tāleden hayvanımız hasānetimiz ġırda. giremezdik éçeri, gelilēdi tanḳlālān hasḳerinnēn. biz adımızı diiştirēm diye, biz ġaçādıḳ bayırlara urā burā dalādıḳ kimse gȫmesin di͡iştirmices adımızı diye. i eme bizi arayıḳ bulurlādı zorunla atlarımızı di͡iştirillēdi. biz tarlalāda tütün ekēken ġızannarım mektepten gelirdi, anne tanḳlā geldi pĺoştada, şindi biz nerē gidelim nerē saḳlanalım ālaşır bārışırdıḳ. bi de gelirdik evimize ineklerimiz urda burda yaylım sütleri aḳā ālaşır meleşirdik. çoḳ zāmetlē çoḳ zorlā gȫdük. şindi buna şükür nāpam düzeldi ama çoḳ zor zāmetlē gördük. aynisi o senelēde şalvarcılıḳ meseleleri de oldu. ī eme ġızannarım işten gelir geldimin tütünümü dizmē oturullādı başına, hemen milisi͡alā gelip bizden beşē lėv onā lėv toplālādı. geldi ġızanım hemen geldilē başımıza verin baḳām pasportlarınızı, alırlā hemen paraları ellerine. ondan sōra verillē bizi ḳapıdan ġıra çıḳāmadılā. bu meselelē de çoḳ oldu, çoḳ ḳorḳunçlu üle çoḳ iyi geçinemedik hiç bulġarstan’da. şinden sōra büle olmasın istiyörüz ama eh ġarıḳ sonu allā.

ANLATAN : Halil Karaahmet , 67 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Üç Tepe Köyü

DERLENEN : Masal

bir adamın bi bal armıdı varmış, ama küvün içinde dimiş, ḳırda küvden ġıra bi tālasında bal armıdı vāmış. i‿ama her sene bunu nise tamam oldunēni, tamam te ertesi gün silkçeklē, o avşam nise bal armıdı toplaik silkik gidēmiş. bi sene iki sene i‿ama bubası demiş üc de çocū vāmış u adamın. bubası demiş büyük çocūne, çocīm demiş bal armıdını beklemē gitcēsin demiş. tamam olur buba demiş, almış silahını doldurmuş gitmiş beklemē, beklēken beklēken bi zaman uyumuş. gelmiş gene dif toplamış armudu gitmiş, defmiş bi def toplayik gitmiş. i‿ama bi de sabālan ḳalḳōr uyanōr baḳōr ohō armıt gitmiş, gelmiş eve bubası ba ni‿oldu çocīm demiş, ben uyumuşum ġalmışım demiş nīse demiş armıdı toplamış gitmiş. sonca ertesi sene ortanca çocīne demiş. ortanci çocī de gelmiş aynisi u da büyük aġası gibi uyyuḳ ḳalmış, gene toplamışlā toplamış def gitmiş. i‿ama üçüncü sene güççük en güççük ġardeşleri gitvōri, o uyumamış beklemiş beklemiş gelmiş armıda def. u nyappār bi táne urōr deve, devi yaralıyōru def gitvōri gitvōri bi ġuru susuz bi ḳuyu vāmış, u ḳuyuya salmış kendini urdan aşarı. i‿ama sabālan unnā izinden ġan izinden gitmişlē aramā. varollā baḳorlā bi kör ġuyuya atmış kendini ūre ġıdā ġan gitmiş, büyük ġardaşını salmışlā. beklemişlē çoḳ urġan bālamışlā belinden ep salmışlā salmışlā, u bi zaman ġarangı zından içinde ġaldınēn te urġanı sallamış.

demek üle annaşmışlā oḳarı çekin diye çekmişlē, ortanı salmışlā ortan da ayinisi u da gitmiş gitmiş u da bi zaman başlamış sallamā urġanı. gene unu da çıḳarmışlā oḳarı. küçē gelmiş sıra, güççük demiş ben salladıḳça demiş beni aşarı salcāsız. tamam demişlē salladıḳça aşarı salladıḳça aşarı. i‿ama u gene ne zaman demiş ben haber‿itçēn size üç kere büle aşarı asılıcān urġana demiş asıldımmı uzman demiş çekçēsiz oḳarı, başḳa türlü demiş hiç ellemeyin tamam salla salla op invōri bi güzel bi yer altında güzel bi yere. üc táne ḳız işlēlēmiş, biri işleme işlēmiş, biri yapā didēmiş ī̄rimiş üçü de çoḳ güzelmiş, hele küççük ġız baḳmaya di‿ermiş. i‿ama çocū görünce demişlē onnā bi ḳorḳuya girmişlē. sen napersin burda demişlē, dif görürse şindi paramparça eder öldürü seni. çocuḳ da yanında tabi ḳılıç da vāmış silahı da vāmış. demiş nerde u ben onu ariyōrun demiş, ben onunçin geldim demiş, nerde o? te aydāmışlā seni öldürü bilmen ne. āh demiş devi öldürmüş. i‿ama ġızlara demiş ben sizi burdan ḳurtarıcan, oḳarı çıḳarıcāz demiş yeryüzüne şavıḳlı dünyāya. ġızlā da rāzı gelmiş, bir ip bālamışlā büyük ġızı çıḳāmış uḳarı, ikinci büyük aġasına. birinci‿i yollamış büyük aġasına ġızı en büyük ġızı, sonca ikinciyi ortan olana üçüncü de en güççük oḳarı çekmişlē. salmışlā urġanı gene işaret itmiş, ikinciibālıyollā onu da çıḳarōllā oḳarı. biri büyük aġama, bu güççük aġama sūlüyōr. i eme şindi küççük ġıza geldinēni küççük ġız sen şindi demiş en evel sen çıḳ, ben ġalēm burda, sal demiş urġanı ben bālancam belinden çıḳçām oḳarı. ama demiş sen şindi beni yollāsan senden eveli, sēn demiş urġanını kesellē demiş. beni gōceklē çoḳ güzel aġalarım demiş i demiş urġanı keseçeklē demiş. hayır demiş sen şindi ben üle de büle de, ikisi en sonda ġarar almışlā ġızı yollamış oḳarı. yenden salōllā, oḳarı yolladımı ġızı aġaları fikrini bozmuş aşarı salōllā urġanı, saldın mı gene u bālanōr en küçük çocuḳ en küççük ġardaşları, oḳarı çekēken zaman hır gür urġanı biri kesmiş. ġardaşları ben alcān dee en büyük aġası, küçū ben alēn dee kesōr urġanı. kestimmi çocuḳ epten yedi

ġat yerin altına düşōr i‿ama bi de düşōr aşarı, bi zaman üle uyanmış baḳmış üle bi güzel bi dere boyunda kendini gōmüş. baḳōr küy vā, küye inmiş gezmiş küyde te yemek memek bulmuş yimiş. yoḳ nasıl sorōr kimse bilmēr unnarın yaşad□küvü, başḳa bi yedi ġat yerin altındamış unnā. şindi düşünceli düşünceli çocuḳ yoḳ nāpsın gitmiş u dere boyuna. ġavaḳ vāmış ama ulu ġavaḳ çoḳ büyük ūsek, ulu ġavān dibine gölgesine yatmış, yatmış ġavān dibine. şindi çocuḳ ep düşünürmüş nasıl çıḳçaḳ oḳarı. i eme bir zaman bi cıyıltı duymuş ġavaḳta, bi baḳōru ġocaman bi yılan ġavakta. ġartalın yuvasında cuġularını her sene yirmiş u. gene gelmiş gene yimē çıḳmış, çocuḳ bi görōru ġartal başlamış çırpınmā, gene gelōru ikisi başlamışlā yılannan çekişmē, ama yılan her sene yiyōri ġartal başaramēri. i‿ama hemen çıḳarōr silahını bi hurōr yılanı öldürvēr. i‿ama ġartal da inōr yanına işte dēr süle dēr ni istōrsun ni diliyersin benden. baḳ dēri her sene bēm cuġularımı yirdi der, ḳaç senelēdir cuġu büyütemedim dēr, hep dēr yılan yi‿rdi der. şindi sen ḳurtādın der. ben dēri yedi ġat yerden oḳarı çıḳmaḳ istiyorum. tamam dēri o ġolay, ama dēri çoḳ şey iĺazım et iĺazım der. te ḳırḳ oḳa et, ḳırḳ oḳa su iĺazım der oḳarı çıḳmak için. çocuḳ demiş ben bulcām demiş. gittōr te istiyor ġazanōr alōrı ḳırḳ oḳa et, ḳırḳ oḳa da su doldurōllā ġartalın üstüne, kendi de pinōr. u etten biraz et biraz su hep verimiş ġartala kesik kesik i‿ama ġāḳ dedikçe et verimiş āzına. u başlamış çıḳāmā göküzüne. i‿eme ġāḳ dedikçe et verimiş ġūḳ dedikçe su, az ġalmış ġarın epten çıkmaḳ üzere. bi zaman pitmiş et, u nāpmış emen bacāndan kesmiş biraz et vēmiş una. çıḳmışlā uḳarı inmişlē bi bayıra. i‿ama çocuḳ demiş sā‿ol işte beni şe ettin eme, topal topal yürürmüş çocuḳ. ondan sōna gē burā demiş çocā, sen demiş bē kendi etinden kestin demiş, dilinin altında tutāmış unu āzında yutmamış unu. hemen almış unu bi yapıştı□mış uraya tükürüklen düzelmiş çocuḳ. ormanda da ayni küvü arıyor bulōr. aġası en büyük aġası dü‿ünü vāmış ġızlan, en güççük ġızlan unun evlenecek oldū ġızı aġası alırmış. ama

çoḳ büyük düün yapalāmış. sonca ama ġız una bi yüzük vēmiş ayni zaman şeydeken o divi öldürdīnen ġız yüzlük vēmiş, ikisi demişlē büle sen çıḳ ben çıḳ demiş üle bişe olursa bu yüzlükten ben seni bilcēm. birbirine yüzlük vēmişlē, u yüzlükten bileceklē birbirini. çoḳ senelē geçmiş aradan birḳaç sene geçmiş, ġıza haber itmiş çocuḳ başḳa bi ġızandan, sonca ġız yüzlū göstēmiş. sonca hemen ġız demiş, bēm demiş asıl beni ḳurtaran demiş bēm sevgilim demiş gelmiş, duvānı muvānı atmış. ondan keri çocuḳ da çıḳmış mīdana, ondan keri aġaları yürümüşlē üstüne. te aġasını kesmiş ben alcām sen alcān. ondan keri alōr unu ġaçōr bi başḳa yere, urda yaşamış evlenmişlē ikisi.

ANLATAN :Hasibe Gedik, 90 yaşında

DERLEME YERİ :Mestanlı İlçesi , Aşçılar Köyü

DERLENEN : a) Hayat Hikâyesi b) Düğün c) Savaş d) Bayram

-a-

beni bulġaristan'dan onaltı yaşında ni dēlēdi büyüklē onnarın āzından üle ā hoşmuş öte beri aman aman ġızım ben ḳart īsan gelmedim ki dōru dimi yavrum. hā bekār evlendim bōre geldinēn hē yā, evēdilē beni hemen hamdolsun çoḳ şükür. üc táne evlādım vā, biri ōlan izmir'de assubaydı, şindi oda ev yaptı oturuyo. ha borda dūdu, ananesi burda ilkim bu bide ġızım, bide ōlan küçük ōlum alla'ıma çoḳ şükür. diişmiş yavrum şindi ben gittik yavrum bir ay ġıdā oluyō bulġaristan'ı ben ḳaç senede gōdüm annattılā ya hasküf, ḳìrcalı ama ne güzel evleri vā hep birbirine benzī. biz ordan geçtik cebel dedilē, cebele gittik vallā dīmen vardı, sonca köprrü yapmışlā orē, ondan sōna ustūra artıḳ ustura balḳanına çiḳtıḳ. cebelli aşçılar küyü onnā yaḳın ġırcalı şe tā biraz berde onnarı da şindi gördüm gelirken, gōdūn şē bildīn şē. bastīm yeri bilmēyin yāvrum bastīm yeri. nī diyem onaltı yaşında geçti urda küyde, borē geldinēn yaşiyēn ben borda, orda uġıdā yaşıyamadım onaltı yaşında ni bilir. anne baba onnā da ben geldikten sōna öldülē, annem borda mefāt etti, bubam da öldü görmedim bubacīmi. bubamı altı senede gördüm bi kère bi kere görmüşüm, onnā kendileri geldilē, ben işte ḳaç senede gittim şte

bir ay ġıdā oluyo, u da yandan yundan gittik şte. gözüm ısırıyo az da olsa, u suyun gittī büle gityōru aman da o köprüde geçtik köprü yoḳtu o. ni yapālādı büle odun büle büük geniŞ suya, şindi bu su olsun bi‿de odun gerēlēdi geçmek için, düşen düşē güp. ben àrtıḳ sekseni geçtim deyollā vā àrtıḳ allah bin berket, allah o‿ullarım ġızlarım yaşasın, onna atsınnā bana bi kürek topraḳ, ben gōdüm onna da gōsün. amıca borda mefāt‿etti, o bayā oldu otuz üc sene oldu. senelē geçiyū ba ġızım senelē geçiyū geçiyū e şte dedīm dūru nābıcan. ne oḳicān ben beyā, èlif oḳuduḳşey tebāreke oḳuduḳ bilmem nē, ḳuranımı gene ezberesie oḳùrdum ḳuranı gene o vaḳıtta mezarların başına oturudum da ḳuran oḳurdum bizim memlekette. küççük be başım bālı būle sekis yaşında, on yaşına ġıdā oḳuturlādı. hā ġızla oḳumiycaḳ hadi, oda içinde bize āmīn dedittirilēdi üle, çıḳarılādı bizi yeşile çimennē büle o şeye orda āmīn dēdi hoca, çocuḳlā büle erkeklē ġızlā ayrı. āmīn dēdik, onu ḳaldırdılā, başḳa şey söyledilē tōbe estā… bulġarlā onna banbaşḳa derdi, nerde bizim oḳumamız başḳadı. ondan sōna oḳumadıḳ, şans ba ġızım, āmīn çalışırdıḳ eçēde duycaḳ ǵavurī di‿e, yāvu ǵavurī duycaḳ di‿e, āmīn eçēde çalıştırlādı. yoḳ gözüm yoḳtu gözüm yoḳtu da nāletten çekinirdik, tükürük ġaçalādı şeylē, bubamlā yaşıd olanlā şte ḳadınnarı arālādı yavrum tükürüllēdi ḳapıya hòdrey hòdrey aman ba ġızım niler oldu niler . biz annecimlen rāmetli ḳaçtıḳ, gittik dèrecek dèrecek gittik şte bunda laflā vā, ama dère dedīmiz tebūle yūseklikte biz gidiyos üle görceklē bizi. biri aşlama otu yoluyolā biliyosus siz onnarı aşlama aşlama dēlē hana, ondan sōna gittik yavrum annecīmin àrḳasına taḳılırdım donum yoḳ ayāmda baḳ şindik. fıstan var ama don yoḳ, aceb nīden giydirmedi vāmıdır bilmiyom ġızım. anam yūsekten sürüklendi indi indi aşarı ben ġaldım yuḳāda, annem dedi ki rāmetli tutarım ben seni dedi, tutucaḳ beni aşarı inērken, nē ġıpġırmızı olmuş ḳıçlarım ǵavurīdan ġaçyöruza pitir pitir pitir onna rāmetli oldulā hepsi. eme ot yoliyolā aşlama otu, çoḳ çalıştı onna hepsi,

àrḳacıḳlarına sepetlē tütün sepetleri. sōna ġız gitti büle hateşe küle pōça dēlē çörek dēlē
40 ya bizde atvā bē küllē müllē. sōna vādıḳ orē bi ḳandil yaḳmışlā ışıḳ şuġıdācıḳ ben
gōdüm onu annem durmadı. gittik annemin küvüsüne ġız oldū küve gittik, èrcebollā
dēlēdi orē dālıḳ yemişlik bolluḳ yīcek çoḳ çalışıyo millet emme işte ḳorḳa ḳorḳa pek
oġıdā sıḳı dīl demek git gide sıḳlaştı. ā nāptılā niler yaptı biz gōmedik unca sıḳıntıyı biz
gōmedik ben gōmedim. sōna dēsen gittik unu ōrdan çıḳārdıḳ ben yiyemedim àrpa,
45 çöreg atmışlā hateşe ḳılçıḳlı, baḳ ġızanım ama yuvarlandım neġıdā altı yedi yaşında
ancamışımdır oġıdā. annem diz çöp beni ordan aşā salcaḳ dèrcek dèrcek gittik. gittik
pòrasa vā pòrasa hā yīrdik pòrasa hā , ondan sōna aldıḳ üc táne gittik ninemlere gittik
onnarı yīrik o güzel ekmek yī ḳapanmışlā yere engin. ama aḳşam oldunēni bi el ḳayaları
vādı bilirmisin hiç kimbilir el ḳayası hana büle ūdülēdi bulġur mulġur çekēlēdi ondan
50 sōna onna gene ūle yimiyollā, ḳapadıḳ orda duramadıḳ ḳorktuḳ. senesine geldik yine
aḳrabāları, gene kendi küvüme geldim ayrıldım küvden. çizmelē burē ġıda bulġarlar
vardı büle şapḳalı tòrtu tòrtu deyollā büle dobroltru dobroltru deyola, ḳamçılā borda
sīlālā ḳalpaḳlā malpaḳlā büle ḳalpaḳları da vā başında. ā dobro dobro diyolā ama
dobrovski dobrovski ǵavurlā ama yüzünden düşen ḳırḳ parça olcaḳ gōrdük onnarı
55 gōdük onnarı, ha ablam geldi burē uda evlendi onna yaşlı evlendilē. geçinimi nası
sālayacāz ba ġızım bubaları bunnarın zamānında ev āldı tāla āldı bilmem ne aldı sōna
biz onnarı işlemedik, işlemedik emme ev aldıḳ tā yūsekti şūle bu gibi. çalışmadım ev işi
inek minek sattım süt sattım inek sādım, süt sattım, satmadīm ḳapı yoḳ evden eve büle
hazır ayāmıza gelmiyolā ki herkes ovaḳıt bambaşḳa tā. ölçüveridik bi şişe doldururdum
60 sepete hemen, ḳapısına tıḳ tıḳ çalıp, ama yèrim belli şindi büün on kişiye mi vercem on
kişiye süt bejse bej götürcēn, her nīse ōle sāladım geçindik. sona amıca rāmetli bi
kömürcü dü□anı açtı ġàrdaşının yanında durudu, ōle tütün ektik başḳa yerde orda su

töprüleri vādı. ōlan gene te ġarnımda buġıdā gidē gelirim orē yörüyelek tabi hāmileyken gittim. bi ōlan dūrdum, bunna iki ġız dūrdum iki ġız bi çocuḳ allah rāzı olsun allah bin berket vēsin allah uzun ömürlē vēsin yavrularına. şincilik ī herkes kendi halinde geçiniyor yavrum. geçinmek de tüllü tüllü. ondan kere tütün ġırız, ışıḳta gidē ay şavī dēlē ya hani ışıḳ olurdu gidērdik. gelirdik ineklerimiz evde bālı, küççük baḳā bu ineklere otur hazır önüne geçinmek işte ha āleme el açmīcaḳ ġıdā. başḳa derdim yoḳ eme eh ḳısmet ūlemiş. burda duvāmız yapılıyo, yo paşaportla geldim. şu yüksek ev gözüm orda açıldı benim, o eve hiç ġıyamam hiç baḳmā canım istemiyo o eve istemiyo. ben yalnız ḳocamla geldim ḳızımlā, ḳız geldim ben burē ḳaynanam ḳaynımın çocū var küççücük o vādı. amıcanın tüm ailesi vādı, onnālan hiç ġonuşmadım, burē geldinēn ġonuştum, darmaduman oldulā. o vaḳıtta geldik ablam geldi borē peşin, ablam sōra borē pasportlan geldi şeye bulġarstan'a iki üç kere geldi o, ama biz gelmedik, ilk gelişim bu. hele şindi bir ay oluyo gezdim dolaştım her yeri gōdüm, gördüm ki hepsi yıḳık yıḳıḳ , kimi būle yıḳılmış kimi ūle yıḳılmış. hā biliyom orlarını, ben borē geldim borda çoḳ yaşıyom ben, orda onaltı yaşında yaşadım, ni bilēm ben orasının nāptīnı. hatırlıyorum gene tarlalarımızı, hısım aḳrabayı, ḳonu ḳomşuyu tanıyom.

-b-

nā bilmicēn şindi sen bü‿ün ġocaya gitçēsin deymi, dünür gēldi, davullā da gēldi, gelin hazırlandı uzun uzadıya gidē una artıḳ bişē giydirilē büle geline, u **Ş**ellē altınnā borē ġıdā borē ġıdā gelinnik . ferēce gibi yaşmaḳ būle bālı bore ġıdā altınnā burē ġıdā, yüz görünmüyo. çocuḳ u gice gōrcek gelini alıyolā da. şindi seni alcaḳlā ya hiç ayı mı ġurt mu yüzünü açıyoru yanına ġoyollā, görücü usulü hiç tanımadinēn hiç

tanımayēsin. hayır ben satı bilirdim biz birbirimizi bilirdik açıḳçasıya bilirdim, ama ben yüzünü gȫzünü üle gȫmedim ben. gelirlē alāla pullālā, beygire pindirillē, altına böyle güzel yorġanlā büle işlemeli, kendi aḳrabası davullā da geçiyo büle davullā önünde gittiyo büle gümbür gümbür atın üstünde. gelin artıḳ zanġır zanġır u tellē engin. alay günü işte, bişey olmuyo bitti ġattıḳ. duvā oluyo ertesi sabā duaḳ, duaḳ dēlē bizde. gelin oldu ya artıḳ sabālen ḳonu ḳomşu geliyo, çiyiz sèrili. gelini görmē gelī, oynālā ūleye ḳadā. ūleden sōna da gelini alırlā ḳaldırılā. ḳaynanası gelir yā sürē başına, tere yā büle açıḳ elliyü burē oġıdā, omuzlarına büle ḳayalan büle küt küt vurulā, ḳaynana gelini ḳaldırıyu dūru götürüllē eçēri unu. gelin nişanlīnı giyē, her şey yerine tellē mellē altınnā engin, çufa içinde siz bilmesiz onu ḳāferengi üle, ata pindirilē onu indirilē pindirilē ḳuyālā eşeye otutturulā, aptez aldırılā namaz ḳıldırılā avşam ekmēni duvānın altında büle, ni gȫcē sen bōda ellē ḳınalı burē ġıdā. ḳına türküsü yapālā ya “ḳız ḳınası nas ḳınası, ellerinde mum yanası”aıt sülēlē o hınġır hınġır ālar, hā hem ālar hem gider”çay işini yoġaladı mālemizde ḳız ġalmadı Şeylen gelsin ingeleri yaḳsın ḳınayi”. o artıḳ aléyeri hep, şindi yoġa büle şeylē. davullā engin çalā, çif davul çif zurna, davullā önünde gidē atlā, gelin alayı gümbür gümbür belki gȫrmüşündür, siz yetişmediz ona batırdılā ġızım. şindi nāpiyolā taḳsiylen alvāllā taḳsiylen gelini pindirveriyalā içine hade, yüzü açıḳ mıçıḳ. biz gȫdük açıḳ açıḳ nerde, ālcaḳ olan çocuḳ o gece görüdü aççıḳ yüzünü ayı mı ġurt mu valā ūle. şindi öpüşe öpüşe, sevişe sevişe gitmiyolā dedīm dūru dimi? ē şte ni sevdim ni sevmedim, ni gelin oldum ni tellik oldum saḳındım ne aptalōlu ḳındap.

savaşı hiç gȫmedim ben yalnız çanaḳḳale'yi atatürk gelmiş dedilē izmir'e
115 "izmir'in dāları oturdu ġaldı, şe͡it olanları teftere yazın. baḳ şindi türkü çalılādı bende küçücügüm beyā bilmiyom ben iki yaşındamı üc yaşındamı ġızanım tā çöcügüm tā. o vaḳıt annattıḳlarım sē bi mācera ġızım, damdan samannıḳtan annatım şē. ē bilmiyom şindi atatürk atatürk burē bile geldi şeye arabayla, şeyi tiktilēye resimini. hā manda mı kestilē, öküz mü kestilē bilmiyom artıḳ küççük geldim. hāyır hayır yazmaḳ ne şē
120 deycēm ġızanım ōh oh çōḳ çōḳ şeylē zi͡ān oldu çoḳ şeyleri aldılā göttülē. onu bile dūdülē ġan oturmuştu būle būle her tırafçıḳlarına ǵavur̄ düver. orda dūdulā, annem evleniyo sāde iki sāt yēden gelin alıyolā annemi aşçılar'a cebel cebel sayılıyo şindi. ġırcalı'yı gȫrmedim biz aşçılā'dan geldik cebel'den. emma hasküv, ḳırcalı dimi yaḳın, ama çoḳ güzel soḳaḳları birbirine benziyer bināları, hiç soyuḳ moyuḳ dīl bizim gibi üle
125 haşur huşur dīl tertemis. şüför çoḳ güzel göstēdi bize çōḳ çoḳ. biz dört dört ġızıs dört ġız birinci bebek öldü bi bebek öldü, şindi dört ġız ġaldıḳ mīdanda. erkek iki ḳardeş üc oda ölmüş, u beşikte ölmüş annem üle dēdi ben bilmem onu. te olanları sülerim bi táne beşikte ölmüş. e biri de evlidi boşadı ḳariyi, boşadıḳtan sōna öldi, aġam astalandı bi hafta sōna öldi, niyāzi de ḳardeşim bōrda öldü. ma ġızanım nā yapmīcam patatis suvan
130 bide dēlēdi, bu da bilir bu da bilir ḳombil bülce bülce bülce hursana ma ateşe, ġabaḳ bideleri ḳapamayı bilīyam sen benden ī bilīyasın ḳapama hateşte oda pek güzel olurdu ġızım şe burası gibi yabani ot yoḳtu, biz çok türlü ot toplālādıḳ pirinç otu sübürke ıhlamur da onnarı toplādıḳ, şindi sen toplayıḳ zehirlencēn de ḳorḳiyosünüz.

135

bayramlāda nōlcaḳ ġızanım bayram namazı ġılınır şindi bülē annadēn sē. toplānalā
140 şōle bi onbir hāne mi oniki hāne mi toplanālā hepsi gidēlē cumāya, camisini de gördüm cebel'in ūlecene durēr, ama şūle baḳtım bi kere cāmiye yürēm orda ġaldı. az mı gittim vā orlara, az mı gezdim cumā yannarı. tencereleri hurullādı hateşe tencere dēlēdi, mastanlı'dan gelen sēn dedīn gibi şeylē u bazlamalā. şindi getirillēdi ordan eşeklē vā ya nilen gelcē araba yoḳ ki kimsede kimsede araba yoḳ, hemen sepetlerin içinde gene
145 bezlemeleri güzel havlu gibi örtēlē, ġazannarı da hurālā şüle küçük küçük iki ḳuplu kepçelen, kimsi ellen tertemis. sen istēsin bej léflik üc léflik vādı uzman. ben gelirken léf vādı bi léf iki léf üc léf dört léf. çıḳarıladı yarım pazlama yapālādı, orda satālādı şeylēde yāni dēlēdi ġazannāda küçücük ama yime de yanında yat, şindi üle şeylē yoḳ ġızım. bi bölük ġızan dizilirdik, dambalıḳlā duvarı dizdig ya üstüne kiremit örttük
150 boydan boya. şimdi gelirler güzel feslē cuhalā giysilerine baḳılmaz. bayram namazından gelollā ama allay gibi tertemis. çıḳarılā ōrdan şeker biz ḳızan dīmi gene gideris evine gene topālaḳ şeker ōle ī şekerlē vādı beyā kürek şekerleri vādı onnarı arnavutlā satālādı , şeker toplādıḳ ellerini öpēdik gelirdik eve. davul verilēdi ġızlara çal davulu çal çal davulu çal, oynālā çif ḳaşıḳlā üle şıġıdıḳ şıġıdıḳ. ohō "hurun davul gümlesin bekar olan
155 dinlesin, bekar olan çocuḳlā evlensin". dīmen başı vādı ondan su çektim içinden şüför būle baḳtırdı, yercēzinde duruyo ayni yine üle baḳtım aḳmıyo, tālamın yanında bizim bi gelin vādı rāmetli oldu u ġuyuyu da gōdüm, gōmedim u ġazmış ġuyuyu biz geldinen borē. de‿imen başı dēlēdi çaḳallā de‿imeni vādı dedime köprü yapmışlā şindik çayā orē köprü ama ne köprü undan büük, ḳomşularımızı dolaşıḳ el öpēdik bayramda, şekercik
160 verilēdi. ondan sōna şte çiçek taḳādıḳ başlarımıza tel mil taḳādıḳ. Ĺoḳma pişiridik,

kövlere gidēdik bis “çörek çōrek yālı börek ev altından geçe geçe mēmed’in evi geçe. üle bārıdıḳ ḳapıları ḳapālādı büle, erkeklē ḳapıyo onnarı bizden büyüktü üle. Ĺoḳma pişirilēdi sini dolusu, çörek hani vā ya büle büle, e bizde çörek dēlēdi. çörē gidēdik büyüūp toplanırdıḳ erkekle bi tarafa çocuḳlā, ġızlā bi tarafa. gi͡im ḳuşam engin ha
165 bayramda “çörek çörek yālı börek ev altında keçi geçe mēmed’in evi geçe”, açmazlādı ḳapıyı demedinen, ḳapı iki ḳanatlı porta bārın dēlēdi. şıḳır şıḳır herkesin başı bayram mı bayram, amma ni vāsa sırtı başı altın mıltın tel her şey en be͡endīni. her bayramda anteri tikinir büle anteri vādı fıstan yoḳtu büle gīmezdik donnan anteri. çoḳ fakirlik ben çekmedim, çektim desem yalandır, çekmedim orta geçindik. biz çalıştıḳ yidik pişirdik.
170 bubam çif sürēken ben de ayfa toplādım öküzlere veridik. haşlamalara su getirirdik sulādıḳ ekēdik alfat toplādıḳ silkēdik, ni deyem sē ne annadēm ni işlemedik. ġabaḳla olur ġabaḳları daşırdıḳ aracımızla, nuhut ekē nuhutlā misirlē olurdu, harmanlıḳ vādı. harmanda ḳonu ḳomşu bir ḳoçan sēnmiş ellemezdi kimse her şey bōrda şte, onun benim epsi. onna bitti mi düvēdik onnarı, millet toplanırdı bi inek veridi esābı onarı, tatlısına
175 sütlüsüne sofra yapādıḳ ḳonu ḳomşu üle geçinilirdi. şindi ġızım ḳomşunu da bilmēsin uzman başḳa. ben çekmedim ben çekmedim ġızım çeken çekmiştir vallā ben çekmedim. hıdrıllez oldunēn aḳşam olurdu, torbaları alırdıḳ bi avşam vāḳana. şindi sabālan hıdrılez olcaḳ ḳazal yapraḳ sen getirdin bi tōrba ben getirdin bi tōrba, sen getirdin ben getirdim aydā onnar oldu büle òrman. atlādım üstünden pīreler yansın ben yanmayēm dē sūlēdik,
180 pīrelē yansın da biz yanmayām. ondan sōna sabā olurdu o ḳalḳā bu ḳalḳā beygir ġuyruḳları vādı büle, beygir ġuyrū dēlēdi, sancaḳ ḳoşādıḳ. ineklerim bōsasın tavıḳlarım ġoruḳlasın pīrele olmasın getiridik bi sūt dalı, ġızılcıḳ dalıdır süre süre pīrelere, temizlik kireç mireç yapālādı, onnarı yapālādı sıvālādı ertarafı. işte öyle bayram gibi o da işte. oyun yapādıḳ hediye atādıḳ, gülleri taḳınırdıḳ başımıza, emme küçük çocā yaḳışiyu ev

185 sāpları vādı onna da çocuḳlālā çocuḳ olulādı neyse oynādıḳ unnā da oynādı. te mānilē sülēlēdi şte, sancaḳ ġurālādı sancaḳta sallanırlādı “ bekar ōlan dinnesin el ōlan çocuḳ bayram yerine gelmesin”hem māni sülēlē hem sancaḳ ḳoşālā hem sülēlē. trenle geldik ġırcal’dan hasküv’den sofya’dan hülbe’den ḳayacā geldik, borē tren geler uuu…ġara tiren borē gelirken tirene sefte piniyam ben, ġara tiren gelir düdūnü çaliyū ya “ ġara
190 tiren gelmez olāydı düdūnū çalmaz olāydı, ġurbet ele yār yolladım mektubunu almaz ola abu gelin al olaysın sen sevgilere yol olaysın”, gelen geçen yolculara ben yārimi sorārdım eee ġızım aḳlım geliyo ama geliyo gitiyo. ġarāçta ġarāçta indik biz ġarāçtan faytunlā geldik ya edirne’ye geliyos eve geliyos. ni dolaştıḳ ni dolaştıḳ şindi bende bi ipekli çarşaf sırtımda onaltı ki çocuḳ ne anlīycaḳ, e onaltı yaşımdayım be ġızım.
195 mēmetle ömē getirdi, rāmetli oldu onnā epsi de. nerē gitçēn ben onaltı yaşında ġızan. iki ḳadın pinēlēdi iki ḳadın nenesi mi olcaḳ anası mı olcaḳ ingesi mi olcaḳ her neyse genç geline baḳmā gidēlēdi, ġıza bakmā gidēlēdi, ġızı çıḳarılādı ben gitmedim görmedim şindi, nerē gitçen ben u yaşta īsan. ġız hoş geldis dē elini öpē ḳāve veri, sōna da bi sofra ġurulā ḳaldırılā. işte biyenise biyeni bi söz kesēlē işte, yirmi iki gün mü olcaḳ bir ay mı
200 olcaḳ bilemem orasını oġıda olur. ā ni diyēm sana, dāmat o gece görer yüzünü, evlendī gice görü. şindi ḳapaycaḳ gözlerini şansına. şindi nerde ba ġızım. kesēlē düūnü ġādıḳ, veri vaḳti olan veri ġızanım öküz de veri, inek de veri, ġoyun da veri her şey veri indirlēken. gelini indiryolā ya beygirden dāmat evine gidēken, ḳaynana çıḳā şuġıdā hāli ettī ġıdā, bi tere yā alır, ḳapının başına gelinin başına silēlē. biz gōmedik biz görenneri
205 sūleriz ġızanḳan. ben gelin olmadım ġızanım e şte hayır ne istemesi ġaldı sende. amıca benden yirmi yaş büyüktü lafını sözünü bilirdi. işte o evde gelin oldum dūdum büyüdüyüm ev hepsi duruyo duruyo ahā bülece ḳapıcīn ahardan duruyu,cāil ḳar yayiyo gittik emme. bōrda büyüdüm, bōraya geldim başḳa yere gitmedim ben oġıdā. tā boyaları

duriyu anamın gelin oldū ingemi aldıḳ aġam evlendi ābimin ġarısını orē gelin aldıḳ, ni

210 ġalmış.

ANLATAN : İlmiye Halibram, 68 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili, Akçagayrak köyü

DERLENEN : a) Fakirlik b) Evlilik c) Bayram d) Hayatından bir bölüm

-a-

bizim zamānımızda çoḳ fakirdik, çoḳ fakirlik çektik. annemlen gittik oraḳ biçmē dē gittik, ekinleri kestik ġucularından, dūdük unnarı ḳayada çektik yekmeg yaptıḳ. otlan çöplen besledi anam bizi başḳa türlü yoḳ bi çāresi. fasile bişiridik ekmeksiz yiīdik, ekmek yoḳ. ondan kere ni çāre, çāre yoḳ annecīm ġārındır bizim için dolanırdı, babam dēsen sīrtmaşçılıḳ yaptı yirmi altı sene. sırtmaşçılıḳ hayvan çobanı, hayvan çobanıdı. babam sabanı ucunu ni dīni bilmezdi. hep samancılıḳ, çiftçilik yapārdı ben önünde örürdüm çocuḳluḳ fakirlik çoḳ ġıtlıḳ çektik ama yoḳ yoḳ bi çāresi nābām u zaman ūledi. kimisi iīr içē gezē, biz annem babam dırım dırım dırmanırdı bizi beslemē ūraşırlādı. biz bej ḳardeştik yoḳ biz yoḳ bi çāresi nābalım.

- b -

bizim küyümüzde eski zamanda düyünner olurdu. dāre çalardıḳ, dambara büle ondan keri oynādıḳ. iki kişi yan yana oynādıḳ zamānın birinde. ama yoḳ ondan keri ġızlar arasında ben küçücük bē dāre çaldırırlardı, ben küçük oldūm için arıyırlādı beni,

ben dāre çalmasını çoḳ güzel bilirmişim u zaman. canġırtıḳarı vādı iki tarafında büle. ondan keri beni görōllē dellē biz bunu alırıs. ondan keri istedilē, geldilē ābimlen dīiş toḳuş dedilē. nişanladılā bizi ābimlen ikimizi. aynı anda nişannadılā, ābime ġurbannıḳ gitti bē ġurbannıḳ gelmedi iki tarafı fakir bayā. ondan keri görüncemle ābimi aldılar
20 çocū aġasını ābime verdile, aftasına beni aldılar. duvaḳ yaptıḳ duvaḳladılar. bütün millet üştü başımıza, ondan keri dü‿ün olmadı sādece davullan duvaḳ yaptılar, davul tuttulā oynadıḳ işte gene, oyun bilmezdik. kendi düyünümde dāre çaldım, dambara kendi düyünümde duvāmda. gelinnik giymedim, ġırmızı duvaḳ yaptılā, yeşillen ġırmızı. ġırmızı bi fıstan giyittilē. beyaz dīl ġırmızı giyittilē. ondan keri gelirken everdilē beni
25 evermē gidōrin, ġocaya gidōrin elime almışım taşları elli beŞçik oynāḳana gitmişim, küçük onaltı yaşımda gittim. elli beŞçik oynādıḳ küçükken, oturuduḳ büle bi yaḳaya taşlā elli beşçik oynāmışım. ben hatırlamērim de ḳomşulā sūledilē. elli beşçik oynāḳan gettik seni dedilē. ben hatırlamērim oynamışım ūle. geldik ġarangı bi küve kirezli'den aḳçaġaran'a evlendim. geldim ep dīşik dīşik insannā, gelin gelmiş gelin gelmiş
30 yuruştulā başıma. ondan kerecim onaltı yaşındadım, ni tarla bilirdim urda ni tablasını bilirdim. ġaynam dedi sen dedi ḳalḳtınān sabālan tarlaya gel dedi bā. ben sonca soḳā şaşırmışım üs yandaḳı soḳā dönmüşüm. ġaynatam dedi ġızım aşāḳı yoldan git, dūru gittin mi tālayin üstüne varcāsın dedi bē. vādıḳ küççük tütünneri toplamā başladıḳ ġaynamla ikimiz. eve gellōris dedilē ḳomşulā anā zekiya ablayin gelini ni güzel
35 küççücük aḳ pamıḳ gibi gelini almış dedilē. çoḳ şēdim ġayet, ondan kerecim evlendīmizin dört ayına ābimin hanımı öldü görümcem ḳış günüdü öldü. ben dāmatı gördüm ḳarşıdan, hiç sātın ḳonuşmadım hiç ḳonuşmamız yoḳ. evimize geldi bi hoj geldiniz dedim īmisis dedim, başḳa hiç ḳonuşmamız yoḳ. annem babam urda ābimlē urda utancıḳtan satın baḳamazdıḳ yüzünne. şimdiki zamānın insannarı gibi dīl u zaman

vādı bayā zamanına göre şte benim ābimin iki táne küçū evlendi gibilēde ābim ondan kere būle rāzı geldilē demişlē biz demişlē vercez amma diiş toḳuş verces. beni deyiş toḳuş vērmişlē, benim ābime ġocamın ġız ġardaşını almışlā. ondan keri hastalıḳlıdı ġız, hastalıḳlımış haberimiz yoḳ bizim. onu aldımızın dört ayına öldü, ürek ḳıpırtısından öldü, ürek ḳıpırtısı vāmış. ḳırcalı'yın köyünde yaşādıḳ biz. bayram günlērde ġırcalı'ya gidēdik toplaşırdıḳ ġızlālan büle mendilcik oynādıḳ bayramda herkes iskemle getiri, tāta ġoyālādı oturuduḳ, dāre çalādıḳ oynālārdı biz ertrafında oturuduḳ oynādıḳ. bizi otutturulādı ġızlā baş ucumuzda. çömlekçik oynālādı biz gözlerimizi ḳapālādı çoḳ ondan kere işennik olurdu eveli zamanda unnarı īce hatırlayōrun. şindi u bayramlā yoḳ şindi. şindi nerde u günner, bayram gelsin dee baḳādıḳ, işennik olsun diye. āçların dorusuna çıḳādı çocuḳlā, ġızlara ayna tutālādı. geç vakit gelirdik eve ġarannıḳ bastıḳtan kere bütün köyün halḳı urda, herkes ġarısı ġızanı bayramda bayram yerinde. hadi gidelim nerē gidōrsunuz bayram yerine. yedi gün oynādıḳ yedi gün ġurban bayramında yedi gün. hiç hani yedi gün yaşattırıdıḳ canım. anamız pişiridi hazır biz yīidik.

- c -

hıdrıleze bi gün vārḳan ondan keri büle asmaları kesēdik, şişe ḳoyādıḳ suları içine aḳsın diye, u avşam dolādı hıdrılez sabā unu ġoyādıḳ ḳuvayın içine ġoyādıḳ. sen ūzlük ġoyversin ondan keri ötekisi boncuḳ verōr, ondan keri ötekisi küpe ḳoyvèr, atvorlā suyun içine. ḳufayın içine ḳoyvellē hepsini de, üstüne ot toplēsin urdan buradan hepsini atvorsun içine ḳufanın içine. ġızın birini büle örtvorlā üstünü büle gelin gibi, türkü çārorlā. ġız çıḳarōr yüzlū ondan keri çıḳarorlā ġızı, ondan keri māni yapporlā atorlā. māni yaptımı kimin şeyi çıḳāsa una verollā kime ne çıḳārsā una verollā çiçēni

bilōru, sen yüzlük vēmişin küpe vēmişin sırça vēmişin bilōr herkes bilōr. ondan keri sancaḳ ġurollā sancaḳ koşorlā. ekinnikte anġırlanōrsun sabālen erkenden gidōrsun, ateşten atlayōrsun. ādet ba ġızım o sālīn için sēn. suyun içinde gezōrsun yalnayaḳ üle, ısırġan toplayōrsun, ısırġan beline bālayorsun ısırġanı. sōüt dalı ġırōrsun ondan keri sancaḳ ḳoşōrsun, ondan keri götürōrsun eve onu hārın ḳapısına ısırġanı ḳapıya daḳōrsun ısırġanı sūt dallarını, ondan sōna giddōrsun hayvanlara çarppōrsun ısırġanı. ondan kere hıdrılez sabā oḳudōrsun yarma gidōrsun ayvanlara oḳudōrsun gelinçik için bilmem ni üle hastalıḳ ḳapmasın diye. u yarmayı verōrsun hayvanlara ġārōrsun verōrsun, ondan keri o gün artıḳ bütün gün hıdrılez günü sancaḳ ḳoşōrsun, türkü çārorsun ondan keri oynayōrsun çömlekçilik ġūlaşmacıḳ oynayōrsun ġızların arasında ondan kere arḳana bez atorlā, işennik yappōrus çoḳ işenniklē olōru. sāt onikiye ġıdan gice oynālādı şte onnarın yanında carala curala hıdrılez günü. yaşlılā gençlē hepsi urda şte gençlē yappōr unu. ondan keri biz de yanında oynāyōrus çocuḳ dīmiyiz küçük sancaḳ ḳoşàrdıḳ. nerde o günner nerde ġaldı o günner emme yoḳ yoḳ ġarın yoḳ öldü.

- d -

bizim cevizleri alollā ḳomşulā alollā. adamın biri dedi bu dedi ḳadının cevizleri tā güzel dedilē dedi adamın birisi annemē. annem de bēm cevizlerim sē Ĺazım mı dē bastunu ġavradı īsana ḳavasına urdu. anam dūdü adamı anam bastunnan hurdu adamı. bēm cevizim sē iĺāzımmı deye. ondan kere ç̱andarma geldi dedi ondan keri sen dedi niye doḳunōrsun bu ḳarıya hanıma dedi. bu hanımın dedi cevizleri baḳ ne güzel dedi. sizin gibi dedi sizin pındıḳ gibi cevizleriniz dedi, eme dedi baḳ dedi ablayın cevizleri ne güzel dedi, īri bizim ceviz. ondan keri anam dedi alcāsan al dedi ni Ĺāzım īdi kötüdü

dedi anam da gene. anamın bacaḳlarına sarıldım āladım, ondan keri c̱andarma dedi hiç ḳorḳma ġızım dedi hiç ḳorḳma unnarı biz düveriz dedi ālama e sen dedi ondan keri. annem hiç dedi vallā dedi hiç allah'tan dedi ḳorḳarım dedi hiç kimseden ḳorḳmam dedi annem. ben dedi burā dedi kendi şeyim için geldim dedi burā, sizin için gelmedim dedi ekmeīmi ġazanmā geldim dedi, alcāsaz alın dedi almicāsaz alın başınızı gidin dedi. ne u dedi bu ablayın cevizleri tā güzel, bunun cevizleri tā ī. ondan keri anam da gene ḳadın kişi nāpsın ġarı ondan keri birḳaç ġuruş alēn deye. ceviz çooḳ. ūledi gülüm bizim zamānımızda. ondan keri eve geldik, annattım buba büle büle oldu diye. vallā ġızım dedi hiç anana geçmez dedi, anan dedi yerkek gibi adam dedi. bütün dedi ḳaç dekar tālemiz vādı hep anan sürēdi çifleri ben sabānı ġuyrūnu bilmezdim dedi, anan erkek gibidir ġızım dedi, anana geçmez dedi babam ġızım dedi, anan erkek gibidir ġızım dedi

ANLATAN : İsmail Şerif , 59 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Akçagayrak Köyü

DERLENEN : a) Masal b) Masal c) Masal

- a -

çok eski zamanda bir □oḳman ekim isminde bir adam varmış. bu adam demek altıyüz dokuzyüz sene yaşarmış. doḳtur moḳtur olmadī gibi bu adam demek üç bin çeşit ilaç bilirmiş. bin çeşidini bayırda gezēken ottan çöpten toplamış, bin çeşidini ġoca ġarıların masalları annattırmasından yapmış, bin çeşidini kitaplādan çıḳarmış bunun. üç bin çeşit i□aç bilēmiş. u ḳasabada bi pādişah varmış, pādişah bakmış ki bu Ĺoḳman ekim benden çoḳ büyük zengin olucaḳ para ġazanmış çoḳ zengin adam bunu istēr loḳman ekimi bir ḳuyuya atsın. Ĺoḳman ekime demişlē seni pādişah onbeş ārşın bi ḳuyuya attırmā istēri, attırcaḳ ama demiş ilk kere yüz elli yaşında demiş çoc̄im var demiş, çoc̄imi atın da demiş ondan sōna beni demiş. çoc̄ini salorlā yüz elli yaşında çoc̄ini ḳuyunun içine atorlā, ḳoyorlā çoc̄i demek ōle salmerlē ĺap düşmesin deye urġanla salerlē aşarı. i‿ama Ĺoḳman ekimi nezman salcaḳlā şindi demiş siz mādem beni de atçāsiz demiş bana demiş yüz oḳḳa bādem bulōrsun pādişah yüz oḳḳa bādem bi çuval demek, yüz oḳḳa demek aşā yuḳarı ġoca bi çuval. bunnarı Ĺoḳman ekim ister ḳuyuya atçaḳ onu şimdi, yüz oḳḳa badem bulvāmış. bi çuval bademi atōr içine ḳuyunun içine,

15 Ĺoḳman ekimi salorlā aşarı Ĺoḳman ekim indikten kere deyōr çocīm deyōr ne gördün ne geçirdin baḳalım dēr. baba der ne görem der biraz önce Ĺap dē bişey düştü burā, ama der ni‿dīni anamadım dēr, o bizim nafaḳamızdır çocīm der nafaḳa demek yīceklē, bādem küflenmezmiş şeētmezmiş der demek susuzluḳ şeyine ekmek yerine birē bādem birē bādem yirlēmiş unna aç ölmesinnē demek. i‿ama gel zaman git zaman şindi bu demiş

20 çocūne sen şurā dur da çocīnin yārınnarına basmış büle annadınmı. ḳuyuyun duvarlarını ġazmışlā büle ellerinne annadınmı, dırnaḳlarınna ġazmā başlamışlā demek. ondan sōna Ĺoḳman ekim bayıldıḳtan kere çocī çıḳmış anladınmı, çocī ha baḳam de baḳam ġazāḳan lerini gizlicek ġıdā ḳuyuyun duvarının ġazmışlā. çocīm demiş biraz tā ġazam da demiş nafaḳamızı da ḳaldırām demiş bademleri de ḳaldıram demek. biraz tā ġazmışlā

25 annadınmı bādemleri de ḳaldırmışlā ḳoymuşlā başının altına çuvalı, yatmışlā bunna acıḳtıktan keri nezman acıḳtınen birē badem ḳırırlā yiyirlēmiş birē bādem birē bādem. doḳsan altı sene yaşamış u adamlā ūrda ḳuyuda, amma saḳalları yerde sürüklemē başlamışlā saçları maçları hiç bilinmezmiş. bundan sōra ī‿ama onu ḳuyuya attīnān pādişah ölōr rāmetli olmuş. yerine başḳa bir pādişah gelōr, pādişah gelmiş yerine geldī

30 gibi genç bi pādişah ama çoḳ hırslanırmış būle, hırslandī gibi burda bādemcik belirmiş bōzunda, bōzu tıḳanmış yalnız süt aḳıtırlāmış una süt yīrmiş, ġonuşmaḳ yoḳ yazılan. ondan sōna ityarın biri demiş ēh pādişahım demiş senin derdine derman olcaḳ vādı ama demiş sēn önünde pādişah ḳuyuya attırdı unu demiş, yanına bişey ḳoydurdumu demiş ḳoydurdu demiş bādem ġoydu demiş yüz oḳḳa bādem ġoydu demiş. gidollā ḳuyuyun

35 başına iki īityar Ĺoḳman ekim Ĺoḳman ekim varollā aşarı, üçüncü defa vardıḳtan kere o yapmış aşādan. ondan sōna sāmısın sā? sāyım elbet şindi ḳalḳtım uyḳudan demiş. abe seni attıran pādişah rāmetli oldu yerine başḳa girdi şindi senin çıḳmanı istēri. benim rātım īburada demiş annadınmı çıḳman demiş, çıḳsam da gene attıracaḳ beni demiş. i

ama mādem üle demiş çekin beni demiş. çekēken urġanı yuḳarı aşāda durumuş, urġan
40 murġan salālāsa çocīni tutçaḳ. ondan sōra çocīne demiş sen yuḳarı çıḳtıḳtan kere yalnız
sen çekçēsin beni demiş yuḳarı başḳa demiş güvenmicēsin ötekinnere demiş. bi‿de
annadınmı çocī çıkmış bakmışlā ki saḳalla çocīnde büyümüş saçlā maçlā epten dē belik
gibi olmüş, doksanaltı yüz sene bu ġārḳın. ōḳman ekime de çıḳarollā götürollā bi
berbere brısnara, ondan sōnra traş yaporlā şedollā onu götürollā pādişahın yanına.
45 pādişah baḳōru, pādişahım deyor sizin derdine derman olurum ben ama der senin demiş
çocīn vāmı demiş? yüz yirmi yaşında deliḳanlım vā demiş, senin çocīni kesik de
ġanından iāç yapabilirsem demiş derman olcaḳ sē demiş. ōh pādişah ben demiş ölen
demiş çocuḳ ne‿etçek demiş. sōra ityarlādan biri demişlē cenābı allah sē gene vercek be
sen gençsin tā bilmen ni. ondan sōra ī rāzı gelmiş pādişah. çocīni dimi kesçek de
50 ġanında yapçaḳ, o gene bişey yapmīcaḳ ama. şindi demiş bana bi keçi ulā getirin demiş,
keçi ulā demiş ōḳman ekim. keçi ulā getmiş, bi perde çekmiş būle annadınmı. pādişāı
bālamış yatā gözyaşınna ḳırvrata annadınmı hırs belāsınna ḳalḳır da beni şeydir dē,
ġollarını da bālanmış ellerine de bacaḳlarını da bālamış yatā ḳalḳamasın. ondan sōra ulā
kesmiş, kesēken çocīne demiş şindi ben ulā kesçēn ama sen demiş vay bubalarım yaḳtın
55 a canımı dē başlamış bārma ġızan, acı acı bārmā. bi‿de ġan perdeīn altından çiḳmā
başladınen ulānın ġanı, ōḳmalā düşüp hırsına şindi ök… yapmış ġaplama gibi
bōzundan bi dert düşmüş. eyvāh demiş bēm dert ditti ama çocuḳ da gitti, başlamış
bārmā bu şindi. ōḳman ekim çıḳmış ba nōldu pādişahım? benim derdim gitti, ama
çocuk da gitti demiş. çocuḳ gitmedi demiş, ḳorḳma sen çocuḳ sādır. çıḳ ba delikanlı
60 ondan sōna çocī çıḳōru, onnan sarmaşōr şēdor. te ulā kestim ben demiş. ūlaḳ keçi gibisi
şindi kesēken bārō ille bārı keçi gibisi. neġıdā da çenesini sıḳsan gene bārı keçi gibisi.
ondan sōra çıḳtıḳtankere u pādişah ē çocīm der gene ōḳman ekim. bu pādişah nevaḳıt

olsa der bizi attırcaḳ ḳuyuya başḳa yere öldüttürcek attırcaḳ bu gene der, onun için biz gidelim der. gidollā çocīnne ikisi başḳa bir dünyayın en yüksek dāyina tiflis dāyina. o dāyin dorsuna yan gelöllā onna. çocīm der ben ölürsem der beni teburā gömcēsin der, sen gene der al başını git başḳa memlekete, bu memlekette durma der. ondan sōna gel zaman git zaman ōḳman ekim öllōr rāmetli olōr, çocī torā mezarını ġazōr şedōr tek başına gömēri. çocī de alıp başını gidōr başḳa memlekete. böylelikle bunun hikayesi de bitōr işte.

- b -

nastredin hoca annadımmı çıḳmış bir ācın dorusuna, almış testereyi eline būle ācın ince yerine otmuş, ġalın yerinden kesermiş būle dalı kessōri, yanından bir çocuḳ geçōri ayni sātta ayni daḳḳada. ba hoca demiş sen nāpparsın demiş, ġalın yerine otsana da kessen demiş, düşçēsine ordan. hoca ġulaḳ vermēr annadımmı sen ne bilcēsin bēm düşçēmi. bide asçıḳ da kesem dēkene ĺap deye dallāla barābar düşōr. yere düştünēn hemen hoca düşōr çocīn ardına ha çocuḳ de çocuḳ çocā erōr. tutōr çocī annadımmı deyēr ki sen benim düşçēmi bildin ölcēmi da bilcēsin. hocam der sen ölcēsin ama der ḳırḳ táne eşek alcāsın der. ḳırḳ eşē der götçēsin bayıra der, bayırda bunnar annadımmı bunnara der odun yükletçēsin der, hanki eşek der üle yol boyunda bayılırsa der, düşē ġalırsa der sende ölcēsin der. ondan sōra hoca alōr eşekleri yükletōr odun, birine gene birazcıḳ zayıfmış asçıḳ fazlaca yükletmiş eşek bi yoḳuştan çıḳārḳan yükünen berāber yıḳılōru. düştükten kere hoca eyvah demiş eşek ölürse bende ölcen şindi ḳarısına deri ḳarı der ben ölcen deri mezarıma sūle der ḳomşularıma der pençere ḳoysunnā der. pençere ġoydunān dēri hava alırım der. hocayi gömmōlla, e öldü ya öldü deye şimdi

gömōlla hocayı. pençereyi ġoyollā büle i‿ama ileri ḳarılā gidōlla aḳ yaşmaḳlāla ġulaç götürollā gittī yere çörek, ġulaç bişirōlla üle. hoca bunnarı gördünēn şimdi acıḳmış, bide pençereden ḳafasını çıḳarōru annadımmı ġarılā şindi āh ölü dirilmiş deye annadımmı bōcalarını atōrla ġaçōrla ġarılā. hoca çıḳōru ġulaçtan alōru yiyōru. i‿ama ondan sōra devecilē geçōr develē yükle develē kervan dellē onnara, yük götürollā öte beri. ba hoca bide ḳafayı çıḳarōru, develē ürḳōru annadımmı, yükleri atorlā. bu insanlā şindi develeri götüren insannā annadımmı gidōlla hocayı çıḳarōlla mezardan bi dayaḳlā çekorlā hocaya bi dayaḳlā. ondan sōra hoca gidōr küve, küve vādıḳtan kere birki gün sōra ḳomşuları toplanōr. ba hocam, öbür dünyāda ne vā ne yoḳ. aba demiş öteki dünya çoḳ ī demiş, emme ġarı bi de ġulaç çoḳ demiş, kervan ülkede sopa çoḳ demiş. develē demek ürkütmüş de sopa yimiş undan demek çoḳ demiş annadımmı. büleliklen de hocanın hikayesi bitōru işte.

- c -

iki ḳardaş varmış büle annadınmı. ḳardaşın biri büyük ḳārdaşı yemencilik pabuççuluḳ yaparmış. bunun üc táne çocū varmış bi‿de aylesi dört olōr, bi‿de kendi bej olōr bunnar. ufacıḳ ḳardaşı bir āylesinle bir kendi, hem ōl uşaḳ yoḳmuş unda. i‿ama ōl uşaḳ olmad gibi ḳalpazanmış işlemezmiş. başlamış aç ġalmā, gitmiş ḳardaşına demiş. bomollu ḳardaşım bana bir şnik ekin ver. ḳardaşı şindi hatırını atamamış vēmiş bi şnik ekin una. gitmiş vermiş ütmüş bi şnik ekin dimende annadınmı. gel zaman git zaman annadınmı on bej yimi gün yimişlē pitmiş ekin gene. gidōr gene ḳardaşına, ḳardaşım gene vēsene bi şnik ekin. gene vermiş ḳardaşı iki kere vermiş. üçüncü defa gittikten keri ḳardaşım ben gene aç ġaldım, nāpçaz vēr ġoyalım bi şnik. ā‿ma bomōllu demiş ben

ondan sōra kendimi mi pesliyēn, ḳarımı mı pesleyēn demiş çocuḳlarımı mı pesliyēn demiş. ben demiş annadın mı babuca bi çekiç, çekicin burnunna annadınmı babuççuluḳ yapōrun, sen demiş gitsene vāsana işlesene. bi yērde iş bulsana işlesene geçinsene. o‿da hırslanōr şindi küçük ḳārdaşı da pıçā çıḳarōr aġasını sipliyōr, öldürōr ḳardaşını. oldükten kere ġızannarı bi‿de çocuḳları biraz ufacıḳmış. gel zaman git zaman çocuḳları bü‿üyōri. büyüdükten kere aḳlı başına geldikten keri derlē anne bizim bubamız nerde? bubanız askerde ġayboldu çocuḳlarım. i‿ama sūliyellē çocuḳlara, babanızı dēri ābin öldürdü ġardaşı öldürdü derlē. tutōr bunna ġardaşını bubasının ḳardaşını. sen bizim bubamızı neden öldürdün, ne sebeplen öldürdün aydā baḳam sūle. bu da şindi sülemēri hırslanōr tā çoḳ. i‿ama onnarı da öldürcek bi táne olsalar, üçü de birden olmāna bişey yapamamış onnara. onna da ondan sōra biraz büyüyōllā en gere onu da öldürōllā. öldürdükleri gibi annadınmı hem anasına baḳōllā hem de gene ingesine baḳōllā. kendilerine baḳmaḳ için işe başlamışlā annadınmı. böyleliklen kendilerine baḳōllā böyleliklen onnarın hikāyesi bitōr.

ANLATAN : Nuriye Recebova, 55 yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Işıklar Köyü

DERLENEN : a) Hıdrellez Günleri b) Deyimler

hıdrıllezden bi gün önce ḳofaları alırdıḳ ot çöp toplamā gidēdik. ondan sōna yedi yēden su alırdıḳ ne varsa her şeyden birē táne ḳoparı atādıḳ ḳofayın içine. yedi yēden su alırdıḳ, ondan sōna geldim mi gülün dibine bıraḳırdıḳ ḳofayı. ondan sōna sabālen ḳalḳtım mı biz birinici biz banyo yapādıḳ. anam urġanın üstüne otutturudu u zaman küçüktük ya, urġanın içinde saçımızı darādı saçlarımız uzun olsun. ondan sōna ordan ḳalḳtım mı saçımızı darādı alırdı ḳofayı aydi baḳalım martıval çıḳāma şennik alanına. bütün gençlē toplanırdı ondan sōna öksüz bi ġızı otutturulādı, üstünü örtēlēdi eşte anattar mı aççan yüzlük mü aççan ḳofayın içine her şeyini atādı. bi māni söylēdi ġızlā, ondan sōna ġız ḳofayın içinden çıḳarı veridi māni‿e göre kiminse ona göre yorumlādın artıḳ. ondan sōna toplanıp sancaḳ ḳoşmā, büttün gün şennik olurdu. ǖlennēn ḳadınnā yapādı ni yapasa evden, her şey toplālā getirillē her şey türlü türlü oturuduḳ sofra yapādıḳ yi baḳam yi. nerde ġaldı o günnē yoḳ bizde ateş yoḳtu.

-b-

ġara ġara düşünmeḳ

omzunda daşımaḳ

başından ġaynak sulā dökülmek

bu dünya paralan dil sıralan

bi taşlan iki ḳuş hurmaḳ

ipinnen ġuyuya inmek

tüyleri diken diken olmaḳ

daldan dala ġonmaḳ

üstüne toz ġondurmamaḳ

dili bi ġarış dışarı çıkmaḳ

ayaḳta ġalmaḳ

kendi kendini yemek

dūduna pişman etmek

gözü ġararmaḳ

başını taştan taşa vurmaḳ

eşek sudan gelince ġıdāna dūmek

yüksekten tutmaḳ

yerin dibine dalmaḳ

barmaḳ ısırmaḳ

īne atsaḳ yere düşmez

ANLATAN : Ramadan İdriz , 64 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Işıklar Köyü

DERLENEN : Masal

bi zaman iki āretlik varmış. i‿ama unnā uzaḳ yere işe çekilmişlē gitmişlē ikisi. vāmışlā çoḳ uzaḳ bi yere, u zaman ne toḳ varmış ne ḳamyon vāmış bişey yoḳmuş. yürüyelek gide gide varmışlā, aylālan yürümüşlē sonca bi ḳasabaya vāmışlā ikisi demiş āretlik bu ḳasabada ġalalım ġārın, tamam i demiş şindi bi sene sōra ġazandımmı buraya toplaşÇās görüşÇēs, rāzı gelōr. biri tutōr güney tarafını biri tutōr ḳuzey tarafını te ayrılōrlā, ikisi nerde iş buldulāsa işlemişlē. biri işlemiş hep pālı iş arāmış, ucuz buldummu işlemezmiş, di‿eri gene nası bulursa ucuzsa ucuz işlēmiş pālısa pālı işlēmiş, nası bulursa her gün işlemiş. sonunda bi sene sōna hiç işsiz ġalmamış arḳadaşı biri āretli. i‿ama bi sene sōna ayni yere toplaşmışlā. sonca ba artik sen ne yaptın, ben demiş nası iş buldūmsa yaptım demiş, ḳaç parayasa işledim. öteki demiş ben demiş pālı iş aradım demiş, nezman buldum işledim demiş bulamadīnen demiş işlemedim. e sen ḳaç para yaptın bu ġadā , ben bu ġadā demek u āretli ucuz işli‿en bayā para ġazanmış, öteki ġazanamamış, i‿ama gene ayrılmışlā demişlē işte bi zaman yedi sene sōna gene buluşmuşlā, demişlē üle annaşmış unnā zatın altı sene, āretlik demiş tā altı sene tā duralım, undan sōna gideces vatana. tamam i‿ama toplaşmışlā buluşmuşlā ġarar almışlā, çekilmişlē yörüyelek yörüyelek bi yere oturmuşlā. demiş sen ḳaç para yaptın,

ben ḳaç para yaptım. te ben bu ġadā, hep pālı işledim bu ġadā çıḳādım, sen artik demiş nası buldumsa hiç işsiz ġalmadım, berket vēsin demiş te bu ġadā para çıḳādım çoḳ para çıḳāmış. i‿ama āretlī fikrini bozmuş, demiş bu çoḳ para çıḳādı şindi bizi bilen yoḳ hiç. gene gitvōllā gitvōllā düzlük bi çimende, burda dinnenēm demişlē, yemek faĺan yemişlē düz bi çimenmiş. i‿ama hava da accıcıḳ yellikmiş büle yel vāmış. şini āretlīni yatırmış u, artik demiş ben seni kesçēn demiş. baḳ demiş ben demiş bi şey ġazanamadım, sen demiş çoḳ para ġazandın. vādinen şindi demiş büle büle baḳ deēbē ilceklē falan fıstıḳ, ben seni kesçēm demiş. olur olmaz kesçen demiş yatırmış unu. i‿eme yellikte de bi ġavġalası tikeni yuvarlana yuvarlana yanından geçēmiş büle onnarın yanından. demiş sen beni kesōrsin artik ama demiş şu ġavġalası tikeni şā‿it olsun demiş. u gülmüş demiş hiç ġavġalası tikeni şaīt olur mu demiş kendi içinden. ondan keri kesmiş unu almış paralarını. ozman kör zaman gelmiş eve, te ali gelmiş ali veli birinin adı ali birinin veli deyēm. ali gelmiş demişlē çoḳ para getirmiş, ama veli yoḳ, işte sormuşlā una ali siz barāber gittiS yedi sene oldu gideli demiş āretlīn veli nerde ġaldı? demiş ben demiş hiç görmedim barāber gittik biz ayrıldıḳ demiş, ben demiş yedi sene çalıştım demiş bereket vēsin demiş çoḳ para ġazandım toplannōrum demiş. biz büle ne mektuplaşabildik unnan demiş belli yerimiz yoḳ demiş gōmedim hiç demiş. ondan sōna birkaç zaman sōra bütün etraf küylē duymuşlā. ali gelmiş yedi senedir ġurbette çoḳ para ġazanmış deye, her yere ĺaf olmuş etraf küylere. i‿ama yaḳın bi küyden de bi ġız vāmış güzel bi ġız, unu istemē dünür salmış u paralıya. salōr gitvōrlē, ġız demiş tamam gitçēm demiş, te yapmışlā dü‿ün alayını evlenmişlē. i‿ama birinci sefer geze meze yapmışlā, ondan sōna birinci sefer gezmē gidēmiş ali ġaynasına, gidēken üle bi ḳasım septemvri oktomvri aylarında bi çimenden geçērken aynı ġavġalası tikeni yuvarlanalaḳ büle ġombaḳlana ġombaḳlana yanından geçēmiş unnarın önünden büle. ali ġavġalası tikenini gōdümmü başlamış

gülmē. i‿ama ġarısı demiş ali neye gülōrsun sen beni açıḳta mı gōdün, işte baḳ hiç bi Í́af annatırmazḳan başladın gülmē demiş. işte ben şuna güldüm ben buna güldüm ben demiş, bi yanımı açıḳ mı gōdün yırtıḳ mı gōdün beni aptal mı gōdün, bē mi gülōsun gene olmaz demiş süle süle varınca küve varınca zorlamış unu. en sonunda ali sülemiş, demiş bu ġavġalası tikenine güldüm ben demiş hani önümüzden tekerlenerek geçēdi demiş. nedense demiş ben veli'yi kesēken demiş ġavġalası tikeni şāi‿t olsun dedi demiş, onun için gülōrum demiş. ġavġalası tikenden şāit olur mu demiş. i tamam demiş, varōllā ḳız anasına güvē de ḳaynasına. i‿ama ġız acele bozmuş fikrini demiş asıl bēm demiş ḳocam demiş veli olcāmış, bu veli'yi bēm ḳocamı kesmiş demiş unnarın parasınnan beni almış demiş. undan sōra şte u aḳşam gelememiş yanına. anası ġızın anası ba ġızım nē gitmērsin ali'yin yanına, gelsene gitsene olmaz. bi maraza i sabālan sülemişlē ükümete her şeyi annatırmışlā, sonca ali'yi toplamışlā ḳaḳmışlā māpusa. ġavġalası tikeni de işi açıḳlamış ġavġalası tikeni her şeyi açā çıḳarmış.

ANLATAN : Remziye Şaban, 58 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Üç Tepe Köyü

DERLENEN : a) Masal b) Masal

-a-

bi zamanlāda üvey ḳızcāz vāmış. vāmış ama anası hiç istemezmiş onu, babası çoḳ istēmiş. anasına bi gün demiş ki bizim demiş bi ḳardeşimiz veya ḳardaşımız olsa ne olur demiş. o da olsun be ḳızım demiş. bir táne dā alırız demiş. onnarın da kendilerin de zamanlar geçtikçe bi ḳız çocuḳları olmuş, ondan sōra üvey ḳız çoḳ büyüdükten sōra anası demiş ġızım seni demiş gönderem ormana biraz odun dopla getir demiş. ḳıza orda yanına bi melek gámiş demiş yalnız gitme sē bi hōroz vercem demiş. al hōrazı ḳoltūnun altına çek git sen demiş, ondan sōra ġız almış hōrozı anasının dedī gibi almış urġanını çekilmiş gitmiş ormana. ormandan toplamış odunnarı bi ḳupa bōle onnarı yūmuş. ḳaranlıḳ basiyomuş ī̄ce artıḳ aḳşamları olmuş. ġız ālamaya başlamış, ben şindi nası gitcem evime beni şimdi üvey annem beni dövecek dövecek bāriyomuş. bi de odunnarını toplamış urġanına ḳoymuş ārḳasına yūmuş onnarı çekilmiş yoluna yāvaş yāvaş evine gelmiş. içeri girmiş üvē anası ġızı gōdükten sōna bi de baḳmış ġız ōle bi güzel ōle bi güzel giyinikliymiş ki kendi de inanamamış bu işe. sen nerē vādın ba ġızım demiş, ben seni oduna sāldıma demiş. ana sen beni oduna sāldın ama ben orda bi

meleklen gezdim bi de horoz vēdilē benim yanıma demiş. anası başlamış onu dūmeye, ben seni horozla mı git dedim, gezmeye mi git dedim başlamış onu dūmeye. ondan sōra benim demiş kendi ḳızım büyüsün de demiş baḳ nası göndercem ben onu oduna demiş. ordan gitsin toplasın odunnarı getirsin demiş. gün geçmiş zaman geçmiş uzamış gitmiş kendi ḳızı büyümüş onun. ondan sōracıma sālmış onu efendim oduna, melek gelmiş onun ġızının yanına. sana ġızım demiş bi horoz verem demiş. benim horozım vā git buradan yanımdan, bē horaz ĺazım dīl demiş. ondan sōna ġız gitmiş ormana mele‿in dedīni seslememiş. bi de baḳmış yanına şeytanlā dolmuş gelmiş, ġızı bittā çirkin yapmışlā parçalamışlā ellerini ayaḳlarını āzlarını yüzünü batırmışlā. ġız eve dönmüş ne odun getirmiş şaşırmış nēden tutacānı gitmiş eve. anası gödūnde ġızını şaşırmış hepten kendi ġızım dīl bu dē başlamış bārmaya. ondan sonracıma almış üvē ġızı dövmüş dövmüş, sen getirdin başımıza bizim bu belayı diye. kendi ġızını almış eve kendi ġızı ölmüş üvēy ġızının eline ġalmışlā. üvēy ġızı çōḳ zengin bi yere evlenmiş, onnara kendi anaları babaları gibi baḳmış hiç gene dışlamamış onları efendim hiç dışlamamış. bugünki gibi yāşayip gitmişler ucundan. ōle masalımız sona érdi.

- b -

bi vāmış bi yoḳmuş. anasının babasının hiç çolī çocī yoḳmuş, bunnar düşünmüşler zaman zaman alıcāz bi ġız çocī demişler. kendileri düşündükten sōra aḳrabalarından gitmişler bi ḳız çocī almışlar getirmişler eve. büyütmüşler bu büyüdükten sōra buna vēmişlē bi ġīmızı yumacıḳ demişler ġızım al bunu git örelek örelek gezinelek git demişlē nereye gidēsen. ī ama bir gün almış ġız yumacīni almış eline şişlerini örelek örelek gitmiş. gitmiş ama ġayboli‿omuş çoḳ baḳmış yumānı ġaçırmış ördī yumānı. yuvarlana yuvarlana yumā gitmiş eee… ormanın içine aşarı gitmiş bi de ne gōrsün yaşlı

bi ḳadın ormanın içinde ḳolibası varmış, ḳolibanın içinde oturuyomuş. bir de çalmış ḳapısını nenecik içerde oturumuş. nenecik demiş girem mi içeri ben gēl kızım gēl gēl diyelek açmış ḳapiyi oturmuş onun yanına. demiş sen nerden düştün nası gēdin sen bizim buralara ba ḳızım demiş, nası düştün sen buralara demiş. yumacīm düştü demiş, yuvarlana yuvarlana senin ḳapıya geldi demiş bende demiş buraya girdim içeriye demiş. nenecik almış onu oturtturmuş demiş bu mu senin yumacīn demiş. o, demiş benim yumacīm sevinmiş ḳızcāz yumacīni buldu diye sevinmiş. almış yumacīni eline. almış yumacīni eline ben demiş beslemeligim evde demiş. anamın babamın kendi ġızı dīlim demiş. nenecik de ġızım demiş seni evde istiyolā mı deye sormuş. istiyolā demiş istiyolā beni demiş. sōra nenecē demiş sen benim başımı tarasana demiş, evimin içini toparlasana demiş. ġız da biyenmiş toplayivēmiş evini süpürüvēmiş evini. başını darīvēmiş yıḳamış eşyālarını toplamış, ōlece evini dērmiş toplamış. nenecik çoḳ sevinmiş, ġızım demiş sen benim ḳızım olsana demiş ben seni çoḳ sevdim demiş. aaa olmaz demiş anam babam var benim demiş, gidicēm ben demiş. eve vāmış ona nenecik bi kibrit ḳutusu vermiş. kibrit ḳutunun içinde bōle bi ḳıl varmış. çaktıktan sōna kibrit ḳutusunu ġızın dedī olcaḳ, ne istērse dilekleri yerine gelmesi lāzım. ġız almış kibrit ḳutusunu eline çekilmiş yoluna gitmiş nenecin dedī gibi çaḳīm baḳalım kibrit ḳutusunu demiş. kibritini çaḳmış çoḳ bi güzel gi‿im, önünde bi ġırmızı at beygir yāni ġırmızı beygir. anasınnan babası baḳmışlā ġırmızı atın üstünde bi ġız geliyo ama ġıza baḳmā doyulmuyo sırtmalı giyimli. çoḳ güzel giyinikmiş pālaḳ pālaḳ anası demiş ḳocasına bārmış, gel baḳ demiş kim gelōdemiş. onnā baḳmış ki yabancı birisi zannetmişlē ġızı dīl deē tanıyamamışlā ġızlarını o üvey ġızları çirkin gelirmiş, ama bu ġız çoḳ güzelmiş. bi de baḳmışlā gelō böle atlan gēmiş inmiş attan ellerini öpmüş bilmem nāpmış şaşırmışlar şimdi bunnarı yüzüne hasetlik çökmüş, bu ġızı mafetçeklē bu zenginnī alcaḳlā bu ġızı

yoḳ etçeklē. sōna anasınnan bubası ġızı yoḳ etmē düşünmüşlē, ġızı öldürmeye ġarā
65 vēmişlē de kendileri yaşasınlā. sabā olunca ġızı ormana yollamışlā kendileri de arḳadan
yollanmışlā. baḳıcāz baḳām demişlē nerē gitcek bu ḳız biz de yollancās gitçez arḳadan.
ġız gitmiş gitmiş uzūn bi yola vāmış ormanın içine vāmış. bunnā da àrḳacīnden
çekilmişlē gitmişlē. ġız şindi yumacīni bildīne salmış yuvarlana gitmiş, anasınnan
bubası da gözledilēmiş. ġız girmiş gene ayni ḳolibacīne nenecīnin yanına vāmış. ama bu
70 kere kibritini almamış yanına, şindi vāmış nenecik oturumuş. ondan sōra girmişlē içeri
nenecik baḳmış ā anannan buban geldi dē çoḳ sevinmiş onarı gōdinēn. ġızım demiş
anana bubanı mı getirdin demiş. ondan sōra ġız demiş a… ben onnarı hiç görmedime
demiş arḳamdan gelmişlē ġız da sevinmiş. gēmişlē ormanın içinden nenecīn evine işte
misāfir gibi oraya, nenecik de sevinmiş. ī ama şindi ġızda o kibrit ḳutusu yoḳmuş,
75 ġariylan adam şindi asıl anasınnan bubası ġızın hem nenecī öldürücekler hem de ġızı ōle
düşünēmişlē. düşünmeleri yanlış çıḳmış. baḳmışlā şindi ġıza kibrit ḳutusunu nene çaḳ
deycēmiş, kibrit ḳutusu ġızda yoḳmuş. zor duruma düşmüş şindi nene nāpsın. başḳa bişē
düşünmüş bitā onnarı ikisini de anasınnan bubasını öldürmüş. nenecik ġālmış ġızlan
ikisi. sōra başlamış ġız ālamā dimi anasınnan bubasını öldürdü ya nene‿i fena görmē
80 başlamış. ġızım demiş onnā seni öldürcekti demiş, ondan ben onnarı öldürdüm demiş.
biz ikimiz ġaldıḳ seninne yaşamā demiş. ondan sōnacima ḳızı büyütmüş artıḳın yetişmiş
ġız olmuş, evlendirmiş onu çōḳ zengin olmuş o da. o nenecikle ikisi ġalmışlā yaşamaya.

ANLATAN : Sami Emin , 74 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali il , Çakırlar Köyü

DERLENEN : Mani

-a-

marangozumun bej gündür
çalışan her işi görür
insan‿içi iş çoḳtur
yapılmıycaḳ iş yoḳtur
elim iş der iş imrer
āletlerim birer birer
tezǵahın bir yanda
epsi duru sıra sıra
ōlçülerim cedvellerim
dünyālarım etvellerim
hepsi mükemmeldir benim

-b-

ḳurt şükrü dayi
çoḳ iyi bilir çuḳur ovayı

elinde köpek, omuzunda tüfek
bir ses işitti çalın dibinde
baḳtı ki bi tavşan
köpek gidemez çallar pek sıḳ
hay hay ne olōr şaşırdı ġaldı
şükrü dayi͡in eli tetikte
ayāġa daldı

ANLATAN : Selver Haşim , 55 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Akçagayrak Köyü

DERLENEN : Türkü

ḳırcalı'yla ārda'nın arası

sāt sekiz sırası yusuf'um

sāt sekiz sırası

civan da yusuf'umu ārda'lar aldı ya

yoḳtur ya çāresi

aman be deryalar ḳanlıca deryalar

biz nişanlıyız deryalar

biz nişanlıyız

ikimiz de bir boydayız

biz delikanlıyız

çıḳar abanı poturunu yusuf'um

dalġalar atacaḳ yusuf'um

dalġalar atacaḳ

ben sana demedim mi canlarım yusuf'um

ḳayıḳlar batacaḳ

aman be deryalar ḳanlıca deryalar

biz nişanlıyız deryalar

biz nişanlıyız

ikimiz de bir boydayız
biz delikanlıyız
çıḳar abanı poturunu yusuf’um
ḳardeşim giyecek
yusuf’um ḳardeşim giyecek
senin de sevdiceyin ġız feride’yi
ellere vermeyecek
aman be deryalar ḳanlıca deryalar
biz nişanlıyız deryalar
biz nişanlıyız
ikimiz de bir boydayız
biz delikanlıyız
ārda boylarından ḳırcalı’ya
kimler gidecek yusuf’um
kimler gidecek
civan da yusuf’umun ġarip annesine
kimler haber verecek

ANLATAN : Sunay Osman , 75 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Doğancalar Köyü

DERLENEN : a)Hikaye b)Hikaye c)Hikaye

- a -

bir zaman bir ayşe adında bir ḳadıncāz varmış. hasköy'den ḳırcalı'ya göÇ etmiş, ev almış ve sonra ḳadın dulmuş kimsesi yoḳmuş. ōlu uşā yoḳmuş, ama çoḳ büle ḳoraşlı ḳadınmış, ḳorḳmaz ḳadın içoḳ aḳıllımış, zekimiş mevlit oḳumayı çoḳ bilirmiş bi‿de ḳurān'i kerim'den çoḳ āyetlē bilirmiş. e sonca bu ḳadın ūle düşünürmüş te mevlit oḳurmuş, ondan sōra ḳurān'i kerim'den āyetlē oḳudumu ḳırcalı halḳı ḳadınnarı ḳomşuları demişlē buna molla adı vēmişlē. sonca adını ayşe molla ḳoymuşlā. bu ḳadın da ūle düşünürmüş ġāyet zenginmiş paralımış. şindi dēmiş ben öldünēni bir şeyim ġalmiycaḳ bēm demiş, kimse beni anmicaḳ, ama kendimi demiş büle andırmaḳ için ben dēmiş bi şeylē yapmā istiyorun demiş. bi çeşme yapēn demiş u zaman demiş adımı çeşmeye ayşe molla çeşmesi diye demiş. çārmış u ḳasabanın en büük ustalarını gülgerlerini maystorlarını, demiş ben bi çeşme istiyōrum, size ḳaç parasa altınnan ödücēm demiş, bana bi çeşme yapın demiş. e olur demişlē onnāda, yapmışlā çeşmeyi i çeşmeīn adını ayşe molla çeşmesi ġoymuşlā. sonca birḳaç zaman tā ḳadın yaşamış büle, mevlit oḳur te ḳurān'i kerim'den ayetlē oḳur ve sonca ḳadıncāz bi zaman büle birḳaç

gün evinde görememiş ḳomşuları, iki üc gün ġayip. sonca demişlē sigur erālde başḳa küve mevlit oḳumā gitti, gene de çıḳmadī gibi erālde demişlē bişey vā bunda. dış portasını ḳoraşlımış çoḳ dış portasını kitlemezmiş hiç. sonra girvellē içeri ḳomşuları te ḳapısına ūrmuşlā ayḳırmışlā ayşe molla ayşe molla deye çıḳmamış. çıḳmadımmı ḳaḳollā ḳapiyi, bir de girōllā içeri bi de baḳsınnā e ḳadıncāz bıçaḳlanıḳ yatānda yatōrı. e bi göz çevirmişlē ḳadının odasına, onnā bilöllā odasında ne eşyalā vā hepsi yerindemiş. birde baḳsınnā bi teneki gōmüşlē tenekeiīn içinde iki altın bıraḳmışlā, ġalan altınnarı almışlā herālde hırsızlā. e sonca zatın da altın buldunēni büle bi altın bıraḳılması ilāzım ben duydūmā göre. altın bulmadım hiç hayatımda amā īüle duyōrum itiyarlādan, başḳa türlü u altın yaramazmış īsana. sonca üle de biraz büle aSçıḳ izini bulmuşlā kimi iki kişi almışlā, ama öte yanını dūrultturamamışlā, īüle de ġalmış açıḳlanmamış mesele īüle ḳapanmış. ayşe molla da büle hayattan gözlerini yummuş. ondan sōna bu çeşmede ḳırcalı ahālisi etraf küylē bütün ayşe molla çeşmesi ayşe molla çeşmesi deye üle bilöllē. ben de aynisini itiyarlādan dinledim. bēm dedīm annatırdīm gibi olmuş, çoḳ īsan tā belki bilmez bu işi ama bilmeyen vāsa çaḳırlı şükrü şākir üse‿in bekir'den īürensinnē.

- b -

ḳırcalı bölgesinde ḳırcalı köylerinde bir ḳısırlar çeşmesi varmış. bu çeşmeye etraf küylēden te ḳomşu küylerinden ōlu uşā olmıyan genç gelinnē yaşlı ḳadınnar tarafından büle götürülüp çeşmeye testilēlen irbiklēlen su doldururlarmış, aptes alırlāmış, suyundan içēlēmiş, namaz ġılırlāmış çeşmenin başında. ī‿ama herhalde şifā bulurlāmış. sonca para atālāmış çeşmenin yalāna, bu paraları kimse almazmış. yāhut bişeylē balalāmış urda çeşmeye iplik gibi şey inanç için, ama çoḳ ḳadına fayda

olurmuş, yāfut da büle dul ḳadınnālan genç gelinnē. ḳafaları hep yere bükükmüş büle gelinnerin, hep büle acıyıḳlı halde ōlu ol uşā olmadīnā. sōna sonca bu çeşmede toplanan paraları ūle faḳir anasız bubasıs ūsüz ġızannara taḳsimlēlēmiş, urda toplālāmış sonunda toplanan paraları. şifā verirmiş çeşme şifālı çeşme i hattā şimdi de ayni çeşme durōrı, bu çeşmeye hep aynisi eskisi gibi inançlı ḳadınnar gene gelöllā.

- c -

ḳırcalı ḳasabasının ismi nerden ġaldīnī annatmā istiyorin. aşā oḳarı 1350-1360 senelerinde alanya türkiye'nin alanya tarafından gelen bir ali isminde bir genç bulġarıstan'a kendi askerleriyle gelmiş edirne'den beri. ī‿ama ḳırcalı'ya gelmiş, gōmüş bizim bu rodop dālarını çoḳ büle hoşuna gitmiş. çoḳ savaşlara girmiş, çoḳ savaşlā da ḳazanmış büyük savaşlā geçirmişlē. sonca urlāda hanları vāmış çoḳ yerde. ī‿eme bir zaman bu ali biraz kefsizlenmiş, gene ḳırcalı'ya toplanmā u ḳasabaya toplanırḳan una demişlē arḳadaşları, sen biraz kefsizlendin sen nasıldın ali baḳ ġaraca gibidin hiç bi kere çekildin mi durmazdın bi yerde. büle kefsiz mefsiz gibisin demişlē una, seni bıraḳalım bu küvlerin birinde sen gel düzeldinēni götürelim seni ḳırcalı'ya demişlē. u demiş ayır ayır ölüsem demiş ben burda ölēm demiş. bu çoḳ anmaḳ için şevik bi adammış, çoḳ büle savaşta da olsa bunun yapçānı yapçaḳ yoḳmuş. ī‿ama gelōllā bu hanın yanına geldinēn urda durmuşlā, u hanın yanında da ali mefāt etmiş. u hanın yanına da gömmüşlē unu, gömdüneyn te ḳırcıali ismi vēmişlē u köye. sonca arḳadaşları da epsi u etrafa ev yapmışlā urda ġalmışlā. sonca sonca ḳırcalı ḳasabası ḳırcalı baştan köy gibimiş te sonca sonca büyümüş. ondan sonra te başlamışlā edirne'den mal getirmē, sonca çölmekçilē başlamışla çölmekçilik, potur motur tikmek üle üle pazar bi zaman pazar için bi ġarar almışlā, demişlē şurda pazar yapalım. pazar başlamış urda ama yol

hiç yoḳmuş tā u zamannāda keçi patekası gibi atlālan ḳatırlālan gidēlēmiş edirne’ye
65 gümürcine’ye selān’yē. urdan şey getirillēmiş büle yimek için te grınçarstvo çölmekçilik işte çölmekçilik testi yapmışlā çölmek yapmışlā. baştan üle başlamışlā işte te üle üle yavaş yavaş ḳırcalı şehir olmuş.

ANLATAN : Şerife Ergün , 54 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali ili , Doğancalar Köyü

DERLENEN : Aşk Hikayesi

şimdi bi zaman ē bi ġızla bi çocuḳ vāmış. birbirini çoḳ sevirmişlē, āma bunlar severek evlenmişlē. evlendikten sōna ayni aḳşamı çocuḳ unu ilezir‿idōru işte. ilezir ittikten sōna allōr unu tirenin altına atvōru. sōna iki üc gün sōna te bulvōllā unu şeyini cenazesini bulvōllā anasīli bubasīli timarliyorlā işte. ondan sōra yeniden bi şarḳı düzmüşlē una. ha te būle başliyor:

pencerede çiçeīm suladın mı remziye'm
genç canını kül ettin ḳıyamadım remziye'm
annen baban ve ablan hem ḳardeşin süleyman
şehit gitti dünyādan ālaşınız pek yaman
fabriḳaya ben vardım yarış bayrānı aldım
fabriḳa önünde remziye öldü anıldı
ḳonu ḳomşu toplaşıp ḱefenimi tiksinnēr
ḳızlā çocuḳlā toplaşıp şerbetimi içsinler
yol dibinde gül var mı gül dibinde mil var mı
tiren belimden geçti mezarlıḳta yer var mı

ipekli entārimi tirenlere ḳıydırdım

salı günü saat üşte namazımı ḳıldırdım.

ANLATAN : Şevket İzzet , 76 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali İli , Işıklar Köyü

DERLENEN : Hikaye

árda boyun iḱāyesi tebūle gülüm. şimdi árda boyu iḱāesinde bi ġızlan bi çocuḳ, çocīn adı yusuf ġızın adını da pek bilemīcen, birbirini sevmişlē ġāet annadın mı.ama anaları bubaları rāzı gēmemiş, ġızın anası bubası rāzı gelmemiş yusuf'a vēmē. yusuf biraz düşkünmüş fıḳāramış. ondan sōra vēmedikleri gibi ġızlan yusuf birbirini ġandırorlā ġaçōllā. ondan sōra ġaçārḳana annadın mı gitöllē àrda'yın boyuna, ārda'ya yamaca geçsinnē iĺāzım, pinōllā bi ġayā, ġayā pindikleri gibi annadın mı ġayıḳ árda'yın yanına varır vāmaz allah tarafından şindi yan dönnöri, sarmaşollā birbirine ama su dalġala ayırōri onnarı. biri bi tarafa biri bi tarafa gidōru annadın mı. sōna başliyōllā türkü çarmā bunun türküsünü yazmā. " àrdayın boynuna ben kendim gittim dalġalā vurduḳça can seĺam istedim, àrda boylarında sarı ḳarımca nerlere varayım sabā olunca" su götürüp gidōr unnarı, onnā da büle bi türkü düzmüşlē, daa̯ mānisi vā ama epsini bilmērim ben şindi. o ġıdā bildīm āzımdan elimden geldī ġıdā.

ANLATAN : Şükrü Şakir , 60 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali il , Tuzluk Köyü

DERLENEN : a) Masal b) Masal c) Masal d) Masal

-a-

bir varmış bir yoḳmuş. bir zaman bir şah mehmet adında biri varmış. ī ama on yedisini yetirmiş bıyīnı bitirmiş annesi demiş una şah mēmet çocīm demiş yeter artıḳ demiş ep evde durdun demiş, git demiş biraz para ġazan. ondan sōna bu‿da çekilmiş, gidēkēn gōmüş bi ġalabalıḳ bişeylē, bi‿de yaḳlaşmış yanına bi manda pislīnde çoḳ sinek vāmış. ī‿eme bi şeyle sinekleri öldürmüş, saymış yetmişiki bin táne sinek. ī‿ama yolca gide gide bir bayraḳçı maġazinine bir bayraḳçı dük□anına vāmış. gōmüş yüḳāda yazāmış bayraḳçı dük□anı deye. ī‿ama demiş bayraḳçıya bayraḳçı başı bayraḳçı başı demiş her gün yērsin su‿an aşı işin yoḳsa başını ḳaşı bana bir bayraḳ yapacaḳsın üzerine yazcāsın demiş şah mehmet bi vuruşta yetmişiki bin canı telef etti diye i bayraḳçı başı da yazmış yappāmış bi bayraḳ ona. gene gide gide bi evde gōmüş gene bi pıçaḳçı maġazini. ī‿ama o da demiş ona pıçaḳçı başı pıçaḳçı başı her gün yersin lāna aşı işin yoḳsa demiş başını ḳaşı. bana demiş bir pıçaḳ yapacaḳsın üzerine demiş yazcāsın şah mehmet bi vuruşta yetmişiki bin canı telef etti diye demiş i pıçā da yazdırmış. çekilmiş gide gide bi küve varmış. o küvde de bi dev vāmış, bu dev haftada

bi kere verimiş suyu, bi insan yirmiş ondan keri su salāmış. çeşmeden suyu salāmış o ḳapatāmış büyük dev adam. sonca taman da sıra beyin ġızındamış, u küün beyinin ġızını yīcēmiş. ī ama şah mehmet ḳorḳudan ödekmiş u zāten o çoḳ ödelek çıḳmış bi meşeīn dalına. dalı büle alçaḳta, birinci dalın üstüne oturmuş. ī eme dev de istemeyerekten altına gelmiş unun. dalın altına gelmiş u da ḳorḳudan devin üstüne düşmüş belinde pıçāīnna. ondan sōna dev ġaçā şah mehmet üstünde yapışmış bütün ehāli küv gōmüş unu. brēh demişlē şah mehmet nāppār bā gene de demişlē şah mehmet yetmişiki bin canı telef etmiş bu adam. devi işte ūrmuş kesmiş ondan keri bey de demiş ġızımı sana verecem şah mehmed vēmiş. i yaşamışlā orlāda, yaḳında da urdan geçtim ben tā yaşiyollā.

-b-

bir zaman iki arḳadaş ali'len veli gitmişlē bayıra ormana. ī amā ormanda gezēken biri arḳadaşının biri gōmüş bi ayı gelōrü üstlerine dōru. ī amā ni yapsın ēmen arḳadaşına sülemedinēni ēmen çıḳmış ācın dōrusuna. sonca arḳadaşı da bi de epten yaḳlaştınen bi görōr ayii, ondan keri ni yapsın ni yapsın ölü yapıp kendini yatmış yere. ī amā ayı gelmiş yanına orasını türtelemiş burasını türtelemiş baḳmış ölü deye bişey yapmamış. ondan keri çekilmiş gitmiş ayı, ayı gitti mi arḳadaşı inmiş yanına gelmiş. ali demiş senin ḳulāna ayı ne söyledi demiş. e demiş fena īsannan arḳadaş olma dedi demiş.

-c-

bir zaman bir deniz kenarında bir dede ve bir nine yaşarmış. i eme bi ḳulibeleri vāmış urda fıḳāramış, dede balıḳçılıḳla geçinirmiş balıḳ tutāmış denizde. ī eme bir gün

iki gün bir gün gene gitmiş balā. bi balıḳ tutmuş, balıḳ çıḳmış oḳarı bi‿de çıḳarōr balī altın balıḳ, altın ibalıḳ ḳonuşurmuş īsan gibi. balıḳ demiş dede demiş beni sal demiş sana demiş ni istēsen epsi yerine gelcek demiş.ī ama demiş gellōrsun bē büle büle işte vāmış denize sōlemiş una aber itmiş. balıḳ çıḳmış sūlemiş büle büle ni istedīni ama ḳarısı yaptırōr demek. unun ḳarısı biras hınzırmış balıḳçının ḳarısı nine çoḳ büle şey hınzır ḳarımış. ī ama işte büük köşk büyük köşk yappāmış balıḳ unnara dimi. ī ama bi zaman geçmiş gene git sen şindi balā sūle işte şūle olsun būle olsun istēmiş ep istēmiş ep istēmiş. ē artıḳ yapmış en sonunda gene gitmiş balā balıḳ yalnız çıḳmış üstüne bi kere şıp dalmış suyun içine. bi‿de dede gelōr eve bi‿de baḳsa ki evin önünde ayni ḳolebe ayni tekne ekmek teknesi balıḳ ġaybolmuş gitmiş. e o artıḳ yapmış u nine unlara eski ḳolebesini gene vēmiş, köşkü möşkü epsini almış geri. bi teknesinle eski ḳolibesi ġalmış.

-d-

bir varmış bir yoḳmuş bir köyde bir ihtiyar ninelen birde ōlu varmış çoḳ fıḳāramışlar. ī eme anası demiş artıḳ çöcīm çoḳ büyüdün sen e işte gitsene bilmem ne, u da tamam anne demiş vē bej ḳuruş bana gidip iş arīcam demiş. ī ama almış başını çekilmiş. gidēken bi sürü ġızan bi köpē öldüröllē. ē demiş öldürmeyin bu köpē ba çocuḳlā size demiş bej ḳuruş vēcēn, ni ġabāt işledi bu bayāhū öldürmeyin salın hayvanı. saldırvōru verōru bej ḳuruş unnara. dönōru eve anasına gene dēri ana demiş on ḳuruş vē. noldu çöcīm ba yavaş yavaş şte iş, çalım vā ayarlıyōrum vā. ertesi gün gene almış on ḳuruş, gene gidērken bi bakōru kediyi öldürvōr gene ḳızannā demiş öldürmeyin bu kediyi ba demiş alın şu on ḳuruşu demiş salın ayvanı. unu da öldürtmemiş salmış. aḳşamlān eve gelmiş anası demiş ne oldu feĺan gene olmēr bişē. ertesi gün gene onbej

ḳuruş istemiş, gene çekilmiş gide gide gene rasgelmiş bi sürü ġızana. gene öldürüllēmiş
65 bişē, ba ni öldürōsunuz beyāū yılan. öldürmeyin beyāū şu yılanı demiş, ni yaptı size bu yılan feĺan fıstıḳ, te size onbej ḳuruş vā demiş öldürttürmemiş yılanı salmış. ī eme ġızanna gitmiş, yılan demiş şindi ābey demiş bennen gelcēsin, ama demiş dedem demiş dile ōlum ni diliyōsun onsekiz yaşında ġızmış yılan dedinen demiş barmānda yüzlū isticēsin demiş. işte götürōru varollā, buba beni bu ābi ḳurtardı tamam demiş. dile ōlum
70 demiş ni diliyōsun benden iste. çöcük sālinizi istērim demiş birḳaç kere sülemiş gene aynisini sālınızı dilerim demiş. ondan sōra gene tekrarlamış ītiyar demiş bārmanda yüzlū diliyōn demiş. una tē annattırmış niçin ġullanılōr nāp ġullanılōr demiş te sūlemiş ne çeşit olcānı. gelōr eve anası demiş ni oldu çöcīm yoḳ demiş te sūlemiş una düzelcek islē faĺan fıstıḳ. ī ama şindi ana demiş, u nāpmış evini yaptırmış ev yapmış güzel saray
75 yapmış hareminnen hepsini düzeltmiş düzmüş. ondan sōra demiş anne demiş git şindi demiş bē be‿in yāhut padişānın ġızını ḳarılıḳ için istivercēsiniz allahın emrinnen demiş. ḳarı gitmiş eee fıḳāra ḳadın vāmış, hizmetçileri mızmetçileri ġāşılamış unu oturmuş oturmuş bişey diyememiş ḳadın. sonca demişlē una bi ḳapaḳ un tepsilen biraz un fıḳāraya. ikinci kere gene salmış çöcū, vāmış ikinci kerek sūlemiş büle büle demiş ben
80 demiş sizin ġızınızı bēm çocā istemē geldim. u demiş tamam demiş, ama demiş bu tepeden bē demiş gün dūmer demiş sabālen erken, bu tepe demiş dādılsın ondan sōna demiş ġızımı demiş sēn çöcīne vēcēn demiş pādişah. sona uda yüzlū yalāmış yaladım mı hepsi gelirmiş yerine. bi de sabālan pādişah ḳalḳmış būle gerinelek pencereden bi de baḳsa ah gün duāḳan tepe‿in önünde büle īsan sürüsü tapur tupur ġazmaları kürekleri
85 toplālāmış. ondan kere bi de baḳsa ah aslı. ondan kere mecbur ḳalmış ġızını vēmē. vēmiş ġızını te ōlā uşā ġarışmışlā. dereye gitçeklēmiş büle çamaşıra, öle küyden ġıra ūle çeşmelē vāmış munarlā, urda çamaşır yapālamış. toplanmışlā ḳadınlā te eşēne

yükletmişlē baġajını şeyini gidēkene. ī ama gelin unutmuş tası, ozamana ġada o yüzlū vēmicēsin kismeye demişlē una. amā e işte ġayrı ōlu uşā oldumu vēmiş yüzlū, ama ġarı
90 bilmēri yüzlūn niçin ḳullanıldını gelin, ḳarısı sonca urda bi çölmekçi görōllā öle, ondan bi su dökmē şey eee tas büyük tas ḳançe su tası su dökmek çarpaḳ gibi birşey için büyük öle baḳırdan vādı eveliden çarpaḳ gibi bir şey unnādan almış. başḳa şunu bunu almış demiş yüzlū veren sē demiş vē demiş. çolmekçi bi görōr anniyōr yüzlük altın bi de bilōr ani pālı, sonca diērli olmāna almış yüzlū. öte vādınēn emen çanā çölmē şeyi bi dereye
95 atōrı pinōri atına gittōri vatanına nerden geldīse. ī ama eve gelōri ta avşamlān ġocası da gelmiş işte yıḳamış u. adam demiş büyün demiş büle büle demiş yüzlū vēdim demiş çoḳ baḳ negıda eşya aldım demiş şunu bunu dimi tası evde unutmuşum annattırmış ġocasına. ah demiş içinden ī yapmamışın ama gene ġarısına bişey açıḳlamamış. sonca ertesi gün te ūrenōri nerden gerōri u küvün īterlerinden ūrenōri aşā yuḳarı ne taraftan
100 gelōri sōra sōra açıḳlamış ītiyar nerden gelmiş. ī ūrenmiş yerini yatānı ītiyarın. çekilmiş ītiyara yüzlū almā demek, ama nası alcaḳ. gidērke köpē rasgelmiş köpek demiş çıḳmış önüne demiş ben sē yardım itçen nere gitōrsun te almış köpē. sonca kedi demiş bende yardım itçen. çekilellē üçü berāber varola bulōru bi küvün kenarında bi ḳulübede yaşāmış çölmekçi ġarısınnan ikisimiş başḳa kimsesi yoḳmuş yaşlı çölmekçi. ī ama o
105 avşam da gözlettirmiş pencereden hep o avşam ne yiyōr ni yapārı. ġırmızı beber acı beber dūmüşlē ġara beber tuzlan bazlama pişirmişlē banıḳ da yimişlē. ḳufada urda su ḳufası da dolumuş demiş çöcuḳ şindi kediye demiş ī dine beni demiş gitvōrsun şindi demiş, ama yüzlükçü āzında tutāmış şeyi çölmekçi yüzlū çoḳ diyerli oldū için hep āzında tutāmış, gitvōrsun demiş tutvorsun bi sıçan kediye demiş, u sıçana annattırōrsun
110 demiş ġuyrūnu demiş yastācın üstünde dūdū acı beberle ġuyrūnu demiş suya soḳçāsın ḳufaya üstünde bi yuvarlīcāsın demiş acıyın üstünde burnuna soḳçāsın demiş

çölmekçiyin demiş. undan kere u āsırdımmı āzından aççaḳ yüzū demiş u emen ġavrasın getirsin sē. aynisini yappar, sıçan tutōru una dēr büle büle sıçan nappar alōru yüzlū aynisini yappārı, çıḳāḳan kediye verer yüzlū. ī ama kedi yüzlū alōru şindi köpek de gōmüş köpek demiş getir sen güçüksün alcaḳlā senden yüzlū bē vē. adam gitmiş u gitmiş evine, unnara vēmiş şeyi sonca kedi almış yüzlū köpek onu görüvēmiş almış, sen demiş āzın büyük sē demiş ġurda ġurda deyeceklē demiş uha bilmen ni dedimmi demiş op yapçāsın düşürcēsin, gel ben alēm āyır. elebet kedi ufacıḳ öteki yörüvēmiş una almış şeyi yüzlū. ī ama büle bi dere boyundan geçelēmiş geçelēken balıḳçıla da balıḳ tutālamış. ġāşıdan balıḳçılādan biri demiş u… ġurt vā ġurt vā köpek āzından düşürōr yüzū suyun içine, tā düşerkēn bi balıḳ yutmuş yüzlū. sonca mıyıl mıyıl bütün gün gezmişlē etrafında o dere‿in boyunda. biri īsannıḳlımış çoḳ biri balıḳçi‿in biri demiş şu köpē kedīlen ikisine bi balıḳ tutmuş, ha demiş kesmiş orta yerinden. ḳava tarafını kediye atvāmış, ġuyruḳ tarafını köpē. şini eee ḳısmetten içinde de yüzlük çıḳmış altın yüzlük. kedi emen hiç tınmadınen gitvēri verēr yüzlū sābısına. undan sōna yüzlū bi aliyorı çölmekçi‿i bi getiror yanına beygirin ardına bālayik unu sürüklettirōr öldürōr. undan sōra te ikisi de yaşıyorlā üc ġızanna iki çöcī olmuş. gergef derede üstü açıḳ küvün beri yanında tā yaşıyōllā, geçende ordan geçmem oldu şindi güzel bi ev yapmış inaçi….

ANLATAN : Yusuf Sali, 70 Yaşında

DERLEME YERİ : Kırcaali Merkez

DERLENEN : Mani

rāfet aġa yan yatır

cebinde altın şaḳır

birini bana getir

almaz‿isen geri götür

köprüden geçer‿iken

köprü salladı beni

aşar māle ġızları

ipsiz bāladı beni

SONUÇ

SONUÇ

SES BİLGİSİ

Ünlüler

1. Kırcaali Türk Ağzı'nda 8 temel ünlünün yanında, bunların çeşitli ses olayları sonucu oluşmuş uzun şekilleri de görülür.

götürmē , gülōr , ācı, sū̄t , gȫmesin , çocū .

2. Kırcaali Türk Ağzı'nda diğer ağızlarda da kullanımını gördüğümüz kapalı "ė" ünlüsüne rastlıyoruz.

lėva

3. Diğer ağızlarda da rastladığımız "a" ile "e" arası "á" ünlüsüne rastlıyoruz.

táne

4. Türkiye Türkçesi'nde Kalınlık-İncelik uyumuna uymayan kimi ekler, Kırcaali Türk ağzında uyuma girdiği görülür.

- Şimdiki zaman eki uyuma girer.

bilmēyin, serpērsin

- Aitlik ekinin uyuma girdiği görülür.

yandaḳı , ordaḳı

- "-iken" zarf-fiil eki uyuma girer

ġaçarḳana < kaçar iken, çıḳāḳan < çıkar iken, vārḳan < var iken.

5. Türkiye Türkçesi'nde Düzlük-Yuvarlaklık uyumuna uymayan kimi ekler Kırcaali ağızlarında uyuma girdiği görülür.

piniyam , istiyēriz

6.“h, v, ğ, y” gibi ünsüzlerin düşmesiyle alçalan, eşit ve yükselen ikiz ünlüler meydana gelir.

Eşit ikiz ünlüler	Alçalan ikiz ünlüler	Yükselen ikiz ünlüler
büük , daa	duak , soan	şait , bağışlar.

7. Bu ağızda, bazı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda ünlü türemesi meydana gelir.

ilazım , ilezir , işennik , erecep , içok , tiren , amıca, ġıdana .

Ünsüzler

1. Kırcaali Türk ağzı’nda “c” ile “j” arası “ç” ünsüze rastlıyoruz.

çandarma

2. Kırcaali Türk ağzı’nda “c” ile “ç” arası “Ç” ünsüze rastlıyoruz.

penÇere , toplaşÇas , görüşÇes

3. Kırcaali Türk ağzında Kıpçakça’nın etkisi olduğunu sandığımız “ç” ile “ş” arası “**Ş**”ünsüze rastlanır.

be**Ş**çik

4. Kırcaali Türk ağzı’nda “s” ile “z” arası “S” ünsüze rastlıyoruz.

aSçık

5. Kırcaali Türk ağzı’nda kalın ünlülerle kullanılmasına rağmen ince söylenen “ĺ” ünsüzüne rastlıyoruz.

fean , iaç

6. Kırcaali ağzı’nda titrekliği uzatılan “r̄” ünsüzüne rastlıyoruz.

zer̄bes , şıḳır̄

7. Kırcaali ağzı’nda kalın ünlülerle söylenen arka damak ḳ’sıdır.

oḳur , çocuḳ , ḳomşu .

8. Kırcaali ağzı'nda kalın ünlülerle kullanılan ince söylenen "ǵ" ünsüzüne rastlıyoruz.

ǵavur

9. Ünsüz benzeşmesi örneğine Kırcaali Türk ağzı'nda da rastlıyoruz.

aḳşamnarı , tüllü , onnarın.

10. Ünsüz tekleşmesi olayı Kırcaali Türk ağzı'nda görülür.

evel , māle , valā .

11. Ünsüz ikizleşmesi olayı Kırcaali Türk ağzı'nda görülür.

emme , allay , büttün .

12. Derlenen metinlerde geçen kelimelerde, diğer Rumeli ağızlarında olduğu gibi hemen hemen hiç "ğ" ile "h" ünsüzü kullanılmamıştır.

dā , āyır , ālar , cepe , rāmetli .

ŞEKİL BİLGİSİ

1. Kırcaali Türk ağzında –lar/-ler çokluk eklerinin yanında ses olayları sonucu gelişen –lā/-lē, -nar/-ner, -nā/-nē çokluk ekleri de görülür.

evēdilē , annattılā , onnā , dumannar , günner, ḳızannā .

2. Kırcaali ağzında şimdiki zaman çekimi olarak –ya/-ye'nin yanında "–yor" şimdiki zaman ekinden bozulma "-ī/-ī,-i/-ı, -u/-ü"lü çekimlerine de rastlıyoruz.

benzī ,biliyam, benziyer, sayılıya , piniyam.

3. Şimdiki zaman çekimi olarak diğer şimdiki zaman eklerinin yanında "–var/-ver" yardımcı fiili ile kurulmuş şimdiki zaman çekimi de vardır.

ġoyversin , götürvērim , gitversin .

4. Gelecek zaman eki olarak -acaḳ/-ecek ekinin yanında -caḳ/-cek, -çaḳ/-çek çekimi de görülür.

vercek , duycaḳ , etçek , atçak

5. Kırcaali ağzında bazı fonetik olaylar sonucu oluşmuş zarf-fiil ekleri bulunur.

dolaşıḳ < dolaşıp , yazıḳ < yazıp , oldunēni < olduğunda , gömdüneyn < gömdüğünde , geldinēn < geldiğinde.

SÖZLÜK

SÖZLÜK

- A -

ācı : ağacı

açōrsın : açıyorsun

ağa : ağabey

alfat : ahlat, yaban armudu

aléyeri : ağlıyor

amıca : amca

anteri : gömlek, (entari)

ardıç : köknar

āretlik : ahretlik, sırdaş

astalan- : hastalanmak

atamamış : kıramamış

avşam : akşam

aydā : söyle

ayfa :ayva

āz : ağız

- B -

baḳām : bakalım

bayā : epey

beberlē : biberler

bej : beş

bēm : benim

beslemelig : yetim

beyā : be yahu

bi : bir

bide : pide

bilīyam : biliyorum

bilmēyin : bilmiyorum

bişey : bir şey

bişirvēris : pişiriyoruz

bomollu : kardeş (be molla)?

bōre : buraya

bōz : boğaz

brısnar (B.) : berber

buba : baba

burā : buraya

bülce : kuru fasulye

būle : böyle

bülece : böylece

- C -

cebel : Bulgaristan' da bir şehir adı

cuġu : civciv

- Ç -

çalım : fırsat

çepe : cephe

çif : çift

çiyiz : çeyiz

çocīne : çocuğuna

çufa : aba

- D -

dā : dağ

dā : daha

dāl : ağaç dalı

dāre : darbuka

datlīn : tatlının

def : dev

dev : canavar

deyyōr : diyor

dırnaḳ : tırnak

dīl : değil

dīmen : değirmen

dīşik : değişik

dobroltīu(B.) : günaydın

doḳtur : doktor

don : şalvar

dorusu : tepesi

dūdu : doğdu

dūmer : doğmuyor

düşkün : fakir

- E -

eçēde : içeride

ekim : hekim

eliş- : ilişmek

eme : ama

emme : ama

entāri : gömlek

ep : hep

epten : hepten

erceb : recep

ercebollā : recepoğulları

- F-

fasile : fasulye

felan : falan

fıstan : elbise

- G/Ġ -

ġabaḳ : kabak

ġabāt : kabahat

ġaçōr : kaçıyor

ġadā : kadar

ġal- : kal-

ġaraca : ceylan, (karaca) ,

ġaranmıḳ : karanlık

ġarar : karar

ġarıḳ : artık

ġarımca : karınca

ġāşıla- : karşılamak

ġat : kat

ġavırōrus : kavuruyoruz

ġayıḳ : kayık

ġayna : kaynana

ġazmā : kazmaya

geze : akşam yemeyi

ġıda : kadar

ġınalı : kınalı

ġırcalı : kırcaali

ġırda : dışarıda

ġombaḳlan- : takla atmak

gözelcene : güzelce

gözlettir- : gözlettirmek

grınçarstvo(B.) : çömlekçilik

ġucularından : diplerinden

ġulaç : akıtma

ġulaşmacıḳ : kovalaşma

ġurban : kurban

ġurt : kurt

ġuruş : kuruş

ġuzu : kuzu

güvē : güvey, damat

- H -

hasetōr : hoşlanıyor

hasküf : hasköy

horaz : horoz

hordey : hordey (seslenme edatı)

hurduḳça : vurdukça

hülbe : filibe

- I -

ıldızı : yıldızı

- İ -

ī : iyi

ibrik : su kabı

ikāye : hikaye

ileriden : eskiden

indīne : indiğinde

inge : yenge

innēmisin : inler misin

invōri : iniyor

īsan : insan

işennik : şenlik

- K/Ḳ -

ḳalpazan : yaramaz

ḳançe (B.) : su kabı

ḳapama : Kırcaali yöresine has bir yemek

ḳardaş : kardeş

ḳayacıḳ : Dimitrovgrad (Şehir adı)

kefinize : keyfinize

keri : kere, defa

ḳırvat : yatak

ḳombili : patates

ḳoyver : koyuyor

ḳufa : kova

ḳulibe : kulübe

küv : köy

- L -

lāna : lahana

léva : Bulgar para birimi

- M -

maġazin (B.) : dükkan

māle : mahalle

manç̱a (B.) : yemek

māpus : mahpus

maraza : kavga

mastanlı : Mestanlı

maystor (B.) : usta

mefāt : vefat

milisiā : polis

munar : pınar

- N -

nā : neden

nappārsın : ne yapıyorsun

ni : ne

nise : neyse

nuhut : nohut

- O -

oḳarı : yukarı

oḳḳa : eski ağırlık ölçüsü

oḳtomvri(B.): ekim ayı

ōlan : oğlan

- Ö -

ömē : Ömer

- P -

paşaport : pasaport

pındıḳ : fındık

pişirōris : pişiriyoruz

pitmiş : bitmiş

ploştad(B.) : meydan

porasa : pırasa

porta : dış kapı

potin : ayakkabı

- S -

sā : sağ

sabālan : sabahleyin

sābısına : sahibine

sālinizi : sağlığınızı

sancaḳ : salıncak

sancānda : ilçesinde

sardelle : sardunya (bir çiçek adı)

satın : zaten

sē : sana

sefte : siftah

septemvri(B.) : eylül ayı

sırtmaşçılıḳ : sığır güden çoban

sofya : Bulgaristan'ın başkenti

sōna : sonra

sūt : söğüt

- Ş -

şavıġ : ışık

şeir : şiir

şincilik : şimdicik

şindi : şimdi

şirlan yā : sıvı yağ

şte : işte

şuġıdā : şu kadar

şüför : şoför

- T -

tā : daha

tāle : tarla

tāta : tahta

teburā : işte buraya

tebūle : işte böyle

tiksinner : diksinler

timarliyorlā : hazırlıyorlar

tiren : tren

toçḳa(B.) : nokta

toḳ(B.) : elektrik

- U -

u : o

ūlaḳ : oğlak

unu : onu

ūre : oraya

ustura : Bulgaristan'da bir köy adı

uyanvēri : uyanıyor

uzman : o zaman

- Ü -

üc : üç

ükümet : hükümet

üle : öyle

ürek : yürek

ūrensinnē : öğrensinler

üs : üst

ūsek : yüksek

ūsüz : öksüz

üştü : üşüştü

- V -

vā : var

- Y -

yālı : yağlı

yālıḳ : el işi

yāni : yahni

yapā : yün

yarma : hayvan yemi

yaşmaḳ : başörtüsü

yavıḳlı : sevgili

yaylım : dağılmış

yazıḳ : yazıp

yazōrsun : yazıyorsun

yımırta : yumurta

yūḳa : yufka

yūmuş : bir araya toplamak

yuruştulā : üşüştüler

yürēm : yüreğim

- Z -

zāmetlē : zahmetler

zerbes : serbest

zerdeli : erik

KAYNAKÇA

Alp, İlker. (1987): "Bulgaristan Türk Devleti", *Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu(20-22 Mayıs 1985)*: 251-253

Ayyıldız, Fatma. (1976): Razgrad Ağzı İstanbul Üniversitesi Basılmamış Türk Dili Mezuniyet Tezi, İstanbul

Barkan, Ömer Lütfi. (1952): " Bir İskan ve Metodu Olarak Sürgünler" İs*tanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 13, Ekim – Temmuz: 68-69.

Bayraktar, F. Sibel. (2000): *Kayseri Merkez İlçe Ağzı,* Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi

Biray, Himmet. (1999): *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Ankara: TDK Yayınları

Boev, Emil. (1968) *Bulgaristan'da Türk diyalektolojisi ile ilgili çalışmalar*, Ankara: XI. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler.

Buran, Ahmet. (1996): *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, Ankara: TDK Yayınları

Caferoğlu, Ahmet. (1964): Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*: 1-33

Dallı, Hüseyin. (1991):*Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, Ankara: TDK Yayınları

Eckmann, Janos (1950): *Razgrad Türk Ağzı,* Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar Ankara: TDK Yayınları.

---------- (1988): *Dinler (Makedonya) Türk Ağzı ,* TDAY Belleten 1960, s.189 - 204

---------- (1962): *Kumanova Türk Ağzı, Németh Armağanı*, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları , s. 111- 114

Ercilasun, Ahmet Bican. (1983*): Kars İli Ağızları* , Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları

Ergin, Muharrem. (1998): *Türk Dil Bilgisi,* İstanbul: Bayrak Yayınları

Erten, Münir. (1994): *Diyarbakır Ağzı,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Gadjanov, Dimitır (1912): Vorlaufiger Bericht über eine im Auftrag der Balkan – Komission der kais. Akademie der Wissenschaft in Wien durch Nord – Ost Bulgarien unternommene Reise zum Zwecke von türkischen Dialekt-Studien. Anzciger der phil.- hist. Klasse d.k. Akademie d. Wis. in Wien, Jahrrgang, 1911, Nr. V; Zweiter vorlaufiger Bericht…… Anzeiger , der phil.- hist. Klasse d. Wiss. in Wien, Jahrgang, s.1-8

Guzev Velin (1962): *Opisanie turetskogo govora sela Krepça, Tırgoviştenskogo okruga v Bolgarii* sp. Balkansko Ezikoznanie , V , 2 , Sofia , s. 57 – 85.

Gülensoy, Tuncer. (1988): *Kütahya ve Yöresi Ağızları,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

---------- (1981): *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası (Anadolu - Kıbrıs -Suriye - İrak - Bulgaristan -Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları)* Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi.

Gülsevin, Gürer. (2002): *Uşak İli Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Gürgendereli, Rifat (2004): *"Edirne İli Ağızlarında Sözdizimi"*, Doğu Batı Bağlamında Türk Dili ve Türk Kültürü s.44-57.

Hacıeminoğlu, Necmettin. (1992): *Türk Dilinde Edatlar,* İstanbul: Milli Eğitim Bakalığı Yayınları

İlker, Ayşe. (1997): *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil ,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Kalay, Emin. (1998): *Edirne İli Ağızları,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Kamil, İbrahim. (1989*): "*Bulgaristan'daki Türklerin Hakları *",*(Basımevi belli değil), Ankara, s. 2-6

Kekioğlu, Osman. (1985): *Bulgaristantan'da Türkler ,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Korkmaz, Zeynep. (1977): *Nevşehir ve Yöresi Ağızları* , Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara, s. 42 .

Komisyon. (1985): *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İstanbul: Ötüken Yayınevi

Komisyon. (1976): *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi

Korkud, Refik. (1986*)*: *"*Bulgar Yönetimi ve Tarihi Yalan ", *Türkiye Fikir Ajans*: 4

Kowalsi, Tadesuz. (1993): *Les Turkcs et la langue turque de la Bulgari edu Nort – Est , Krakow.* Kowalski

Mihaylova, Mara. (1990): *Kırcali ,* Sofya: Izdaniye Naroda Prosveta

Mollova, Mefkure. (1962): *Les ga-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les langues turc,* Balkansko Ezikoznanie, IV , Sofia .

Moskov,Mosko. (2003): *Doğu Rodop Türk Ağızlarının Sözlüğü/* Dictionnaire Dialectologique Turc du Rhodope de l'Ets - Turc Français. Ankara

Özkan, Nevzat. (2003): "Moşkov'a göre 20.yy başlarında Balkanlar ve Edirne", *1. Edirne Kültür Araştırmaları sempozyumu bildirileri* (23-25 Ekim): 259

Şimşir, Bilal (1985): *Türk Basınında Bulgaristan Türkleri,* Ankara: Başbakanlık Basın - Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Başbakanlık Basımevi

----------. (1987): "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildirileri Kitabı*, VII. Dizi - Sayı 871: 47-49.

Toğrol, Beğlan. (1989): *112 Yıllık Göç (1878–1989),* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası

Turan, Muzaffer. (1996): *"*Balkanlarda Bin Yıllık Türk Kültürü*", Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri*: 13.

Turan, Ömer. (1995): *"*Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu*", Yeni Türkiye*, Yıl: 1, Sayı:3: 295

----------. (1997). *"*Balkan Türklerinin Dini Meseleleri*" , Yeni Türkiye*, Yıl 3, s.16

Türkyılmaz, Fatma . (1999): *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri* ,Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Üstüner, Ahad. (2000): *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil ekleri* , Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı

Yenisoy, Hayriye (1997): *"*Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültür Tarihinden Sayfalar*", Yeni Türkiye,* Yıl 3, Sayı 16: 17-18.

Yücel, Yaşar (1987): "Balkanlarda Türk Yerleimleri ve Sonuçları", *Bulgaristanda Türk Varlığı*, Ankara: TTK Yayınları